

SOCIETATEA DE MÂINE

REVISTĂ SĂPTĂMÂNALĂ PENTRU PROBLEME SOCIALE ȘI ECONOMICE

Anul IV
N-rele
41-42-43

Cultura, cultura va scăpa pe Români și cultura
numai națională poate fi. A. Papiu Ilarianu

Numărul

CLUJ, DUMINECĂ 16, 23 și 30 Octombrie 1927

Lei 40

NUMĂR SPECIAL

consacrat chestiunii Munților Apuseni

CUPRINSUL

PROBLEME SOCIALE: Problemele sociale ale Munților Apuseni	
(încheieri) — — — — —	Ion Clopoșel
In preajma unui congres al moșilor — — — — —	Dr. Valeriu Moldovan
Anchetele „Societății de mâine” în Arad și Cluj — — — — —	Cronicar
Cercetarea ținutului Hălmașiu — — — — —	Traian Mager
Problema munților și opinia publică — — — — —	Vasile Goldiș
Complexul problemelor regiunii Huedin — — — — —	Dr. Vasile Pașca
Problema populației din Munții Apuseni din punctul de vedere al căilor de comunicație — — — — —	N. Hoiescu
Contribuțiuni la problema moșilor — — — — —	Ion Luca Ciomac
Roșia Montană (sfârșitul anchetei) — — — — —	Petru Suciu
Școala și turismul în Bihor — — — — —	Ion Clopoșel
Consiliul Dirigent și problema Munților Apuseni (memoriul comisarilor generali) — — — — —	Dr. Laurențiu Pop Dr. Candin David
POLITICA EXTERNĂ: A optă adunare dela Geneva — — — — —	N. Dașcovici
ACTUALITAȚI: Note în marginea unui „fapt divers” — — — — —	Șt. Bezdechi
Sextil Pușcariu — — — — —	Revista Filologică
Episcopul Mihail Pavel — — — — —	Septimiu Popa
Vigoarea latinității — — — — —	Horia Trandafir
Cartea română — — — — —	B.
CRONICA ECONOMICA-FINANCIARĂ: Situația agricolă a României. — Perspective de viitor. — Producția noastră petro- liferă. — Prețul vitelor. — Corpul contabililor publici. — Im- prumut pentru orașe. — Urcarea rentelor române. — Balanța comercială e activă — — — — —	Gh. Neculcea
CRONICI CULTURALE ȘI ARTISTICE: O nouă fază pentru Thalia Română în Ardeal — — — — —	Leonard Paukerow
Noua stagiune a teatrului clujan, operetă și dramă istorică. — Mai multe jertfe pentru cultură. — Cărți, reviste (Dr. I. Iaco- bovici: Propedeutica chirurgicală. — Tribuna Românilor Trans- nistrieni. — Ardealul teatral și artistic) — — — — —	Cronicar
FAPTE ȘI OBSERVAȚIUNI SĂPTĂMÂNALE: Efectiv în slujba țaranului. — Rectorul academiei agricole — † Iancu Meșianu. — † Aron Maksai. — După congresul asistenților universitari. — Edițiile pentru Ardeal ale ziarelor bucureștene. — Balcanii în fierbere. — Tipărituri pentru Congresul Presei latine. — Bibliografie. — Administrative. — — — — —	Red.

REDACTIA ȘI ADMINISTRATIA: CLUJ, PIAȚA UNIREI No. 8.
GALEA VICTORIEI No. 51
Abonamente: Pe un an 600 lei. Autorități și întreprinderi particulare 1000 lei. Funcțio-
narii publici, preoții și învățătorii 500 lei. Pentru streinătate, abonamentele sunt îndoite.
In America 10 dolari. Abonamentele se plătesc înainte, pe cel puțin o jumătate de an.

In Noembrie reapare ziarul „Patria” din Cluj

complect reorganizat, amplificându-și programul și serviciile de informație din țară și străinătate. Refăcut materialicește, cu redacție și administrație modernă, ziarul *Patria* și-a asigurat o apariție regulată și îndelungă.

Ziarul *Patria* va fi un mare ziar de politică democrată și de informații, și va fi tras într'un număr considerabil de exemplare. Deși organ al partidului național-țărănesc, *Patria* va fi curierul obiectiv al tuturor evenimentelor economice, culturale și politice.

Ziarul *Patria* va apărea zilnic în 8 pagini.

În fiecare Joi va apărea *Patria* de Duminecă pentru țărâtime, cu abonament anual de 160 lei.

Abonament la *Patria*: pentru liber-profesioniști 800 lei, pentru funcționari, preoți și învățători 700; pentru instituții particulare și de stat: abonament dublu.

Patria va fi cel mai mare și mai bine informat ziar al Ardealului.

Cea mai bună publicitate este în coloanele ziarului „Patria”.

Primăria Municipiului Cluj.

No. 17720—1927.

Municipiul Cluj publică licitație cu oferte în scris, închise și sigilate pentru furnizarea echipamentelor personalului silvic și anume:

6 (șase) costume complete pantolon, veston și veste;

17 (șaptesprezece) paltoane scurte micado;

17 (șaptesprezece) părechi bocanci.

Licitația se va ține în ziua de 18 Nov. 1927, ora 5 p. m. înaintea delegațiunii permanente, sala de ședințe, conform dispozițiilor cuprinse în art. 72—83 din legea contabilității publice.

Condițiunile de licitație și mostra stofei, din care sunt a se confecționa uniforme, se pot vedea la Serviciul Economic, Primăria, camera No. 34.

Cluj la 11 Oct. 1927.

Primăria Mun. Cluj

Noutăți de toamnă și iarnă

în marele magazin de stofe

Gromen și Herbert

CLUJ,

Str. Regele Ferdinand No. 13.

In atenția Doamnelor!

Ultimele și cele mai moderne articole de blănărie

Louis Déri

magazin cu reputație solidă

Cluj, str. Memorandului No. 3.

Banca de Credit

și

Cassa de Păstrare

din Cluj, S. A.

Piața Unirii 7.

Sucursale: Dej, Sănmărtin, Alba-Iulia,
Tg.-Murăș, Oradea-Mare

Capital social: 77 milioane

Face toate operațiunile bancare
în modul cel mai avantajos.

—o—

Bancă autorizată pentru valute.
Antrepozit lângă calea ferată.

BANCA AGRARĂ

S. A. privil. CLUJ.

Fondată în 1920.

Capital social . . . Lei 55,000.000

Reserve . . . . . Lei 55,000.000

Sediul central:

Cal. Reg. Ferdinand
No. 36—38.

Telefon:

439, 612.

Adresa telegrafică

AGRARA.

Filiale: Beiuș, Lipova, Timișoara. **Agenții:** Orsova.

Face toate operațiunile de bancă. — Primește depuneri spre fructificare pe livrete și cont-curent, pe termen fix și la vedere — Acordă împrumuturi ipotecare și scont. Cont-curent, Incasso, Cecuri, Vânzări și cumpărări de efecte publice și acțiuni. — Efectuează plăți în țară și străinătate. — Bancă autorizată a face comerț cu devalute!

SOCIETATEA DE MÂINE

REVISTĂ SĂPTĂMÂNALĂ PENTRU PROBLEME SOCIALE ȘI ECONOMICE

Editor și redactor-șef:
Ion Clopoșel

Redacția și Administrația:
CLUJ, Calea Victoriei 51. Telefon 308
Plăța Untrei No. 8.
Duminecă, 16, 23 și 30 Octombrie 1927

Anul IV N-rele 41-42-43
Numărul: Lei 40

Problemele sociale ale Munților Apuseni

— Incheieri —

I. Insuficient cunoscută, problema regiunilor muntoase reclamă întâiu de toate o sistematizare a cercetărilor, creându-se fonduri pentru anchete pe teren ce urmează a fi făcute de către cei inițiați, în permanență, pentru a evita erori grave cu grăbirea unor lucrări cari ar avea o importanță scăzută față de lucrările cerute de nevoile reale; paguba este deopotrivă în întrebuințarea de buget ca și de persoane în traducerea în fapte a unei concepții ce nu epuizează totalitatea elementelor ce compun realitatea locală. Să evităm pericolul generalizărilor. Regiunea muntoasă nu pretinde protecție, ci un regim de dreptate. Ea apoi nu se limitează la munții apuseni, ci se întinde asupra tuturor teritoriilor cu condiții egale: Maramurăș, Hațeg, Craina-Clisură în Banat șcl. Experiența primară însă să se lumineze în acțiunea de restaurare a munților apuseni.

II. Complexul împrejurărilor speciale din munți comandă prioritatea înfăptuirii pe tărâmul comunicațiilor, al deschiderilor de linii ferate, șosele și drumuri de munte în toate direcțiile. O cale ferată normală dela Vașcău prin Ciuci-Hălmagiu, apoi Brad-Deva ce scurtează distanța dintre Bihor și centrul țării cu 100 km.; o a doua cale ferată normală dela Cluj la Câmpeni—Abrud—Brad—Deva; șosele cari leagă Arieșul cu Someșul, Crișul Alb (pela Hălmagiu), Crișul Negru (pela Băița) și Crișul Repede (la Huedin), apoi Beiușul cu Valea Drăganului, și altele poruncite de necesitățile economice ar provoca o valorizare intensă a producțiunii din munți: desfacerea lemnului de cherestea, vaselor de lemn și lut, a spetelor, sumanelor, toporiștilor, greblelor, măturilor, ruzilor de car, săcurilor, fructelor, articolelor de casă și animalelor de toată categoria, ar influența cărăușia mai rentabilă a comercianților și meseriașilor și ar ajuta drumeția muncitorilor agrari și forestieri, precum și a holoangărilor cari își oferă mâna de lucru pe la orașe. Comunicăția bună duce pretutindeni la bunăstare și civilizație. Statul să aloce anual sume speciale pentru construcția și întreținerea drumurilor acestora, mai ales în anii de răstribite cum este 1927 când numărul șomerilor este foarte mare; statul îndeplinește prin crearea arterelor economice o necesitate organică și în acelaș timp dă ocazie bună de muncă. Linii feroviere și șoselele dau apoi posibilitatea aprovizionării ușoare de pe piețele ieftine dela șes și lovesc exploatarea nemiloasă a comerțului scump de cereale din munți. În seria problemelor cu soluție imediat necesară locul cel dintâi îl deține începerea lucrărilor de construcție feroviere și de drumuri solide.

III. O necesitate imediată este înființarea birourilor de lucru, al căror rol este să intermedieze între patronii

și proletarii munților pentru încheierea unor contracte onorabile de lucru, cu salarii urcate și cu acțiuni în favoarea familiilor rămase acasă. 70—80 din populația munților sunt muncitori forestieri și agrari, cari părăsesc vetrele pe câteva luni. Peregrinările sunt un fenomen social ce nu poate fi combătut dintr'odată, ci se cere înțeles și tratat cu precauțiune. Actualmente peregrinările oferă avantajile: meseriașii-cărăuși cari pătrund până în inima Banatului cruță nutrețul, găsesc pe drumuri iarbă gratuită, se bucură de adăpost milos pela oamenii buni (pe cari știu să-i cunoască) pe sate; se orășenizează și se deșteaptă prin neîntreruptul contact cu lumea; se aprovizionează ieftin cu cereale și vin acasă cu bani ghiați; dar ele au și desavantajile grave: bărbații părăsesc vetrele lăsând toate muncile acasă în cărua soțiilor cari se epuizează fiziceste; copiii sunt lipsiți de școală și educație — ei conțând în economia de vite; drumurile rămoloase și vijeliile le ruinează sănătatea; gospodăria nu poate fi lărgită, locuința nu poate fi transformată și făcută mai igienică; la întoarcere spre casă sunt dijmuiți de cărciumele și morile de pe cursul apelor. Birourile de lucru ar fi cea dintâi reglementare a angajamentelor și ar trezi siguranță în ziua de mâine. Vagabondajul ar înceta în scurtă vreme, dela sine.

IV. Munții sunt plini de bogății imense: lemnul, aurul, argintul, mercurul, marmora, plumbul, aluminiul, fierul, bauxitul, granitul, arama, piatra; dar bogățiile au constituit monopolul puterilor feudale (statul, biserica și grafi de pământ) cari prin arendare au ruinat exploatarile și au dus populația autohtonă la sapă de lemn. Se cuvine să se inaugureze restituiri necesare, pentruca bunurile naturale să fie izvor nesecat de înavuțire în primul rând pentru băștinași. Direcționarea noiei industrializări prin localnici este o problemă esențială a vieții de stat, și peste tot o chestiune de instruire cooperatistă și profesională a țărănilor înșiși.

V. Un progres general nu poate fi stărnit decât pe lângă o industrializare în toate direcțiile. În sistemul industrial din 1821 sociologul Saint-Simon recunoștea că forțele temporale au trecut asupra industriașilor, iar cele spirituale asupra savanților (din mâna armatei și clerului, a căror dominație a fost întronată de feudalitatea evului mediu). Industrializarea din munți să apeleze la elementele locale. Statul feudal maghiar încă a desvoltat industrie, dar nu de dragul românilor, ci pentru a da pâine proletarietului orășenesc din centrele ungurești, prin ceea ce s'a introdus o infiltrație industrială artificială și dăunătoare. Se pot aduce și de aiurea muncitori, mai ales experți, dar întâiu de toate să se fină seamă de

brațele locale de lucru. În industrie e mântuirea finală din situația de mizerie. În sprijinul industrializării trebuie să stea școala profesională dezvoltată la maximul instrucției și practicității.

VI. În materie de credit să se lase cât mai multă libertate în dezvoltarea instituțiilor locale, iar reescontul Băncii Naționale să se dea direct cu minimul de procent. Oriecare intermediar, fie chiar centrala băncilor populare sau centrala cooperativelor, va căuta să obțină beneficii în dauna debitorului. Inființării de cooperative și bănci populare să-i premeargă o școală de pregătire a țăranilor cari dețin încrederea satului și cari au excelat prin virtuți de economie și cinste. Peste tot creditul rural nu este organizat, nu-și întinde câmpul de activitate în mod public în Ardeal și preferă să dea împrumuturi în orașe, pe lângă ipotecă de case. Ori aici în munți ar afea o binecuvântată menire, pe lângă toată siguranța investițiilor.

VII. Din punctul de vedere administrativ imperativul este o autonomie a puterilor locale, cât mai controlabile de către populație; iar din punctul de vedere al exploatarea bunurilor de pădure și pășune soluția salvatoare este compozosoratul.

Revizuirea reformei agrare este de neînlăturat. Să se satisfacă un cât mai mare număr de îndreptățiți individual la arător pe loc și în colonii. Inșă numărul îndreptățiților fiind excesiv de mare, împrumutarea viitoare nu poate fi decât colectivă, în forma compozosoratului (restrâns la un sat) ori comunității de avere (mai multe

sate întovărășite mai ales pentru pășune, cum este cazul în munții apuseni).

VIII. Ca să fie diriguite în mod unitar înfăptuirile, se face necesară instituirea câte unei autorități speciale pentru fiecare complex mai mare geografico-economic (cum este grupul de munți al celor 6 județe cari au ca punct central munții apuseni); în administrația de stat să fie selecționate elementele și menținute acele cari cunosc problemele speciale ale regiunii, asigurându-li-se o stabilitate desăvârșită.

Coordonarea activităților județene este foarte anevoioasă astăzi. Ce vor putea face de pildă cele 6 camere agricole în ce privește dezvoltarea economiei de vite, planul pepinierelor și îmbunătățirilor de cereale și de pomicultură?

Deaceea varietatea și mulțimea problemelor acestora pretind o mână coordonatoare specială pentru acea regiune.

În cele din urmă totul atârână de câtă fărămă de concepție socială au șefii administrațiilor și instituțiilor diverse.

Cu cât ești mai norocos în a surprinde secretele pulsațiilor sociale, și soluțiile cele mai potrivite, în conformitate cu acestea, cu atât ești un conducător mai dibaciu.

Chestiunea viitorului nostru este o chestiune socială. Dela istețimea soluțiilor atârână unificarea desăvârșită și pacea între locuitorii diverselor provincii ale patriei comune.

Ion Clopoțel

In preajma unui congres al moșilor

Românii din Munții apuseni ai Ardealului nu înțeleg să fie tratați drept niște paraziți ai țării.

Moșii nu vor nici milă nici pomană.

Politicienii și agenții lor să-i lase în pace pentrucă nu mai cred în promisiunile nimănu.

Voința lor este să se salveze întâiu și întâiu prin iei înșiși, prin o sfortare supremă a energiilor lor călitate de veacuri, în lupta grea pentru pâinea de toate zilele.

Tot ce așteaptă dela puterea de Stat este, ca aceasta să le creieze ocașuni de muncă.

Statul după atâtea experimentări infructuoase să pășească odată pe terenul faptelor. Să inaugureze față de moșii o politică economică și culturală bineechibzuită, din care să resulte pentru acești nefericiți niște condiții inițiale de trai egale cu ale locuitorilor dela șes.

Dacă nu știe cum s'o înceapă n'are decât să studieze dosarele fostei *Expozituri Sicuiești din Târgul-Mureș*. Va afla ce a făcut guvernul unguresc pentru săcui.

Iată gândul de temelie, care a inspirat conducătorilor naturali ai moșilor ideea și necesitatea unui

CONGRES AL MOȘILOR.

Divizați din punct de vedere administrativ în șase județe, moșii și tovarășii lor de suferință crășeni se vor întruni în curând în primul lor Congres, pentruca prin delegați autorizați, cari le cunosc păsurile să se sfătuiască frățește

asupra sorții lor vitrege, să-și alcătuiască un program de acțiune și ajutorare și să indice și celor cari sunt datori să le vină într'ajutor mijloacele prin cari pot fi salvați.

Acțiunea însă nu se va mărgini la un simplu foc de artificii, la o unică demonstrație.

Congresul își va alege un comitet de acțiune, chemat să-i execute hotărârile. El se va întruni an de an în diferite centre din munți pentruca să asculte rapoartele celor puși în frunte asupra rezultatelor străduințelor lor și să le dea noi îndrumări pentru viitor.

Chestiunea moșilor prezintă diferite aspecte după cum ea e privită din punctul de vedere social-cultural, economic, al salubrității publice și al ocotirilor sociale, al mijloacelor de comunicație, din punctul de vedere financiar, administrativ și justițiar.

Numai cunoscând temeinic din graiul și opiniile reprezentanților autorizați ai moșilor toate aceste aspecte și având odată o diagnoză sigură a relelor de cari sufăr se poate spera la o acțiune sistematică și coordonată, întâiu și întâiu din partea celor pe cari îi privește direct adevăd a moșilor înșiși și numai în linia a doua de către Stat.

Orice acțiune din afară, fie ea altruistă și nobilă sau pornită din considerații înguste de partid, dacă nu va ținea seamă și de energiile și calitățile inerente ale acestei populațiuni, de dorul iei ferbinte de a se ridica prin propria

vrednicie, va rămâne dela început zădărnica. —

Va fi un picur de apă dulce într'o mare amară, cum au fost de o pildă va-goanele de cereale trimise în munți mai ales în preajma alegerilor și uneori și după alegeri.

În acelaș timp însă și puterea de Stat, guvernele de totdeauna, — subliniem guvernele și nu partidele — au o mare și patriotică datorie față de moșii.

Datoria aceasta se rezumă în următoarele:

Creierea cadrelor de ordin cultural, economic, administrativ, sanitar și de comunicație pentruca moșii să poată primi lupta pentru existență în condiții inițiale egale cu ale populațiilor dela „șar” cum numesc moșii celelalte regiuni ale patriei.

Șosele și căi ferate bune și indestulatoare, școli bune mai ales profesionale, utilizarea energiilor naturale ale căderilor de apă pentru accelerarea industrializării, promovarea agriculturii în toate ramurile ei proprii acestor ținuturi, îmbunătățirea stărei sanitare, ușurarea de nesfârșitele taxe și amenzi — urmări ale insuficienței pășunilor și pădurilor date până azi moșilor — iată un schelet pentru un program de acțiune vrednic de un guvern român cu înalte concepții.

Acest program însă să nu însemne un monopol de Stat, o condamnare la inerție a energiilor localnicilor și conducătorilor lor naturali.

Paralel cu acțiunea Statului trebuie să meargă aceea a populație, a inițiativei particulare stimulată și condusă de preoți, de învățători și în general de intelectuali moșilor.

Și acum, după aceste considerațiuni de ordin general să încercăm o sistematizare a problemei și o schițare a chestiunilor pe cari va avea să le discute *congresul moșilor* precum și *organizării energicilor locale* în vederea unei acțiuni comune și paralele cu cea a Statului.

Nu vom încerca să dăm și soluțiile practice. Aceasta va fi treaba *raportorilor* cari vor adănci diferitele aspecte și probleme și le vor prezenta congresului prin referate bine studiate și documentate.

Vom indica numai sumar și șematic diferitele chestiuni cari vor trebui discutate în Congres:

I. Chestiuni de ordin cultural și social:

1. Situația și rolul bisericilor românești și ale clerului.
2. Chestiunea școalelor existente și a celor ce ar trebui înființate în munți: licee, gimnazii, școli primare și mai ales profesionale etc.
3. Rolul cultural al asociațiilor în deosebi al „Astrei”.
4. Chestiunea presei locale; tipografii, librării.
5. Promovarea turistică în munți și afluenței streinilor.

II. Chestiuni sanitare.

1. Măsuri de profilaxie.
2. Spitale, dispensarii, sanatorii.

III. Comunicație:

1. Chestiunea șoselelor vechi și noi, întreținerea lor.
2. Linii ferate, normalizarea unora dintre cele existente și înglobarea lor în marile rețele de comunicație ceferiste.
- Linii ferate noi.
3. Comunicația fluvială, plutăritul.

IV. Chestiuni de ordin financiar administrativ și justițiar:

1. Problema impozitelor și a diferitelor taxe.
2. Arendarea plășilor și ocoalelor pe baza de extremă descentralizare ținând seamă de căile de comunicație și de greutățile geografice.

V. Problema economică:

1. Industrializarea munților apuseni.
2. Chestiunea electricității puterilor motrice, prin utilizarea căderilor de apă.
3. Comerțul și industria mică.
4. Agricultură în înțeles larg cu ramificațiile ei:
  - a) Agricultură propriu zisă: horticultura și apicultură.
  - b) Zootehnia, cultura vitelor, pășunatul.
  - c) Silvicultura, problema pădurilor.
5. Minieritul.
6. Chestiunea creditului.
7. Cooperarea.

În fine congresul moșilor are să-și dea o *organizație proprie întemeiată pe plăși, ca unități administrative și pe principiul democratic al unei reprezentări de jos în sus, cu participarea tuturor păturilor sociale interesate.*

În cât privește acțiunea Statului și a guvernelor ea va trebui să fie de două feluri.

Întâiu va primi cu bunăvoință și interes întregul material documentar prezentat și debătut în congresele moșilor, soluțiile și hotărârile, îndemnurile și sugestiile acestora.

Le va studia în diferitele departamente și în consiliul de miniștri, hotărând atât asupra *măsurilor imediate*, cât și a acelor cari reclamă timp și studii mai îndelungate, înfăptuindu-le treptat-treptat.

În linia a *doua* va rupe cu desăvârșire cu diletantismul și cu diletanții, dela cari s'a inspirat până acum. În locul acestora va institui în inima munților apuseni o *Expozitură a Moșilor* în fruntea căreia va delega un mănunchiu de înalți funcționari *experimentați, onești, și înimoși.*

Aceștia în contact permanent și organic cu conducătorii aleși în „congresul moșilor” vor studia la fața locului diversele aspecte ale problemei și vor face propuneri concrete asupra măsurilor ce sunt de luat.

Vor executa prin organe proprii toate hotărârile guvernului date în atribuția lor.

Vor supraveghia toate organele de Stat, județene și comunale asupra felului cum înțeleg să execute intențiile guvernului. Vor inspira și vor colabora cu camerile de comerț, de agricultură și de muncă din județele interesate.

Pentru a realiza o strănșă legătură între *Expozitură* și comitetul executiv al organizației moșilor, acesta din urmă va delega pe lângă *Expozitură* câțiva membri cu titlul de consilieri. *Expozitura* va cere *avizul* acestora în toate chestiunile mai importante, în deosebi în ce privește planul general de acțiune, alcătuirea bugetului etc.

Știm prea bine că reușita deplină va atârna numai în o *mică parte* de perfecțiunea așezămintelor și a regulamentelor.

Ca în toate acțiunile omenești factorul principal e *omul, e sufletul* ce-l aduce drept aport.

Un *singur om*, cu *voință tare*, cu *gând onest* și cu *multă dragoste față de popor*, pus în fruntea acțiunii de ajutorare a moșilor va face minuni.

Pe urma activității lui vor răsări ca din pământ așezăminte culturale, economice și sanitare, se va îmbunătăți circulația etc.

O nouă viață febrilă și rodnică va lua locul inerției și somnolenței de azi.

Populația, azi încă abătută, săracă și bântuită de boli trupești și de molime sufletești, va înălța din nou capul, plină de încredere în puterile proprii și plină de dragoste și recunoștință față de stăpânirea românească, ce le-a înlesnit ca să trăiască îndeștă și în bunăstare în patria strămoșească a moșilor și strămoșilor lor.

Dați-le acest om până nu-e *pre-târziu*. Până când moșii mai *speră și răbdă*.

Dr. Valeriu Moldovan,
deputat de Turda.

Cartea română

Cu ocazia congresului latin dna Croci a amintit faptul destul de regretabil, că literatura latină este aproape inexistentă la noi.

Aceasta este foarte adevărat și e uimitor că oamenii noștri conducători nu-i dau nici o însemnătate și că trebuie un străin să ni-o spună.

Acest caz s'a semnalat de mai de multe ori oamenilor noștri politici și culturali, cari au o oarecare responsabilitate în această chestie, dar nimeni nu s'a gândit până acum la luarea vre-unei măsuri. Ba mai mult, răspunsul este aproape unic, zicând că: la noi cine vrea să citească o operă străină o citește în original!

Adică sunt câteva zeci de mii de cititori din vechiul regat cari știu franțuzește etc. Dar unde sunt milioanele de români cari n'o știu și cari astăzi, când se bucură de toată libertatea limbii lor materne, trebuie să citească limbile maghiară sau germană?

Și maghiarii se îngrijesc astăzi mai mult decât ori-când să facă utilă limba lor, căci aruncă pe piață cărți traduse din toate limbile și de toate felurile. Do-vada o avem la biblioteca ministerului de interne, unde în vre-o 4 ani s'au înregistrat peste 8 mii de cărți, dintre cari aproape toate sunt traduceri în ungurește.

În Ungaria înainte de războiu traducerile erau încurajate și tipărirea lor îngrijită de către stat, iar acum această protecție este și mai aprișă pentru a răspândi și a face util în felul acestă graiul lor.

Pretutindeni în ținuturile unite au năvălit cărțile și fel de fel de broșuri și reviste maghiare, cari sunt cumpărate și citite de tot poporul maghiar din această țară. Chiar poporul nostru este dornic acum mai mult decât oricând de cultură și de cunoașterea scrisului diferitelor țări despre cari a auzit sau pe unde a pribegit în timpul marelui războiu.

Iar poporul își procură acest aliment sufletesc în acea limbă pe oare o posedă și cu minimul de sacrificiu material.

Așa că într-o țară de 17 milioane n'ar trebui să se țină seama numai de acele câteva mii cari au posibilitatea să meargă în streinătate după plac, ei de limba națională, căci ea este temelia țării și prin ea s'a făcut România Mare. Această limbă trebuie să se face cunoscută și introdusă pretutindeni în așa fel ca să se facă cât de mult iubită.

Statul în tot cazul n'are să sărăcească dacă ar cheltui câteva sute de mii de lei pe an cu alcătuirea câtorva premii, pentru încurajarea traducerilor. Căci păstrarea limbei naționale este o datorie a Statului și mai ales acum, când s'a constatat iubirea ei până la sacrificiu, de către cetățenii provinciilor alipite.

B.

Anchetele „Societății de mâine” în Arad și Cluj

Cine poate fi atât de încrezut, încât să pretindă a fi în stare să pătrundă cu mijloacele sale individuale vastitatea problemelor de viață ale Munților Apuseni? Numai o ordonată activitate colectivă este capabilă să atace complexul întreg al realităților unei unități geografico-economice atât de variat. Deaceia am crezut necesare anchete în centrele interesate: Beiuș, Arad și Cluj, deocamdată; într'alte orașe — cu altă ocaziune.

Numărul de față al revistei noastre publice acele contribuții cari n'ar fi fost posibile fără conferințele științifice ale Societății de mâine.

Membrii participanți au fost la înălțime: au fost complect degajați de vederile politice și s'au menținut la nivelul ridicat al obiectivității.

Societatea de mâine n'a avut alt scop decât cel strict necesar studiului în sine.

Și astfel putem cere ca materiei adunate să i se acorde creditul meritat de către opinia publică.

Ancheta noastră este un mijloc potrivit de a crea legături între intelectuali și de a stărni interesul față de propriile lor probleme, cari, analizate dela înălțimea evenimentă, vor înrăuri binefăcătoare asupra simțului lor cetățenesc față de regiunea în care și-au durat rosturile lor individuale și sociale.

Nu am fost conduși de nici o prejudecată politică, față de potențații politici ai zilei, nici n'am vrut să încordăm vrăjmășiile politice atât de acute dintre partide, dimpotrivă prin atitudinea noastră de cercetare pentru ea însăși, credem că putem să umanizăm legăturile dintre intelectuali, să îndulcim raporturile dintre stăpânitori și stăpâniți, și să creăm, cât mai reliefat, consensul social asupra marilor noastre datorii de reconstrucție viguroasă a viitorului, de refacere a rosturilor permanente de Stat.

Ion Clopoțel

Ancheta dela 2 Oct. în Arad

Un număr frumos de intelectuali arădani s'au întrunit în sala mare de ședințe a primăriei. După ce s'a ascultat expunerea amănunțită a dlui Clopoțel timp de o oră și jumătate, s'a deschis ancheta pentru a se lua informațiile precise asupra stărilor regiunilor muntoase din județul Arad (plășile Hălmagiu, Radna, etc).

D. N. Popescu directorul camerei agricole arată că s'au adus semințe dela Sibiu și pomi din pepiniera dela Aiud. La Gurahont s'au distribuit semințe selecționate.

D. dr. Beleş, notar public comunicase în ajun nevoia împăduririi dealurilor de asupra podgoriei, căci puvoalele de apă nu pot fi stăvilite cu opreliștile, chiar betonate, de până acum, astfel, că viticultura veștită de aici nu este suficient apărată de furia elementelor.

D. Conșt. Popa consilier comunal stăruiește asupra nevoii căminurilor de ucenici industriali și comerciali. În munți nu se fac cherețele sistematice, fabrici industriale de felurite obiecte, mobilă, jucării etc.

D. dr. Coțoiu pune chestia colonizării și arată nedumeririle îndreptățite: peste tot se pot face, nu se pot face, cu moșii. Ori

poatecă aversiunea moșilor este atavică față de colonizări, și atunci acțiunea colonizării nu-și are nici o rațiune.

Urmează apoi extrem de frumoasa conferința a dlui profesor Tr. Mager; care a disecat, pregătit științificește, relațiunile economice ale țărânimii din plasa Hălmagiu. Rar a fost „fotografiat” mai obiectiv un colț de țară, cu întregul cotegiu de aspecte bune și rele decât Hălmagiul. Adunarea l-a felicitat călduros. Materialul apare acum în „Societatea de mâine”.

D. dr. Mărcuș președintele camerei de comerț a cerut lămuriri și a făcut în-

semnări asupra dificultăților de funcționare a cooperativei în munți.

Profesoarele Codrescu și Stoianovici au propus, în legătură cu înfățișarea veteilor pustii, după plecarea bărbaților la depărtări mari pentru luni și zile, de către d. Clopoțel, o activitate intensă în munți a societății *Principele Mircea* pentru a se sări într'ajutorul femeilor și a le instrui în cusături, țesături și alte îndelnetniciri casnice profitabile.

Ancheta a durat două ore și jumătate, alegându-se toată lumea cu o lămurire bogată asupra stărilor muntoase.

Cronicar

Cercetarea ținutului Hălmagiu

Munții Apuseni, o rană deschisă a țării, prezintă un complex de probleme sociale, economice, culturale și religioase foarte variate, care diferă dela regiunea la regiune. Altele sunt condițiile de trai în regiunea alpină la isoarele Arieșului și a Someșului, unde masivele de rășinoase și pășunile formează singurul și primitivul izvor de câștig; altele în regiunile aurifere cu mineritul înfloritor odinioară și alte în ținutul Bradului, Băii de Criș, Hălmagiului și al Vașcăului, situate în văile înguste ale munților, unde au pătruns deja arterele căilor ferate și unde agricultura începe să completeze, deși în măsură neînsemnată încă, alimentația populației deopotrivă de săracă.

Astfel, am dori ca întâiu de toate să se definească, fixându-se cât se poate mai precis regiunile de caractere identice și apoi să se purceadă la studierea amănunțită a ținuturilor, căci numai în forma aceasta se vor putea alege paliativele adecvate, salvându-se dela pieire prin inaniție cel mai pur, viguros și eroic ram al neamului nostru din Ardeal.

Să nu fim prea sceptici și să privim cu încredere în viitor. Convulsiuni dureroase se ivesc întotdeauna la răspântiile marilor transformări sociale, economice. Convulsiunile dureroase de acum sunt provocate în mare parte de trecerea bruscă dela o viață arhaică patriarhală, la un regim de viață nouă industrială. Marxismul materialist își exercită, și aici presiunea sa inexorabilă.

Ținutul Hălmagiului

Sub ținutul Hălmagiului înțelegem acea porțiune a regiunii superioare a văii Crișului Alb din Munții Apuseni, care gravitează spre orașelul Hălmagiu, centru geografic și economic al celor 35 comune și cătune, cu cari împreună odinioară făcea parte din jud. Zărand. Cuprinde azi aproape întreagă plasa Hălmagiului din jud. Arad, însă nu coincide întocmai cu noua împărțire administrativă, căci dela Guravăii, valea Crișului începe a se lărși simțitor, schimbându-se conformațiile topografice și economice.

Comunele împreună cu terenurile cultivabile sunt situate între 200 și 700 metri altitudine deasupra mării. Bineînțeles piscurile munților se înalță mult mai sus și anume în ordinea cum se însirue, la nord: Moma 812, Dealu Mare 652, Dobrinu 991; la ost: Pietrile Aradului 1427, Lespezi 1310, Rotundu 1406 și Găina 1486.

Culmea munților desparte ținutul Hălmagiului de Moșii alpini din județul Turda Arieș, Dealu Mare și Moma și desparte de ținutul Vașcăului depe valea Crișului Negru din jud. Bihor; în susul văii ținutul se mărginește, fără a avea graniță naturală, cu ținutul Băii de Criș din jud. Hunedoara și se întinde în jos până la Guravăii, fosta graniță de răsărit a jud. Zărand.

Cuprinde următoarele localități, grupate după noua împărțire administrativă. Cifrele indică numărul populației, conform statisticeii din 1920.

1. Hălmagiu	— — —	1219	locuitori
2. Hălماغel, Sârbi, Târnavița	— — —	2381	„
3. Lunșoara, Voșdoci	— — —	1061	„
4. Poenari, Tohești	-- --	571	„
5. Țarmure, Ionești	-- --	774	„
6. Tisa	— — —	696	„
7. Ochiuri: Ociu, Ocișor	— — —	888	„
8. Bănești, Cristești	-- --	732	„
9. Brusturi	— — —	1059	„
10. Bodești, Mermăști	— — —	698	„
11. Leasa, Leștioara	— — —	710	„
12. Vârfurile (Ciuciu)	— — —	1118	„
13. Măgulicea, Vidra	— — —	1234	„
14. Lazuri, Groși	— — —	1330	„
15. Avram Iancu (Acia)	— — —	1236	„
16. Poiana, Brusturesc	— — —	596	„
17. Pleșeuța	— — —	567	„
18. Aciuța	— — —	511	„
19. Dumbrava, Budești	— — —	665	„
20. Guravăii, Rostoci	— — —	718	„
21. Tălagiu	-- --	1000	„

Total: 19634 locuitori

Acest ținut este străbătut pe lângă alvia Crișului de calea ferată, deschisă în anul 1896.

Populația și suprafața cultivabilă

Suprafața acestui ținut fiind de 427 klm. pătrați populația de 19634 suflete reprezintă o densitate de 46 locuitori pe 1 klm. pătrat. După naționalități populația se împarte în 19306 români, 152 maghiari, 92 ovari, 72 germani și 12 alte naționalități. Dintre cei 328 minoritari, cari toți vorbesc și românește, 201 locuiesc în Hălmagiu, fiind meseriași și comercianți.

Teritoriul ce-l ocupă aceste comune socotit în jugăre cadastrale de câte 1600 stânjeni jugărul, se repartizează după felul de cultură în următorul chip:

arător	—	—	—	16674.0990	jug. cat.
grădini	—	—	—	1347.0884	jug. cat.
livezi	—	—	—	1052.1393	jug. cat.
pășune	—	—	—	8431.1298	jug. cat.
pădure	—	—	—	38515.0712	jug. cat.
teren neproductiv	—	—	—	2152.1223	jug. cat.
total: 68175.0100					jug. cat.

Adecă în cifră rotundă 68 mii jugăre, din care pădurea împreună cu sterilele ocupă 40 și jumătate mii, rămânând pentru o problematică cultură de cereale, mai potrivit apoi pentru pometuri, fânate și pășunat 27 și jumătate mii de jugăre.

Afară de cea 6000 jug. pădure a statului, ori a marei proprietăți, întreaga suprafață aparține țăranilor.

În urma nerentabilității culturii, domeniile feudale au decăzut repede după ștergerea iobăgiei, care le oferea munca gratuit, și au ajuns toate în mâinile țăranilor noștri, oțeliți în zile grele, încât reforma agrară n'a mai găsit nimic de expropriat, decât întinderi neînsemnate de păduri, cari au trecut în proprietatea statului.

Au fost înserși pentru colonizare vreo 200 de familii din întreg ținutul, dar în prezent nefiind puși în posesiune, dânșii nu și-au părăsit vetrele.

Produsele

Conform statisticii prefecturii jud. Arad, în anul 1926, un an normal, s'au produs aici 12574 măji metrice grâu și porumb.

Pe lângă un regim de trai aproape vegetarian, socotind și hrana galițelor, porceilor și porcilor de tăiat, pe care nu fiecare gospodărie îl poate avea, se consumă de fiecare cap de om câte 1 kg. cereale la zi. Astfel trebuințele de cereale ale ținutului se ridică la 72 mii măji metrice, față de care produsul propriu de 12572 măji este dispărent.

Cultura vitelor se prezintă astfel: 1270 cai, 5650 bovine, 4395 oi, 2977 porci, 2322 capre, în total 16749 capete de vite.

Despre **producția de fructe** nu avem până acum o statistică. Ea se poate evalua la 40—50 mii măji metrice anual, fiind o însemnată bogăție a ținutului.

Pădurile, deși formează proprietate comunală și compozesorate, a țăranilor, azi defrișate, ori slăbite prin pășunatul abuziv și exploatarea irațională, sunt în totală decadență. Afară de combustibil și

lemn de construcție, nu constituie venituri pe care se poate conta și de multe ori cheltuelile de administrație întrec veniturile. Astfel industria casnică de lemn este lăsată în părăsire.

Pomăritul acoperire deficitul de cereale

Pentru acoperirea deficitului gospodăresc în cereale, suportarea impozitelor către stat, comună și județ, precum și celelalte cheltueli casnice, vine în ajutor cultura vitelor, munca cu brațele în industria forestieră și munca agricolă la câmpie.

Cel mai uzitat procedeu pentru procurarea cerealelor este schimbul poamelor pe „bucate”. Precum își încarcă moțul alpin ciuberele, așa moțul dela Hălmagiu își încarcă căruța cu poame, și o pornește „în jos”, după „bucate”. (Moțul alpin zice „la țară”). Cutreeră satele dela câmpie și schimbă poamele pe cereale, cam în părți egale, mai rar vinde și pe bani, cu cari cumpără iarăș cereale. Un drum ține 2—3 săptămâni și pentru 6—7 măji poame, aduce cam tot atâtea cereale. Se destilează multă țuică în parte pentru vânzare. Târgul cel mai cercetat este al Aradului.

În felul acesta poamele acoperă în partea cea mai mare deficitul de cereale.

O criză economică generală

Populația munteană dela vestul țării noastre, începând din munții Maramurășului până jos în bazenul Murășului, a gravitat în trecut din cauza condițiilor geografice și a căilor de comunicație — spre câmpia Tisei. Aici era și grâнарul Munților Apuseni.

Noua graniță fiind prea aproape de poalele munților și pierzându-și aceste ținuturi Hinterlandul, era natural să izbucnească criza economică actuală, care a fost accelerată și înrăutățită catastrofal prin devastarea rapidă și fără cruțare, criminală chiar, a masivelor păduroase.

Azi, rând pe rând, întreprinderile forestiere își ridică uzinele și-și îndreaptă sborul de păsări de pradă spre alte regiuni, lăsând în urma lor munții pustii și mii de brațe muncitoare lipsite chiar de primordialul izvor de câștig. Capitalul vagabond nu a întemeiat aici o industrie permanentă, aducătoare de bunăstare economică și culturală, ci a întreprins o campanie temporară de exploatare barbară ca în pustiirile lipsite de populație și fără stăpân ale țărilor exotice.

În acest timp, din păcate, rămase aceeași direcție dușmănoasă a căilor de comunicație, care tindea să ne depărteze de Răsăritul visurilor de aur. Dacă sufletul nostru pulsează de mult spre București, materia aceasta ce se târâe anevoios pe pământ continuă se ne țină izolați în mizeria cetății noastre de munți superbi. Apele ar trebui să-și întorcă cursul în căutarea altui Hinterland și să ne mute cel totul în „țară”.

Pentru o expunere mai clară a situației economice, ne vom ocupa pe rând de fiecare ram de producție, ori izvor de câștig, așa cum se prezintă ele în actuala stare de criză, indicând soluțiile de îndreptare.

1. Creșterea vitelor amenință existența pădurilor

Pe un teritoriu de 8432 jugăre pășune, plus livezile de 1052 jug. precum și două treimi din arător, 11116 jug., total deci 20600 jug., se hrănesc destul de insuficient, cași stăpânul lor, omul, — 16749 capete de vite bovine, cai, porci, oi și capre.

Suprafața n'ar fi tocmăi prea mare pentru acest număr de vite, trebuie să mai luăm însă în considerare și faptul că în lunile de primăvară și vară se mai pășunează și pădurile, cu toatecă din cele 38 mii jug. pădure, mai bine ca 24 mii sunt pe teren absolut forestier. Se face cultură absolut extensivă, adecă folos puțin după un teren mare, în loc de cultură intensivă, când de pe un teren minim să se obțină foloase cât mai mari.

Astfel, fără, introducerea nutrețelor artificiale și fără îngrijirea pășunilor, îndemnați numai de pășunatul trecător de pe urma defrișării pădurilor, creșterea vitelor este prea forțată și a ajuns să constituie o primejdie pentru problema reimpăduririi munților. Nu există teren defrișat proaspăt, fie el chiar absolut forestier, să nu fie reclamat de pășune, care dacă nu li se dă în mod legal, este totuși exploatat în mod clandestin.

Iată pentru ce nu ne bucură numărul crescând al vitelor, care este cu mult mai mare decât înainte de războiu, și care constituie un important izvor de câștig aici.

Dorind să le afli păsurile, într'o anchetă, unul mi-a spus-o verde în față: În România Mare sunt prea mari gloabele (pedepsele) și prea lesne temnița. De ni s'ar socoti câte 500 lei pentru o zi de închisoare, căci și sub unguri se socotea cu 5 coroane bune, ziua. Mai spunea că este amendat cu 10 mii lei pentru delictes silvice, și trebuie să steie închis luni de zile.

Despre exploatarea intensivă a pășunilor și a fânațelor, poate fi vorba numai atunci, când li se vor deschide și alte noi izvoare de câștig, ajungând populația la oarecare prosperitate materială și culturală.

2. Cultura cerealelor în conflict cu codul silvic

Din întinderea de 16674 jugăre arător, odihnind câte 2, 3, 4 ani cu iarbă, se seamănă cea 3—4 mii jugăre cu cereale și astfel producția semnalată de 12574 măji metrice, abia acoperă 20% din trebuințele ținutului, iar restul urmează să fie importat.

Suprafețele arabile, puțin întinse, solul rece și sărac al coastelor, odinioară acoperite cu păduri, azi spălate de ploii, nu permit o forțare a producției în cantitate; se poate doar spera o ameliorare la timpul său prin o cultură intensivă, ajutată prin gunoie artificiale. Extinderea în

terenurile forestiere este primejdioasă, căci în huma acumulată de veacuri pe urma pădurilor câțiva ani la început prosperează toate soiurile de cereale, dar cu vremea ploile spală stratul fertil și se ivesc coastele pleșuve.

Industrializarea și comercializarea fructelor

Până în prezent pometurile nu ocupă terenuri deosebite de celelalte culturi, pomii cultivându-se prin grădinile și livezile cu iarbă și împreună cu cerealele prin pământurile arătoare, iar prunii și cireșii chiar și pe pășuni.

Ținutul Hălmașului este patria fericită a pomilor fructiferi, condițiile de sol și climă atât de favorabile, încât pomul crește de sine și în stare sălbatecă prin păduri, prin gardurile de spini, pe coastele râpelor, pretutindeni începând de jos din văi și până la înălțimi de 600-700 metri. Ținutul este patria pomului, pentru că aici nu-l atacă omidele, așa că afară de scormonit și gunoait din când în când al pământului din jurul lui, nu reclamă nici o altă îngrijire.

În ultimii 20 ani înainte de război pomăritul începu să ia un așant îmbucurător aici. S'au introdus soiuri nobile, s'au înființat pometuri pretutindeni și urma să se desvolte în cel mai bogat izvor de câștig.

Astăzi pomăritul nu mai rentează ca în trecut și pometurile cad în păragimire. Dezastrul a urmat în urma schimbării graniței de vest. Poamele noastre cele mai multe treceau spre Câmpia Ungariei. Măcăul, Seghedinul, Giula, Debreșinul și celelalte orașe împreună cu ținuturile lor erau consumatorii fructelor noastre. S'a pierdut Hinterlandul, fără ea să se fi deschis debuseuri nouă.

Cu toate neajunsurile create în urma schimbării graniței, pomăritul constituie și azi principalul izvor de câștig al acestui ținut. Se produce aici 40—50 mii măști metrice fructe anual, din care partea cea mai mare schimbate pe cereale în câmpie fac posibil traiul acestor munteni.

Asigurându-se desfacerea produselor, pomăritul ar putea lua proporții mult mai întinse. Aproape fiecare comună dispune de terenuri însemnate pe lângă cursul apelor, cari azi acoperite cu pietriș și înecate cu tufișuri de arine, nu sunt proprii nici pentru pășunat. Sădite cu nuci, pruni, cireși, ba chiar și cu meri, ar putea fi ușor transformate în adevărate raiuri pământeste, aducătoare de belșug.

Încurajată cultura pomilor prin industrializarea și comercializarea fructelor, singur acest ram de agricultură ar putea realiza beneficii materiale, care să îndestulească toate trebuințele ținutului.

Industria casnică a lemnului se nimește

Afară de cătunul Târnavița, unde toți locuitorii se ocupă cu olăritul, în comunele mai mari ca Lunșoara, Brusturi, Lazuri și (Acia) Avram Iancu, având și păduri mai întinse, populația se ocupă cu pregătirea de toporaști de coasă, sapă,

rude de trăsură, măture de mestacăn, pe cari le valorizează tot la câmpie. Butnăritul și dogăritul au dispărut de vre-o 30 ani, odată cu dispariția completă a pădurilor de stejar. Acum dispore și ceastălaltă ramură a industriei casnice, isprăvite fiind și pădurile de fag.

Munca în industria forestieră și la câmpie

Majoritatea covârșitoare a proprietății fiind sub 20 jugăre, peste 70% din populația bărbătească, între 16 și 20 ani, adică aproape 4500 persoane își complectează neajunsurile sărăciei de acasă, oferindu-și brațele de muncă în industria forestieră, ca „stânjenari”, și în anumite luni za „zileri”. În câmpie la săpatul porumbului, cositul ierbei, seceratul grâului și culesul porumbului.

Disparând pădurile, întreprinderile forestiere nu mai ocupă decât un număr foarte restrâns de muncitori. Astfel criza de muncă a și izbucnit.

S'a observat în vara trecută un număr neobișnuit de mare de moți coborând la câmpie după lucru. Urmarea a fost, că oferta de lucru fiind prea mare, proprietarii nemți, indeosebi, au redus prețurile, iar cei mai mulți neputându-se angaja cu nici un preț, au fost nevoiți să se întoarcă acasă pedestru și flămânzi, aproape 200 km., neputând câștiga nici banii de tren.

Pentru călătoria cu trenul a muncitorilor ar fi echitabil să se introducă bilete cu reducere, măcar atunci când călătorește în grupuri, iar problema șomajului din Munții Apuseni să între în preocupările cele mai urgente ale guvernelor, cari sunt responsabile de această catastrofă.

Este responsabilă Casa Pădurilor pentru exploatarea barbară a codrilor și sunt responsabili guvernauții, fiindcă au admis barbaria capitaliștilor, cari în loc de o industrie permanentă, adevăată nevoilor ținutului, au organizat acea campanie de exploatare și exportare numai a materialului brut.

Carierile de piatră neglijate

În comuna Vârfurile, a rămas dela stăpânire veche o mare carieră de piatră, provăzută cu o fabrică de sdrobit pietriș, dela preluarea imperiului încoace însă, a fost neglijată și mai mult timp închisă, în vreme ce județul își procura pietrișul pentru drumuri dela o firmă particulară de pe valea Murășului pe preț îndoit de scump.

Mai sunt și întreprinderi particulare ale țăranilor localnici, care liferează piatră pentru fasonat și de clădit, — toate sunt în decadentă, mai cu seamă din lipsa de capital și din cauza scumpeții materialului explozibil.

Aducerea acestora în funcție, ar contribui mult la ușurarea șomajului.

Comerțul de fructe și derivatele acestora stagnează

Lipsit de pretenții și îndestulindu-se cu puțin, așa că în această privință stând mai presus de orice concurență, s'a for-

mat dintre țăranii de aici o pătură de „teujeri”, mici comercienți de vite, cereale, dar mai ales de fructe, pe care le adună pentru fiert țuică, pregătirea magiunului, ori valorizarea acestora, în stare crudă. Îndeosebi nucile formează un important articol de export în străinătate.

Nu atât în favorul acestora, cât mai vărtos în a producătorilor, această îndeletnicire trebuie încurajată. Până la realizarea unei industrii moderne, acestora le revine sarcina industrializării și comercializării fructelor. Stagnează însă din lipsă de credit. Băncile nu dau bani, iar cămătarii dela sate iau după mia de lei, sută pe lună.

Un credit convenabil de vre-o 10—15 milioane lei prin vre-o bancă din Arad, ori Hălmașiu, măcar pe timpul campaniei din August până în Februarie, ar produce o înviore, atât printre acești comercianți, cât și printre producători.

S'ar putea cere cu drept cuvânt, ca și la lemnele de foc ale firmelor, și aici un tarif mai moderat pentru transportul pe căile ferate, căci azi transportul dela Hălmașiu și până la Arad, 165 km. costă până la 25% din valoarea brută a mărfii.

Concluzie

Examinând în rezumat toate isvoarele de câștig ale acestui ținut, în stare de faliment azi, vom constata pe rând, că:

Creșterea vitelor și cultura cerealelor, — ocupațiuni patriarhale —, forțându-se tot mai mult în mod extensiv numai, — prin pășunatul abuziv și izgonirea treptată a pădurilor spre culmi, — amenință cu primejdia degradării munților, deschizând calea torenților și schimbând condițiile climatice, care periclitează agricultura nu numai în văile apropiate, ci și înlind efectul dezastruos până departe în inima câmpiei.

Industria casnică și cea capitalistă forestieră, odată cu dispariția pădurilor încetează de a mai oferi ocazie de muncă pentru o vreme îndelungată.

Comerțul băștinașilor, reducându-se la importul în parte a cerealelor, exportul de vite și a produselor pomăritului, este dependent de capacitatea de producție și consum a populației.

Rămâne, deci, ca ultim remediu pentru ținutul Hălmașului: Încurajarea pomăritului, care prezintă vaste posibilități de dezvoltare și exploatarea carierelor de piatră, asemenea înexhaustibile, singurele ramuri de producție, din care poate să ia naștere industria locală.

Pomăritul reclamă industriei conservarea fructelor în stare crudă, în zahăr, uscate; fabricarea de marmeladă, dulciuri; beuturi răcoritoare; destilarea de alcool, ambalaje.

Carierile oferă piatră pentru șosele, construcții, fasonat, var, cement. Calea ferată Arad—Brad este la dispoziția ambelor industrii.

Pentru împiedecarea șomajului se cerc, — începerea construirii căii ferate proiectate, Vașcău—Vârfurile; punerea în funcție a fabricii de pietriș a statului,

precum și a carierelor de piatră din Vârfuri (Ciuciu); sprijinirea carieristilor țărani prin împrumuturi convenabile și explozibile; bilete cu reducere la CFR. pentru muncitori, problema reducându-se la pornirea unei acțiuni intense în favoarea completării și renovării căilor de comunicație.

Pentru pomări este necesară, — înlesnirea trecerii fructelor în Ungaria, ori crearea de noi debușuri în spre inima țării, acordarea de credite aceloră, care se ocupă cu comercializarea și industrializarea poamelor, — regim protecționist pentru transportul acestor mărfuri pe C. F. R., punându-se bază astfel industriei și comerțului local.

Ca măsură generală, să se termineze odată chestia colonizărilor, ca cel puțin cei trecuți pe tablouri să fie așezați pe loturile lor dela câmpie.

Cât privește promovarea pomiculturii pentru un timp mai îndelungat, vom expune un program de muncă detaliat, atrăgând în acțiune școala cu grădinile școlare, care va trebui să fie apropiată de exigențele vieții locale.

Prof. Traian Mager
Arad

Nevoia unei opinii publice

Cel din urmă orator a fost d. Vasile Goldiș, fost ministru. D-sa a spus următoarele:

„Multumim dlui conferențiar Ion Clopoțel pentru destăinuirile expunerii sale: există deci un complex vast de probleme ale regiunilor muntoase. D-sa are toată dreptatea când arată nevoia de a se întinde studiul și măsurile de îndreptare asupra tuturor regiunilor asemănătoare cu cea a munților apuseni. A vorbit despre școală; dar situație egal de rea are și biserica, — dacă preoții și învățătorii ar fi scutiți de mizerie, ei ar deveni factorul cel mai natural de acțiune în favoarea acelei populații. Avem apoi o instituțiune care-și pune aproape toate acele probleme: camera agricolă; ea ar putea deveni la fel de folositoare ca vestita reuniune agricolă județeană de pe vremuri, care a avut merite necontestabile pentru proprietatea economică chiar a țărănimii române; se știe că erau sădiți pomi gratuit în grădini, pe margini de șosea, — de ce n'ar proceda la fel și camera agricolă românească? S'ar putea face multe, dar trebuie să constatăm cu tristețe, că ne lipsește sufletul. A fost foarte interesantă și instructivă relatarea dlui prof. Mager despre chestiunile Hălmașului: este mult de lucru și nu putem sta nepăsători.

Ancheta „Societății de mâine” de astăzi a arătat că totuși se găsesc intelectuali, ca cei de față, cari fără diurne, jertfesc timpul lor pentru o cauză publică. Mulțumim revistei că a dat prilej să se manifeste acest suflet într-o adunare menită a contribui la binele obștesc. Asemenea

adunări crează chiar sufletul de care avem nevoie.

Ceeace facem noi astăzi nu este decât exprimarea plânsetului unui popor care cere îndreptare.

Pentru a se putea face ceva este nevoie de înfiriparea unei societăți proprii moșteni care zilnic să strige, până ce li-se va auzi glasul.

S'ar face astfel un lucru bun, mai bun decât excursiile oficiale cu diurne și banchete — iar sărăcimea li se ascunde ochilor.

Dacă ar continua acțiunea s'ar forma acea opinie publică ce va avea putere să înduplece statul în a se interesa de aproape de populația nevoiașă.

Încă odată exprimăm dlui Clopoțel mulțumirile pentru osteneala de a veni între noi cu probleme atât de actuale”.

V. Goldiș

Ancheta dela Cluj

— Duminică 9 Oct. —

După conferința dlui Clopoțel directorul „Societății de mâine”, ia cuvântul d. dr. Pașca medic primar în Huedin, apoi d. ing. inspector general N. Hoiesescu. Alte două rapoarte sunt ale dlor deputat dr. Valeriu Moldovan și inspector general agricol Ion Luca Ciomac. Publicăm în acest număr întregă materia, pe care o credem edificatoare pentru opinia publică — pusă în completă cunoștință de cauză și ajutată să controleze acțiunea guvernului. Raportul dlui dr. Pașca a stârnit emoție generală. Regiunea Huedinului n'a fost niciodată, până la dsa, studiată atât de complect și de real. Il publicăm în întregime în acest număr.

Problema populației din Munții Apuseni din punctul de vedere al căilor de comunicație

Ca situațiune geografică masivul Munților Apuseni, în sensul larg al întinderii, este masivul muntos situat la marginea vestică a României și cuprins între râurile Mureș, Crișul Repede, Podișul Ardelenesc și Câmpia Tisei, cu o suprafață de aproape 15.000 Km.²; vârful acestui masiv cu localitățile Câmpeni, Vidrele, Scărișoara, Albac, Baia-de-Arieș și Abrud, și mai la vale de jur împrejur până la Burn, Alba-Iulia, Deva, Brad, Huedin și Gilău, este locuit de o populație compactă de români, cari au rezistat stăruințelor regimului trecut de a fi maghiarizați, prin contactul cu unguri din regiunea Trascăului și a Băiușului sau cu cei din regiunile miniere și industriale ale masivului.

În zadar vechiul regim cu scopul de a nimici pe moși a împărțit administrația Munților Apuseni între județele Alba, Hunedoara, Arad, Bihor, Cluj și Turda, ale căror hotare se întâlnesc sus pe culmi, cuibul moșilor n-a putut fi distrus.

Isolați însă de populația înconjurătoare, șicanați la orice ocazie de stăpânire, despoședați sistematic de drepturile miniere și agrare și rămânând numai cu pășunile și viroagele, moțul cum termină cositul, încercă ciuberele pe spina calului și pornește la drum, întorcându-se acasă numai după ce și-a umpulit desagiul cu „bucate”.

Unirea însă deșteaptă în sufletul moșilor nădejdea îmbunătățirii soartei lor, împlinirea revindicărilor lor de veacuri și recunoașterea jertfelor ce le-au adus pentru menținerea naționalității române în Ardeal, și așa la fiecare schimbare de regim, chestiunea moșilor devine tot mai actuală.

Din complexul de chestiuni cari compun problema acestei populații, în cele

de mai jos căutăm a contribui cu câteva propuneri spre rezolvirea laturei privitoare la: *căile de comunicație din Munții Apuseni*.

Civilizația de pe vremuri, întinzându-se până sub poalele Munților Apuseni, încercuște masivul locuit de moși cu un brâu de șosele în lungime de 450 kilometri, cari plecând dela Cluj trec prin Turda, Aiud, Alba-Iulia, Deva, Vascău, Oradea-Mare, Huedin spre a ajunge din nou în Cluj; acest brâu se mai strânge încă odată cu o cale ferată normală, care dublează șoseaua, cu o întrerupere de 54 kilometri între Deva, Brad și Ciuci, Vascău.

Din acest brâu se desprind 4 căi principale de penetrație până în inima Munților Apuseni, spre satisfacerea intereselor vechii stăpâniri, pentru exploatarea regiunilor păduroase și miniere, și pentru interesele strategice.

A) Căi principale de comunicație.

1. Așa pe valea strămtă a Arieșului, se dezvoltă șerpuiind anevoios pe 96 Km. șoseaua națională Turda—Câmpeni—Abrud; la 1912 se construște calea ferată îngustă Turda—Abrud, care a ajutat șoselei să scurgă spre câmpie produsele miniere dela Roșia-Montană și Bucium.

2. Pe valea pârâului Ampoiul, șoseaua națională Alba-Iulia—Abrud în lungime de 63 km. și șoseaua națională Brad—Abrud, în lungime de 39 km. pe valea Crișului Alb, au scurs spre sud, bogățiile minelor dela Zlatna și Abrud.

O cale ferată îngustă construită în 1895, întovărășește pe 38 km. șoseaua națională Alba-Iulia până la Zlatna.

3. În fine pe valea pârâului Beliș, șoseaua județeană Huedin—Beliș, pe o lungime de 30 km., ajutată de calea ferată îngustă Huedin—Călățele—Mărgău—Reșița, pe aceeași lungime, au scurs spre

câmpie produsele fabricii de cherestea din Beliş și împrejurimi, proprietatea baronului Urmanzi, din porunca căruia în anul 1919 au fost arși pe rug 90 de „olahi”, ultima jertfă dată de moți, pentru libertatea neamului românesc.

În total 228 kilometri de șosea și 164 km. de căle ferată îngustă.

Încolo pentru interesele locale și de toate zilele ale populației băștinașe nu s-a făcut aproape nimic.

B) Căi secundare de comunicație.

1. Căi dela Câmpeni în sus pe malul Arieșului-Mare, prin Secătura și Albac, până la Scărișoara, pe o lungime de 27 Km. deabia se poate merge cu trăsura cu doi cai; iar de aici prin Gârda-de-sus, pe o lungime de 12 km. numai cu căruțele localnicilor, până la Lăpuș, unde drumul se înfundă cu totul.

Mai departe, scoboritul prin Băița la Lunca, în direcția Beiușului, pe o lungime de 25 km. nu se poate face decât pe jos sau călare.

Iar când iarna timpurie troenește toate potecile, cei din Scărișoara și împrejurimi, sunt nevoiți să-și ducă marfa în două-trei rânduri pe spatele lor sau ale cailor, peste creasta Bihorului, prin locuri pe unde nu se mai cunoaște nici calea nici prăpastia, până la căruțele pe care le țin prin satele de dincolo de creastă; și pe care după ce le umplu, apoi încep pribegia grea de iarnă, mânați de nevoia de a se aproviziona cu merinde.

Această șosea vicinală, a fost clasată ca națională cu decretul regal no. 3740 din 7 Noemvrie 1924, fără însă să i se aducă încursul vremii vre-o îmbunătățire simțitoare.

2. Asemenea dela Câmpeni în sus pe malul Arieșului-Mic prin Ponorel, Vidra-de-jos și de mijloc, până la Vidra-de-sus, unde calea se termină, o șosea vicinală îngustă în lungime de 25 km. se luptă mereu și rămâne rănită în fiecare primăvară, de apele repezi ale Arieșului.

Cu ocazia serbărilor de 100 ani dela nașterea lui Avram Iancu ministerul de lucrări publice a executat oarecari lucrări de consolidare a malurilor șoselei și îmbunătățirea platformei; de atunci aproape nimic nu s-a mai făcut, așa că astăzi șoseaua este în stare rea.

3. Mai jos de Abrud pleacă prin Mogoș-Ponor la Aiud o șosea județeană în lungime de 77 km. în stare foarte rea.

4. Dela Gilău în sus, o șosea vicinală, urmărește pe o lungime de 55 km. valea Someșului-Rece, prin Marișeu, Răcățau, Gura Șerpilor, pe care abea se poate circula până la Uzina hidroelectrică a orașului Cluj; de aici înainte, până la Beliş, drumul nu se poate urmări de cât în căruțele localnicilor, și mai sigur călare sau pe jos.

Starea acestei șosele mai ales dela uzina electrică în sus este de nedescris.

5. Tot așa șoseaua vicinală din Ciucea prin Sebeșul-Mic, Tvanis la Vișag, cu

ramura din Poieni prin Bologa și ramura Morlaca, Molosig, precum și aceea din Zam prin Muerău, Săcueni la Vișag, în lungime totală de 53 km. este cu totul ruinată.

6. În fine șoseaua vicinală Beiuș—Cărbunar—Stâna de Vale, în lungime de 20 km. este tot așa de ruinată și periculoasă.

Aceste drumuri afară de acel de sub No. 1, se întrețin cu muncă publică sub autoritatea pretorilor respectivi.

C) Căi de comunicație naturale.

Aceste drumuri croite de populație, pleacă din șoselele de primul și al doilea ordin și se urcă pe pâraie în sus, până la izvorul lor, unde moțul și-a așezat gospodăria, fără ca cineva să se îngrijească de întreținerea lor.

Ce trebuie de făcut? În mod general așezarea satelor în masivul Munților Apuseni se prezintă în două feluri:

a) Acolo unde văile râurilor sunt mai largi, sau râurile au lăsat luminisuri mai mari, populația s'a îngământit în sate cu case una lângă alta, cum sunt Câmpeni, Bistra, Baia de Arieș, Buciumele, Abrud, Brad etc.

b) Acolo însă unde râurile sunt strâmte și adânci, unde soarele răsare târziu ca să apună de vreme, unde pe fondul văii cade brumă groasă chiar în mijlocul verii, populația s'a suit pe coaste până la 1400 metri înălțimi, și și-a resfirat așezămintele mai ales pe fața muntelui, adică pe partea scăldată de soare; astfel sunt așezările din Merișel după Someșul-Rece și toate satele dela Câmpeni în sus pe coastele celor două Arieșuri.

Pentru cel dintâi fel de așezământ al satelor, căile de comunicație construite pe fundul văilor ar fi suficiente pentru satisfacerea intereselor populației, dacă ar fi în bună stare de circulație.

Pentru ceilalți, resfirați pe toate coastele văilor, nici nu se poate concepe o altă rețea de drumuri, și nici moții n'au pretensiune; fiecare, pe drumurile și potecile pe care numai calul moțului poate merge, se scoboară până la arterele din fundul văilor.

Însă pentru valorizarea bogățiilor de cari sunt plini acești munți, între cari în primul rând este lemnul de fag și brad, apoi minereurile de aur și argint dela Roșia, Baia de Arieș, Brad și Săcărămb, de aluminiu și bauxit dela Calota și Râmeții Iadului, de cupru la Băița, de plumb la Roșia, de mercur la Zlatna, de Magnetită la Petrosul, este necesar a angrena masivul Munților Apuseni în rețeaua de circulație generală a țării.

Și în acest scop, ținând samă pe lângă interesele economice a regiunii, și de interesele de apărarea națională ar fi necesar:

A) Din punct de vedere a șoselelor:

I. să se continue șoselele care se înfundă în Lăpuș, Beliş și Vidra-de-sus, dându-le acces pe coasta de vest a masivului

Munților Apuseni, spre drumul de centură Oradea-Mare—Vașcău—Brad prin:

a) Construirea unei șosele care plecând din Beliş prin Giureuța, după o dezvoltare de 54 km. ar ajunge la Stâna din Vale, de unde prin șoseaua vicinală Stâna din Vale-Beiuș, s'ar uni cu Oradea-Mare.

Proiectul acestei lucrări apreciate la suma de 100 milioane lei a fost studiat sub conducerea noastră și înaintat direcției generale de poduri și șosele.

b) Construirea unei șosele care plecând din Lăpuș, peste creasta muntelui Bihor, scoboară prin Băița și după o dezvoltare de 35 km. ar ajunge la Lunca lângă Vașcău.

Proiectul acestei lucrări, apreciat la suma de 60 milioane lei, a fost înaintat direcției generale de poduri și șosele.

c) Construirea unei șosele, care plecând din Beliş, prin Seleușul-de-jos, Țica și Albac—Arada, după un parcurs de circa 45 km. ar ajunge la Albac, făcând astfel legătura Clujului cu Câmpeni.

Studiul acestui traseu nu s'a făcut, iar costul construcției se apreciază la suma de 85 milioane.

d) Construirea unei șosele dela Vidra de sus, peste muntele Găina, după un parcurs de circa 32 km. până la Halmațiu.

Studiul acestui traseu a fost făcut de armată, și cred că proiectul lucrării se găsește la direcțiunea generală de poduri și șosele, iar costul executării lucrărilor, se apreciază la suma de 50 milioane lei.

O variantă a acestui traseu, pretinsă de interesele economice ale regiunii, ar pleca ceva mai sus de Vidra de mijloc și trecând prin Păulești, Rișculița, ar ajunge la Baia de Criș, după un parcurs de 30 km.

Studiul acestui traseu nu s'a făcut, iar costul lucrărilor s'ar urca la 80 milioane lei.

II. Să se readucă în stare de circulație porțiunile de șosele care deși există cu numele de șosea, totuși sunt aproape impracticabile și anume:

a) Reconstruirea șoselei naționale Câmpeni—Săcătura—Albac—Scărișoara—Lăpuș, pe lungime de 40 km. prin refacerea platformei, construirea din nou a podurilor și podețelor, precum și apărarea prin ziduri de sprijin, contra râului Arieșul-Mare, pe lungime de 40 km. ceea ce ar costa circa 18 milioane.

b) Reconstruirea în aceleași condițiuni a șoselei județene Abrud—Mogoș—Ponor—Aiud, în lungime de 77 km. ceea ce ar costa circa 35 milioane lei.

c) Repararea șoselei județene Huedin-Beliș prin construirea din nou a podurilor putrede și împetruirea platformei pe lungime de 30 km. ar costa circa 5 milioane.

d) Reconstruirea șoselei vicinale Gilău-Beliș, prin refacerea platformei și a tuturor podurilor și apărărilor, pe lungime de 55 km. ar costa circa 45 milioane.

e) Repararea șoselei naționale Câm

peni—Vidra pe o lungime de 25 km. ar costa circa 4 milioane.

f) Repararea șoselei vicinale Beiuș—Stâna din Vale pe o lungime de 20 km. ar costa circa 3 milioane.

g) Repararea șoselei județene Zlatna—Almaș—Geoagiu-de-jos, pe lungime de 45 km. ar costa 8 milioane.

h) Repararea șoselei județene Deva—Crăciunești—Brad pe o lungime de 18 km. ar costa 2 milioane.

III. Să se repare porțiunile din șoselele existente, rupte în câteva locuri de inundația din Decembrie 1925, și să se curețe platforma lor, de depositele de petriș și pământ adus la vale după fiecare ploaie, pe viroagele depe coastele despădurite.

În aceste condițiuni sunt: Șoselele naționale Turda—Câmpeni—Abrud, Alba-Iulia—Abrud și Brad—Abrud, care însumând la un loc 198 kilometri, punerea în bună stare de circulație ar costa 18 milioane.

IV. În urma ploilor, pe coastele despădurite ale munților apuseni s'au făcut râpe, pe cari în fiecare an se scurg către fundul văilor cantități enorme de piatră și pământ, cari acopăr pe suprafețe însemnate atât locurile de cultură și pașune ale locuitorilor, cât și șoselele și căile ferate din calea lor.

În fiecare an, se cheltuiesc înzadar sute

de mii de lei pentru îndepărtarea acestor depuneri depe corpul șoselelor sau al căilor ferate pentruca la cea mai mică ploaie depositele să se așeze la loc.

O colaborare între ministerul de lucrări publice și cel de comunicații deoparte, interesați din punctul de vedere al căilor de comunicație, și de altă parte ministerul de domenii, ar soluționa satisfăcător consolidarea râpelor, prin îndiguiri și împăduriri, înfrânând puterea de distrugere a torenților și restituind astfel pentru cultură, mari suprafețe de teren.

Cheltuelile necesare pentru executarea acestor lucrări se apreciază la suma de 20 milioane lei.

B) Din punctul de vedere al căilor ferate.

Văile strâmte pe care s'au dezvoltat cei 164 km. de cale ferată îngustă n'ar permite decât cu cheltueli enorme, normalizare acestui traseu, care dealtfel poate satisface interesele regiunii, încă multă vreme, intensificând traficul.

Este necesar însă să se construiască ramura de cale ferată Abrud—Zlatna și Abrud—Brad, în lungime de 75 kilometri ceea ce ar costa circa 120 milioane lei, precum și să se lege Câmpeni cu Clujul prin Albae, Beiuș, până în Gilău cu ramura Beiuș—Călățele pe o lungime

de 145 km. ceea ce ar costa circa 200 milioane lei.

Recapitulând cheltuelile necesare se vede că:

1. Pentru deschiderea de noi șosele cerute de interesele economice și strategice este necesară suma de 370 milioane lei.

2. Pentru aducerea în stare de circulație a porțiunilor de șosele azi aproape impracticabile sunt necesare 120 milioane lei.

3. Pentru repararea porțiunilor de șosele existente sunt necesare 18 milioane lei.

4. Pentru consolidarea râpilor și înfrânarea puterii de distrugere a torenților 20 milioane lei.

Total general din punctul de vedere al șoselelor 528 milioane.

Iar din punctul de vedere al căilor ferate, complectarea rețelei prin masivul Munților Apuseni, ar necesita o cheltuială de lei 320 milioane.

În total soluționarea problemei populației din Munții Apuseni, din latimea privitoare la căile de comunicație ar pretinde o cheltuială de 848 milioane lei, cari s'ar putea afecta unui program de lucru repartizat pe un period de 10 ani.

N. Hoisescu

inginer, inspector general.

B Complexul problemelor regiunii Huedin

Un grădinar bun alege semințele plantelor și florilor celor mai frumoase. Prin selecționare întărește și înfrumusețează grădina pe viitor. Tot asemenea crescătorii de animale aleg ce este mai frumos și mai folositor din producția lor. Pe acestea le îngrijesc cu multă precauție pentru a le fi sporul cât se poate de mare și frumos și ca prin grija lor să se nobilizeze și mai mult. Sunt țări în lume cari aplică aceste principii și la oameni. Opresc prin lege sporirea oamenilor vicioși trupește și sufletește și protejează sporul celor buni, sănătoși și cu calități nobile. Durere, noi nu am ajuns încă la această fericire, însă să sperăm că vom ajunge în viitorul apropiat.

Este un lucru bine știut că satele livrează materialul de oameni orașelor care fac educația lor, dar îi macină și distrug repede fără să lase să treacă multe generații. În orașe se dezvoltă știința, comerțul, industria, dar decade sănătatea și prin ea viața și morală locuitorilor. Cei ajunși în oraș decad în prima generație deja. Veți vedea la mulți din ei boale necunoscute celor cari trăiesc la țară: neurastenii, diabet, pietre la ficat și la rinichi etc. Veți vedea în familia lor un copil, mult doi, veșteziți, palizi cari nu promit multă nădejde nici părinților, nici societății.

Cu cât trăește cineva mai departe de viața de oraș mare cu atât poate trăi mai natural, mai liber de păcatele distrugătoare ale societății moderne și cu atâtă trebuie să fie mai sănătoși și să aibe mai multe calități bune-naturale.

Poporul din munții Apuseni, a trăit un trai simplu dar lipsit fiind de vicile societății din lumea mare, s'a sporit, și toate calitățile sufletești și trupești ale falcicilor străbuni au trecut din tată în fiu până aproape în zilele noastre. La acest popor fără cultură au intrat năcazul și mizeria când au început să străbată șosele și drumuri de fier în pădurile lor seculare și când s'au așezat fabrici la poalele munților cari au rărit codrii și au tăiat drumuri și mai multe spre inima munților. Toate acestea au produs efectul civilizației americane asupra triburilor de Indieni autochtoni: alcoolism, sifilis, tuberculoză și degenerare consecutivă.

Țara moților cu codrii ei seculari a fost cetatea unde ni s'a păstrat limba și credința strămoșească, mai curat și iubirea față de acestea. Moții au sărit de câte ori a fost nevoie și au apărut în decursul secolului interesele noastre naționale.

Problema moților a fost cea mai discutată dintre toate din ținuturile unite și mulțime de deputații au bătut drumurile prin ministere ba chiar și la Rege pentru aranjarea problemei lor. Am ajuns în decursul anilor la un punct unde toți s'au „moțificat”. În toate cafenelele și în toate cluburile se află oameni cari își revendică dreptul de conducători ai moților, pentru că au trecut vre-o dată prin ținutul acesta, ei sau vreun strămoș de-al lui. Acești eroi de cafenele și cluburi au cutreerat și satele din munții Apuseni sămănând demagogie și prezentându-se poporului credul și naiv ca Horea și Iancu ai vremurilor nouă. Avem și noi în Huedin și jur o mulțime de astfel de figuri. Unul a cutreerat satele ca prin votul lor să poată ajunge deputat și să poată face afaceri, altul pentru ca să-și răsbune asupra unui mare proprietar sau industriaș, pentru că nu s'a lăsat șantajat. Altul încredințat din partea guvernului cu rezolvarea problemei vindea interesele acestui popor năcăjit cu preț de trei milioane până când poporul în urma demagogiei și vorbelor goale l'a ales cetățean de onoare. Un alt om cu trecere înaintea guvernului a cumpărat o rezervă de Stat în numele poporului îndreptățit cu câte 500 lei jugărul luând el însă 25.000 lei la jugăr de la ei. O societate de cinci inși, toți decorați pentru meritele câștigate în România-Mare au stors de pe o comună săracă de a noastră pentru o rezervă de Stat un profit net de 3.000.000 lei. Nu este locul să arăt cu degetul sau să spun numele acestor netrebncii trădători de neam cari toți au adunat parale negre pentru zile ale jefuind poporul credul și naiv dar cinstit, cari nu și-au putut închipui în zilele dintâi ale renașterii noastre naționale că poate un domn care se pretinde luminător să-l mintă sau să-l fure.

Ajutoarele întreprinse pentru moți până acum a fost greșite, pentru că nu se cunoaște îndeajuns starea trupească și sufletească a moților în zilele noastre. Nu poți repara aceste năcazuri speciale cu măsuri generale cari se pot aplica într'o țară omogenă din punct de vedere geografic și cultural, ci trebuie să se ia măsuri speciale ascultând părerile acelor cari se ocupă și văd timp îndelungat problema care este de rezolvat. Nu este permis să credem că numai oameni de un anumit colorit politic pot ajuta sau știu năcazurile sau numai rudeniile și prietenii unuia sau altuia pot salva ținutul de necaz. Cauza aceasta este mare și sfântă pentru noi românii. Să ne punem deci cu toții la muncă eliminând politica.

Ideia revistei „Societatea de Mâine“ de a chema pe tot românul de inimă să-și spuie cuvântul în chestia populației din munții apuseni este cea mai frumoasă și speriez că aici se va cristaliza această problemă, numai nu știu dacă va fi ascultată. Nu este destul să dai cu două mâni poporului din toate bunătățile lăsate de Dzeu, ci trebuie silit să-și păstreze ceea ce i se dă pentru generațiile viitoare și să sporească prin munca și hărnicia proprie ceea ce a primit prin înființarea României-Mari.

Starea socială în care se afla moșul sub regimul trecut l-a format rău. Moșul de ex. nu avea nici un petec de pădure, ci putea lucra numai lemnul oborât de vânt pe lângă care era silit să mai fure ca să-și poată mâna năcazurile. Starea socială și analfabetismul au convenit proprietarilor, ai căror jobagi au fost moșii până la prăbușirea lor. În Sate întregi nu erau stăpâni nici pe petecul de loc unde era edificată casa (Jureuța-de-sus și de-jos). Acum, ajuns la libertate sporește în vicii și nu în virtuți. Prima întrebare la rezolvarea acestei probleme trebuie să fie: *Oare poate acest ținut susține și hrăni populația actuală și în viitor cu un anumit coeficient de spor?* Dacă da, atunci să întărim după un anumit plan bine gândit care se va înfăptui în mai mulți ani, această cetățuie, să plivim păcatele și să sădim tot ce e nobil și bun în sufletele lor. Dacă însă teritorul cu împrejurările economice nu este de ajuns pentru aceasta, atunci trebuie să lucrăm din răspuneri pentru îndreptarea elementului tânăr spre alte cariere care să le asigure existența, scoțându-i din satele pline de păcate până nu se infectează fără mântuire. Și eu cred că ultima soluție este cea mai bună.

Jurul Huedinului se compune din trei plăși: Huedin, Călata și Ciucea având un număr de 51.345 locuitori, mai aparținând apoi încă vr-o 3000 cari, deși se țin de alte plăși, au centru comercial de desfacere și aprovizionare în Huedin. Eu am cercetat ani de-a rândul și observat toată viața acestui popor prin satele și cătunele lor și chiar prin colibele din vârful munților. Am împărțit materialul în următoarele părți: biserica, școala, starea sanitară, reforma agrară (păduri), comunicație, administrație și viața socială. După descriere fac propunerile pe care le cred salutare, în aceeași ordine ca și descrierea.

Bisericile sunt în mare parte vechi, edificate înainte de secole la marginile satului, din lemn, scunde și neîncăpătoare pentru populația de azi. Biserica este însuș preotul. Unde a fost preot vrednic s'au edificat și în trecut biserici din piatră. Bisericile azi sunt goale în duminică și sărbători nu numai din cauza demoralizării generale de după război, ci și din cauza preoților. Onoare excepțională, pentru că avem, puțini și vrednici, la ambele confesiuni. Avem însă preoți cari măsură rachiu și fac toate geșeurile murdare ca orice comerciant strein. Avem preot care a stat în pușcărie pentru furt, avem preot care a fost judecat să plătească alimente pentru copilul ilegal, și avem preoți cari stau și beat în cărciumă cu poporeni lor. Ce propagandă morală și religioasă poate face un astfel de preot? Așa cum le știu eu, știe și poporul păcate grave și știe și vlădica, dar durere totul se tolerează în biserică. În ultimul timp au năvălit tot soiul de naufragiași și s'au preoțit pentru moți. Oameni fără pregătiri, fără inimă, cari au fost conduși numai de dorul de a se îmbogăți. Aceștia văzând firea blândă a acestui popor jefuiesc fără milă pentru orice serviciu ce-i fac. Un astfel de preot a pretins să i se cumpere reverendă din casieria comunală, și respingându-se, a protestat până la prefect. Dacă întri în bisericile acestor preoți cu ocaziunea serviciului divin vei vedea o disordine, o murdărie și o lipsă totală de evlavie și respect pentru tot ce e sfânt, atât la ei cât și la credincioșii lor. Aceasta este apoi cauza că se sporesc bapștii în mod rapid, în parohiile astfel păstorate. Să nu mă judece cei buni după aceste cuvinte aspre, ci să privească în jurul lor și să vada că toate sunt drepte. Nici un cuvânt din cele scrise despre preoți și biserici nu le-am scris după auzite, ci văzute de mine insumi la fața locului. Să nu ne mirăm, după o astfel de păstorire, de mulțimea căsătorilor ilegiteime și de crimele multe ce se ivesc în acest ținut, bătuit de alcoolism. Într-o singură circumscripție medicală, cu vr-o 9.000 locuitori, s'au ivit în decurs de un an zece omoruri.

Școala, este considerată în aceste părți ca o pedeapsă. Poporul nu trimite copiii la școală, mai ales după vrăsta de 10 ani, se revoltă dacă-i amendează și se plâng pe la toate foudrile până li-se șterge amenda. Numărul analfabeților este foarte mare și sunt comune unde abia află câte un om care să știe ceti și scrie.

Starea școlarelor în circumscripția de revizuire Huedin este, după datele oficioase pe care mi le-a pus la dispoziție d. subrevizor, următoarea: circumscripția se compune din 46 comune și 7 cătune (53 comune). Din acestea în 7 nu există edificii școlare (13.2%). 20 școli (37.5%) sunt necorespunzătoare, au o singură sală de învățământ în loc de două și au nevoie de reparațiuni urgente, fiind aproape nefolosibile, aproape ruinate. Iar restul de 49%

este considerat, între împrejurările noastre vitrege destul de corespunzătoare deocamdată. Din 100 învățători aplicați 70 au avut pregătirea necesară și 30 nu. Printre aceștia din urmă 30% au fost mulți vagabonzi destrăbălați și imorali adunați din toate unghiurile țării, au infectat și demoralizat, în loc să aducă profit moral comunelor unde au stat. Copiii obligați la școală au fost aproape 8000 din cari au fost înscriși 6000 și au frecventat școala 5000. Adeacă abia 62% a celor obligați cercetează școala, iar 38% în cazul cel mai bun vor fi procentul analfabeților și pe viitor.

Pe lângă datele triste de mai sus cu edificiile puține și în mare parte necorespunzătoare, cu învățători fără pregătire, mai sunt o mulțime de cazuri cari ne răpesc și speranța în progresul ce putem aștepta dela cei ce frecventează școala. O mare parte a elevilor numai în timp frumos pot cerceta școala din cauza depărtărilor mari și lipsei de drumuri și poduri în comunele de munte. Încălzitul iarna, din cauza neglijenței forurilor școlare, întâmpină multe greutăți. Veți vedea de exemplu, trecând prin sat, copii cu lemne subsuoară pentru că să poată încălzi și face suportabil frigul în clasă.

Aceasta este pe scurt după cifrele oficiale starea învățământului primar. Învățământul secundar este concentrat în Huedin. Aici avem un gimnaziu (4 clase inferioare) unde până în prezent nici într'un an nu a avut profesori îndeajuns, ba erau studii pe cari nu le putea preda nici un profesor.

O altă școală de mai mare importanță în acest ținut este școala de arte și meserii din Huedin. Înființată pe hârtie înainte cu 2 ani, la inițiativa dlui senator dr. Vasile Bianu și uitată până în prezent în același stadiu, școala funcționează de 2 ani cu o singură oada de învățământ, cu atelierele în pivnița primăriei și la jumătate kilometru de acestea din mila bisericii ortodoxe. Elevii au dormitoare într-o cameră neapță pentru o locuință omenească. Progresul în această școală a fost, contra tuturor împrejurărilor noastre, foarte frumos. Dovadă că există o mulțime de talente ascunse în poporul nostru, cărora trebuie să le dăm ocaziunea de dezvoltare pentru a fi folositori neamului în proporția talentului dăruit de Dumnezeu.

În legătură cu școala de arte și meserii a funcționat în Huedin școala de ucenici, organizată conform legii acestui învățământ. La întemeierea școlii acesteia au contribuit, pe lângă zelul organizator al directorului dela școala de arte și meserii, și intelectualii din Huedin cu munca activă, angajându-se адвоcați, oameni de bancă, medici să predea fiecare studii din specialitatea lor, ridicând astfel aceste cursuri la nivelul cel mai ridicat posibil.

Afară de aceste școli mai funcționează în Huedin o școală de talmudiști adunați din toate țările Europei și vr-o alte patru școli evrești.

Starea sanitară în acest ținut arată un tablou foarte trist. M-am convins personal la câteva anchete medicale conduse de mine și din datele exacte ale medicilor de circumscripție controlate la fața locului. Cele trei furii cari sdruncină în lung și latul țării sănătatea și viața poporului nostru aici lucrează cu mai multă vehemență. Aceste sunt tuberculoza, sifilisul și alcoolul la cari se mai adaugă gura care este endemică.

În întreg ținutul abia avem trei comune (Mănăstireni, Mărgău și Săcuen), în care avem populație mai chipeșă și robustă. Avem însă sate cu locuitori piperniceți, cu o mulțime de cretini, idioti, în urma alcoolului, sifilisului, tuberculozei și gusei. Locuința țăranelui în acest ținut este foarte slabă, deși au material necesar (lemn, piatră în abundență). Locuințele sunt scunde, cu o singură cameră, unde locuiesc 10-12 persoane la cari iarna se mai adaugă, purcei, miei și cloște. În timpul iernei copiii miei fiind desbrăcați și desculți petrec tot timpul în camera aceasta infectată și se umplu de tuberculosă.

Hrana populației este foarte defectuoasă, tot ce câștigă dă pe alcool, cum vom vedea la capitolul respectiv. Femeile nu sunt nici prea mari adoratoare ale cureteniei, nici bucătărese iscusite, nu știu pregăti nici laptele și derivatele lui.

Medicului i se prezintă foarte rar și târziu, având mai multă încredere în preoți și în vrăjitoarele pe cari le aflăm aproape în fiecare sat, din cari unele figurează ca adevărate specialiste, cum este aceea din Domoș specialistă de ochi, în comuna Bociu un specialist în fracturi și luxațiuni și alții o mulțime.

Tuberculoza ajunge în unele comune la un procent foarte mare. Avem comune unde numărul bolnavilor de tuberculosă trece peste 60%, ba ajunge în unele comune la 80% și abia vom afla sat unde să nu ajungă la 50%. În anul trecut am aflat la vizita elevilor unei școli 98% tuberculoși.

Sifilisul în comunele unde am făcut personal sau au făcut medicii de circumscripție analiza sângelui am aflat 0.5% până la 5% în altele. Forme grave de sifilis nu se văd în prezent, dar

nu știu dacă în urma tratamentului insuficient nu vom avea o mulțime de paralizici și tabetici peste câțiva ani. Deși tratamentul este gratuit și unii medici conștiincioși se prezintă în comunele mai contaminate în fiecare săptămână pentru tratament, bolnavii, după ce dispar simptomele vizibile, înconjură medicul. A treia și cea mai puternică dintre furii este alcoolul, care este mama sau factorul responsabil în majoritatea absolută a cazurilor de tuberculoză și sifilis. Fiind producția de poame în acest ținut foarte redusă, tot alcoolul ce se consumă se cumpără din cârciume al căror număr este foarte mare. Avem comune unde, dacă calculăm și cârciumile clandestine, aproape la 100 locuitori avem o cârciumă. Cârciumele clandestine se sporesc pentru că nu există sancțiuni. Și avem chiar funcționari financiari cari vând beuturi fără permisiuni. Sunt cârciumari elandestini cari au profit de 100—150.000 anual, și fiind clandestini nu plătesc impozit, mita și amenda anuală abia ridicându-se la 8—10.000 lei, rămânându-le încă un profit frumos. Despre alcoolismul ținutului nu și poate face nimeni idee, decât dacă trece pe neașteptate prin satele, prin casele lor. Cunosc oameni cari, după declarația lor proprie, zilnic au fost beți de ani de zile. În multe case poți vedea cum saltă copilul de sân când vede că ridică tata sticla cu rachiu, ca semn că el știe și este deprins cu alcoolul ceea ce nu neagă nici părinții, zicând că dau beutură copilului ca să se întărească și să crească mai bine. Dacă într-o zi de târg vei privi carele moșilor eșind din Huedin, după vinderea mărfii vei observa aproape în fiecare car un butoiș cu spirt. Într'unele sate au ajuns locuitorii de nu mai beau rachiu obișnuit de 32%, ci spirt curat. Să vedem însă datele oficioase despre consumația alcoolului în jurul Huedinului.

Spirt

S'au transportat în Huedin cu trenul	155.501 litri
Fabrica din Zamsăncraiu a produs în 1926	53.203 litri
Total: 208.704 litri	

Cantitatea consumată de populația din jurul Huedinului (moții) Dacă calculăm prețul de detalii cu 160 lei pro litru, prețul spiritului consumat este de 33.392.640 lei.

Vin

Trei angrosiști în Huedin aduc 74.004 litri, care calculat cu prețul de 40 lei în detalii, face 2.960.160 lei.

Bere

Trei angrosiști au adus, în Huedin 221.461 litri, calculat cu 40 lei litru, face 8.858.440 lei.

Cantitatea beuturilor este calculată după datele oficioase ale percepției din Huedin și Călata. Prețurile sunt socotite în detalii foarte moderat, fiind în comunele mai îndepărtate de centru cu mult mai mari decât acestea arătate aici.

După datele oficiale acest ținut consumă alcool în valoare de 45.211.240 lei. În aceasta sumă nu este cuprinsă însă cantitatea de licheururi și șampania pe care și moșul o bea adese ori, adusă de comercianții mai mici. Nu este cuprins vinul transportat din Sălajul apropiat unde este mare producție de vin, și unde fiecare cârciumar merge cu trăsura proprie.

Oamenii versați, cunoscători ai acestor cauze mi-au spus că adevărul aproximativ îl vor avea numai atunci dacă adaug 100% la cifrele oficiale. Știm cu toții cum se eludează legile financiare în țara noastră și știm că mai ales comercianții de beuturi alcoolice au mai bună posibilitate să eludeze aceste legi. Nu calculez 100%, nici 50%, ci numai 25% peste datele oficioase, în care se află rachiu fierț de particulari, vinul transportat cu carele dela producători și așa ajungem la suma rotundă de 60.000.000 lei, care însă necondiționat este mult sub adevăr.

Iată domnilor unde este îngropată bogăția moșilor, scoasă din pădurile seculare și pășunile întinse și bogate de munte. Iată care este cauza hrânirii slabe a tuberculozei și a sifilisului mult ce bântuie în acest ținut.

Gușa încă este o boală care este endemică în acest ținut. Aproape în fiecare sat se află la 10—15% din locuitori. Am aflat o comună, cu ocaziunea anchetei, unde erau peste 90% cu gușe. În această comună am aflat și o mulțime de cretini, idiști și am constatat că aici și alcoolismul și tuberculoza și sifilisul sunt mai sporite decât în celelalte comune.

Nu pot lăsa fără amintire un fapt constatat cu ocaziunea unei anchete, unde între altele am aflat atâția răioși încât a trebuit să intervin să se trimită 150 kgr. alifie pentru tratamentul lor.

Starea economică: Intreg ținutul se poate considera neapt pentru agricultură, fiind solul sărac și clima rece. A fost o greșală în decursul secolelor că s'au extirpat pădurile ca să se transforme în pământ cultivabil. Țăranul nostru cu muncă foarte multă abia la 4—5 ani odată ajunge la recoltă, iar în restul anilor abia scoate sămânța, rămânându-i zadarnică munca întregului an. Pe

piața Huedinului se importă cu trenul 600 vagoane de cereale anual.

Un ram economic rentabil în acest ținut ar putea fi oieritul și creșterea vitelor, fiind pășuni întinse și gratuite. Durere însă că din lipsa de cultură și cunoștințe agronomice se produce puțin și în această direcție. Creșterea vitelor nu este rațională; nu selecționează pentru creștere vitele potrivite ținutului și elimei, ci încrucișează toate rasele fără rost alegându-se apoi cu un stoc de animale pipernicite și fără valoare.

Pădurea este capitalul pe care se razimă și îl cere moșul cu fiecare ocaziune, dar durere aceasta nu mai există decât ca o poveste a trecutului. Am fost și în vara aceasta prin munți și am văzut la fața locului starea tristă și vandalismul de nedescris cu care se devastează pădurile munților. Devastează întreprinderile forestiere și devastează țăranul fără ca să se cugete la viitor. Pădurea nu este păzită căci păzitorii sunt complici cu hoții. Între inginerii silvici sunt mulți de o neglijență extraordinară. Povestind cu un inginer silvic despre vandalismul ce l-am văzut prin munți, acesta îmi spunea nepăsător că acele locuri fac parte din ocolul său și deși este conducător de mai mulți ani a ocolului, încă nu le-a văzut. Un alt inginer, care lucra la un tablou, îmi spunea, că toate datele sunt scoase din burtă, căci nimeni nu cercetează starea faptică la fața locului, ci numai hârtiile din birou. Cu alt inginer silvic treceam printr-o plantație tânără unde păștea o cireadă de vite. Pe el nu-l mișca aceasta împrejurare, ci zicea: „las' să pască, doar nu mă voi bate în cap cu oamenii; ei o să ajungă la sapă de lemn în urma prostiei ce o fac, iar eu tot funcționar plătit de stat voi rămânea". Vechile pepinerii au fost în mare parte vândute la particulari. În pepineriile înființate din nou se află puiți dar pasc oile și vitele prin ele. Fabricile forestiere lucrează lemnul într'un mod foarte conștiincios; încăt din materialul lemnos tăiat în pădure 96% este folosit și numai 4% dispore infoliosibil și fără valoare. Industria lemnului la țăran este alta. El nu taie pădurea din margine, ci caută în locurile mai frumoase lemnul de prima calitate din care folosește 50%. Din aceste procente, dacă face scânduri se pierd alte 10%, iar dacă cioplește griși se pierd 50%. Iată deci că el scoate din lemnele de prima calitate un produs comercial de 20—25%, câtă vreme fabrica pierde numai 4% din întreg materialul, fără să aleagă ce e bun și ce e rău. Prețurile produselor fabricii sunt azi între 2500—3000 lei pro metru cub, iar produsul țăranului ajunge 1000 maximal 1200 lei pro metru. Acesta este, după datele constatate la fața locului, rezultatul economiei silvice primitive țărănești.

Un alt vandalism se produce cu apropierea sărbătorilor Crăciunului, când se taie lemnul cel mai sănătos și tânăr pentru pomii de Crăciun. În fiecare an se exportează zeci de vagoane cu zeci de mii de arbori în Ungaria.

Reforma agrară este un haos. Iată câteva din fărădelegile acestui mare act social. Pământ arabil a fost puțin și el a fost lăsat în parte ca rezervă de Stat. Toate pădurile frumoase au fost declarate de pășuni pentruca vechiul proprietar să poată exploata în baza legii materialul lemnos de mare valoare, rămânând solul gol fără pădure și fără iarbă pentru pășune țăranilor. Plantații tinere și stânci sterpe au fost clasate ca pădure hună pentru țărani.

Comunicația: Căi de comunicație sunt puține. Sunt comune unde aproape nu există drum. O lipsă mare de poduri și o distrugere complectă a tuturor drumurilor județene și vicinale. În multe locuri se fac podurile din mila particularilor, picheri evaluează abia avem, iar cantonierii și mai puțini.

Cantonierii având o leafă foarte mică trec foarte rar pe drumuri lucrând tot timpul în gospodăria lor particulară. Drumurile rău îngrijite fără poduri cu șanțurile înfundate pe a căror margini pasc vitele ruinând și mai tare drumurile sunt tot în paguba țăranului, pentrucă își ruinează animalele și vehiculele. Ar fi necesar pentru crucearea drumurilor și a timpului să se facă mai multe căi ferate, dar mie mi-e frică că prin gospodăria actuală o nouă cale ferată introdusă mai adânc în munți va aduce cu sine un mai mare jaf al pădurilor existente.

Administrația: Conducătorii actuali ai plaselor din această regiune sunt oameni de muncă și bună credință. Notari se trimit însă în multe locuri de aceia cari în alt loc au făcut fărădelegi sau nu au corespuns din oarecare punct de vedere. Notarilor de altcum li s'a redus mult rolul prin noua lege administrativă, în schimb primarii au un rol foarte mare. Sunt mulți primari cari abuzează de puterea ce le-o dă legea și jefuesc poporul și șanta-jează pe marii proprietari, adunându-și averi de milioane. Un alt primar jefuește biserica proprie falsificând condicele de colectă și luându-le chiar în arândă pentru sume ridicole. Câțiva șefi de post buni cu carte, moșteniți dela vechea jandarmerie maghiară, fac aproape numai serviciu de biurom, lăsând toate lucrurile în grija analfabeților de jandarmi soldați. Adesea fac abuzuri foarte mari: puși la cale de un cârciumar sau primar inconștient, bat până la sânge câte un om nevinovat. S'a întâmplat, că au fost

prinși de țărani cum furau fân cu carul. Lipsa de știință, foamea ce rabdă și îmbrăcămintea slabă numai dispreț și ocară provoacă în popor.

Aceasta fiind starea generală în acest ținut, nu este mirare, că nu aflăm nici urmă de activitate culturală la sate. Nu există reuniuni, nu există biblioteci, nu există cercuri de lectură. În întreg ținutul există o singură cooperativă industrială (în Bologa, pentru exploatarea granitului) și alte patru de consum. Propaganda culturală ce se face de intelectualii din Huedin este foarte slabă. Abia doi-trei își iau oboseala să treacă din când în când prin sate, să le țină câte o conferință instructivă.

Propuneri: I. Primul punct general trebuie să fie ca funcționarii de toate categoriile să fie aleși dintre aceia cu pregătiri bune și cu un dosar de activitate rodnică de mai mulți ani, exclusiv români și nu oameni patentati în excocherii și lașitate, cari n'au corespuns în alte locuri.

II. În privința *biseriilor* și preoților propun ca sub nici o formă să nu se permită în acest ținut să ocupe parohii oameni cari nu au academia teologică. Să se aleagă cât mai de grabă oamenii nevrednici (preoții) cari demoralizează poporul și să se transfere mai aproape de centru, unde pot sta sub control mai sever. Preoților din parohii de munte, unde sesiunile parohiale nu produc aproape nimic, să li se dea o leafă prin care să le fie asigurată existența cinstită, lor și familiilor lor. Să se dea premii mari pentru activitatea extrabisericească, cum sunt înființări de reuniuni cu scopuri de binefacere, înființări și conduceri de cooperative, propagandă anti-alcoolică, etc. În trecutul nostru apropiat preotul român a fost nu numai duhovnicul poporului, ci a fost îndrumătorul lui pe toate căile bune, economice, culturale, sanitare, etc. și în acest ținut este nevoie să se muncească și în viitor pe acest calapod.

III. Școală să se edifice în fiecare sat și cătun, și unde este comuna prea resfirată să se ridice mai mult școli, ca copiii să poată cerceta regulat prelegerile. Să nu se declare însă de școală cutare casă scundă țărănească, ci să se edifice școli igienice, fiind populația și acum contaminată cu tuberculoasă și alte boale.

În comunele resfirate să se înființeze pe lângă fiecare școală o cantină sau bucatărie școlară, unde copiii veniți din depărtări să poată primi o mâncare caldă și o bucată de pâine la prânz (idee propusă și de d. profesor universitar dr. Gane).

Învățătorii să fie plătiți ca aceia dela frontieră din așa zisa zonă culturală.

Să se pretindă instrucția băeților în pomicultură, fiind acest ținut foarte acomodat pentru aceasta. Să se împartă premii cași preoților pentru activitatea extrascolară a acelor cari vor arăta rezultate pe terenurile sus amintite. Să conlucreze învățătorul cu preotul în tot ce e bun și folositor pentru ridicarea culturai și morala poporului.

Să se desvolte școlile de arte și meserii cu toate ramurile posibile ca să putem scoate cât se poate de mulți copii din satele pline de vicii și să-i îndrumăm spre carierele practice, creindu-ne prin aceasta și o pătură tare de meseriași români pentru orașele azi străine cari numai astfel vor putea fi romanizate.

Să se creeze pe lângă fiecare școală de arte și meserii câte un cămin de ucenicie pentru ocrotirea băeților așezați pe la patronii streini unde și azi își uită limba și se desvață de toate obiceiurile bune românești și creștinești.

Să se înființeze școale inferioare de agricultură în fiecare centru (în jurul Huedinului pe rezerva de Stat de 200 jugăre din Zamsăneraiu, unde există toate edificiile necesare economice și chiar local pentru școală și internat pentru acest scop), pentru pregătirea acelor cari rămân la glia strămoșească. Aici să se învețe toate ramurile gospodăriei rurale cari se pot exercita în acest ținut și cari vor fi constatate de specialiști că sunt rentabile.

Să se înființeze în fiecare centru câte o școală de gospodărie pentru fete, unde să învețe pregătirea mâncării și noțiuni de industrie casnică și curățenie, fiind acestea la femeile moșilor lucruri aproape necunoscute.

Toate aceste școli numai conduse de oameni cu pregătire specială și cinstiți. Să nu se încredințeze conducerea unor oameni cari să fure mâncarea din gura elevilor internați, ca să-i crească familiile lor sau să îngrășe porci cu cerealele aduse de elevi din a căror preț să-și cumpere case și acții la bănci, cum se face în multe internate azi.

IV. **Starea sanitară:** Trebuie să aibă sprijinul maxim necesar din partea Statului. Să nu se înființeze spitale sau infirmerii noi, pentru că Statul nu le poate îngriji nici pe cele existente. Să se deoblighe medicii de circumscripție să susțină un dispensar, unde în anumite zile să se facă servicii gratuite și să se distribuie medicamentele necesare pentru toată lumea bolnavă ce s'ar

prezenta. Să se facă o nouă arendare circumscripțiilor, așa ca medical să poată ușor cerceta cel puțin odată în săptămână fiecare comună. În fiecare comună să aibă o cameră unde să poată ținea ambulanta și să facă tratamentul sifiliticilor, cari trebuie constrânși prin lege la tratament regulat. Să se angajeze pe lângă fiecare medic câte un agent sanitar și pentru două-trei comune câte o soră de ocrotire. În fiecare comună moașă diplomată.

Spitalele azi total neglijate, cu edificiile ruinăte, cu o lipsă enormă de lingerie, de instrumente și medicamente, să fie aprovizionate cu toate cele necesare. Hrana bolnavilor să fie ridicată dela suma ridicolă de 14 lei la 25 lei cât se plătește în orașe unde este viața mai efină cu 50% ca aici.

Să se facă planuri de case tip. Să nu se permită nici o edifi care fără autorizația medicului și a administrației.

Pentru ca medicul să poată satisface acestui obligământ greu e necesară o arendare potrivită și să i-se dea și sprijinul material necesar.

În contra alcoolismului să se ia măsurile cele mai drastice. Să se reducă numărul cârciumelor la minimum posibil, să se șteargă dreptul de restaurant în comunele rurale, pentru că mâncare nu se vinde în nici unul dintre acestea zise restaurante, ci ele dau numai ocaziune să se îmbețe sub ochii legii țărani în Dumini și în sărbători, când altor cârciume le este interzisă vinderea. Să se ia măsurile cele mai severe contra cârciumelor clandestine pedepsindu-i cu o închisoare de mai mulți ani.

Să fie absolut interzisă intrarea în cârciumă a oamenilor sub 24 ani și să fie pedepsit cu pedeapsă corporală copilul care va intra în cârciumă și amendați grav părinții cari l-au trimis și cârciumarul care i-a dat băutura. Să nu vândă cârciumarul mai mult de 1 kgr. vin sau bere la un om, iar spirt maximum 200 gr. (două sute grame) sau o jumătate kgr. rachiu. Să se pedepsască aspru cârciumarii cari vor da beutura unui om deja beat. După posibilitate să se excludă total din acest ținut spirtul, înlocuindu-se numai cu vin sau bere.

Gusa: Contra gusei să se distribuie în acest ținut în depozitele de sare numai sare iodată, fiind aceasta un mijloc foarte bun contra acestei maladiei endemice.

Să se creeze în fiecare centru de plasă sau cel puțin în Huedin un magazin de cereale și alimente strict necesare, unde țărânul nostru să se poată aproviziona cu alimente ieftine și bune.

V. **Reforma agrară** să fie revizuită, nu pe hartă în birouri, ci la fața locului să se repare nedreptățile făcute până acum poporului pe acest teren. Să se oprească momentan orice defrișare de păduri pentru creare de pășuni. Nici într'un an să nu se dea lot de tăiat dacă acel din anul precedent nu este plantat conform prescripțiilor legii. Să se interzică ținerea caprelor în pășunile marginase cu păduri. Inginerii silvici cari nu țin pepinierii sau nu le îngrijesc, să fie scoși pentru totdeauna din serviciu ca niște netrebnici cari pradă averea generațiilor prezente și viitoare prin neglijența lor. Să nu se permită cioplirea lemnelor, să se interzică cu desăvârșire tăierea pomilor de Crăciun, să se oblige fiecare fabrică de cherestea să prelucereze materialul țărănilor contra plată. Să se oblige fiecare fabrică să înființeze un atelier unde să se fabrice mobile din un anumit procent al marfei, dând astfel posibilitate mai mare de muncă locuitorilor avizați la ea și ridicând astfel valoarea materialului lemnos.

VI. Să se aducă în bună ordine toate drumurile și podurile.

Să se edifice căi noi de comunicație între comunele izolate. Să se facă o linie ferată industrială care să lege Huedinul cu Câmpenii și una Gilău—Beiuș sau Gilău—Vașcău, având cea din urmă și o mare importanță strategică.

VII. În **administrație** să nu se primească decât oameni cu pregătire specială și cu energia necesară pentru a conduce poporul incult și inconștient de faptele sale. Jandarmeria să fie înmulțită la maximum posibil. Fiecare comună care are 1500 locuitori să aibă post de jandarmi, sau dacă sunt mai mici, două-trei comune împreună. Aceștia să fie bine plățiți, bine îmbrăcați și bine hrăniți, având menirea să fie executorii ordinelor administrative, sanitare și agricole (a inginerilor silvici) și de a păzi tezaurul scump național care sunt pădurile, de furt și plantațiile nouă de pășunat.

Ținta principală trebuie să fie, să creștem din acest popor care a fost iobag, până eri, atât truștește cât și sufleteste, oameni conștii de valoarea lor socială și de demnitatea de popor dominant pe acest pământ, pe care l-au stropit în decursul secolelor cu sânge moșii și strămoșii lor. Trebuie să-i constrângem, să păstreze și să sporească prin munca lor atât averea proprie cât și aceea națională.

Dr. Vasile Pașca,

medic primar al spitalului din Huedin.

Contribuțiuni la problema moșilor

Se poate că greșese, dar eu nu văd numai problema moșilor; cred că noi avem de privit în genere o problemă a „locuitorilor din munții țării” și aceasta trebuie atacată în întreg complexul ei, de toate categoriile de cercetări. Pentru că, aceleași nevoi pe cari le au moșii, le găsim și la locuitorii întregului șir al Carpaților cât și la maramureșenii pe cari îi uită toți căci: „stau ei bine unde stau”. Pe de altă parte, aceleași interese ce avem pentru moși — de a-i menține ca masă compactă din punct de vedere strategic —, suntem datori să avem și pentru restul muntenilor pe cari îi găsim peste tot, colindând țara cu ferestrăul îmbrăcat în lemn și cu securea la spinare.

Dacă privim deci complexul problemei muntenilor și vrem să începem cu moșii, atunci trebuie să ne ferim de două lucruri, chiar dela început:

a) să nu alunecăm pe panta supraliciei-țărilor;

b) o măsură odată luată, să se continue cu toată energia până la deplina înfăptuire.

După cum cunoaștem din practica vieții de toate zilele, supralicitările pervertesc sufletele; ori, pentru ființe mai simple, care n'au avut posibilitatea apropierii culturii generale, această perversitate devine direct periculoasă și tragică. Pericolul îl putem eventual „simți”, tragedia însă, ni se desfășoară zilnic înaintea ochilor și cu un decor nu din cel mai atrăgător.

Din toată grija înfrigurată, care se întetește de o bucată de vreme pentru a îmbunătăți starea muntenilor moși, ne bucură un lucru că: inițiativa particulară merge paralel cu acțiunea oficială și astfel putem prevedea o chezașie mai sigură pentru obținerea unor rezultate reale.

Probleme asemănătoare a locuitorilor munteni, au avut de rezolvat foarte multe țări din Europa; starea locuitorilor dela munte din acele țări nu se deosebia la început cu nimic de starea muntenilor noștri. Ba, și astăzi sunt regiuni muntoase în multe țări foarte civilizate unde starea locuitorilor lasă mult de dorit.

Franța, Elveția, Austria, Germania ca și Cehoslovacia de astăzi au rezolvit de mult partea cea mai principală a stării muntenilor și în aceste țări muntenii duc o viață prosperă din toate punctele de vedere. Nu vom putea însă asemăna această prosperitate cu a locuitorului câmpian pentru că aici avem de a face cu alte condițiuni, cu mult superioare pentru dezvoltarea individuală și familiară.

Prin însăși constituția lor, munții nu permit așezări compacte; fenomenul așezărilor răzlețe este general în toate părțile. Din punct de vedere economic și social acest fenomen are o influență covârșitoare pentru dezvoltarea regiunii și nu rămâne fără importanță în organizarea familiei. Popoarele din apus au completat însă această lipsă și au suplinit-o

prin spiritul de inițiativă, ordine și organizație.

Căile ce s'au folosit în alte părți pentru organizarea muntenilor, sunt nenumărate. Organizația oficială a căutat aproape peste tot să vină în ajutor prin două feluri: prin amenajarea și amplificarea căilor de comunicație și corectarea torențelor (împăduriri etc.) și prin dezvoltarea problemei culturale. În același timp, inițiativa particulară, devind dela acel principiu, care cere anume locuri proprii pentru dezvoltarea industriei (Standort der Industrie) a căutat să folosească mâna de lucru ieftină din regiunile muntoase, cu toate că materialul prim, trebuia transportat din alte regiuni. Prin urmare, în țările occidentale s'a început o dezvoltare normală de jos în sus, fără de a căuta aplicarea de principii de „milă” ori „cerșetorie”. Dacă deci, astăzi călătorul, care străbate țările acestea rămâne surprins de bunăstarea muntenilor, aceasta trebuie căutat în primul rând în activitatea ce a desfășurat-o *inițiativa privată*.

Paralel cu dezvoltarea industriei mari și mici de tot felul, s'au mai dezvoltat încă două acțiuni, care au dus la un desăvârșit succes. Prima a fost organizarea problemei creșterii animalelor la munte și dezvoltarea industriei lăptăriei și al doilea a fost avântul luat de pasiunea escursionistilor și nevoile viligiaturii. Astăzi sunt regiuni întregi și aproape toată Elveția, Tirolul, Vorarlbergul, Pădurea neagră, Tatra etc., nu trăiesc decât numai din exploatarea acestor nevoi și trebuie de crezut că acei munteni trăiesc foarte bine! Nu e mai puțin adevărat însă că, aceste nevoi se observă numai la popoarele cu o cultură și civilizație mai rafinată!

Din câte cunoaștem până acum, acțiunea ce se desfășoară la noi în interesul promovării stării muntenilor, este cred prea complicată și pe zi ce trece, adăugându-se noi date, lucrurile se complică și mai mult. Acțiunea oficială trebuie limitată la ceea ce au făcut alte popoare: cultură, căi de comunicație, regim sever și corect de exploatarea bunurilor naturale. Este în urmă, datoria inițiativei private pentru desăvârșirea restului de organizare. Cel mult oficialitatea ar putea să dea unele mici exemple și atâta tot, pentru a stimula oarecum energiile latente dar la nici un caz nu trebuie introdus sistemul nenorocit al supralicatorilor, cum am spus, ori aceea educație greșită care creează numai pomanagii.

Pentru stimularea inițiativei private, să ne servească de exemplu acțiunea care s'a dus în munții metalici, în Harz, în Pădurea neagră și în alte părți încă.

Prin așezarea industriilor proprii acestor regiuni — industria lemnului, a obiectelor de lemn, plastica, modelaj, culori, fier etc. — s'a format întâi un contingent însemnat de lucrători, cari au deprins meseriile; cu timpul, fiecare individ deveni un mănuiitor bun în fabrică și

astfel când numărul întrecea nevoile, fabricile își complectau nevoile prin lucrul ce-l dau locuitorilor acasă la ei. Aceștia la rândul lor își crează mici ateliere și se organizează în diferite asociații, uniuni și societăți.

Pădurea neagră, Elveția nordică, munții metalici etc. sunt exemplul cel mai bun de felul cum s'au organizat locuitorii acestor regiuni și cine a călătorit prin aceste locuri a putut vedea cum întreaga familie a locuitorului s'a specializat în anume directive.

În partea de nord a Elveției, la granița către Germania s'a dezvoltat o admirabilă industrie a împletitului și croșetatului artistic, a sitelor de mătase și a industriei fierului.

Minunatele țesături de mătase și lucruri de mână ce se confecționează în regiunea Appenzell, St. Gallen, Rheineck etc. și care găsesse un debușeu extraordinar în Europa dar mai ales în America, au creat acestor regiuni un renume mondial.

Industria ceasornicelor, cu mecanismul lor atât de migălos și delicat, face faima Elveției, iar în Pădurea neagră, ceasornicele de „Schwarzwald” sunt cunoscute în lumea întreagă.

Este aproape de necrezut cum o localitate mică cu circa 3500—4000 locuitori, Triberg, în Pădurea neagră, are atâtea fabrici specializate încât populația aruncată între munți, niciodată n'ar schimba soarta, cu oricâte avantaje le-ar oferi câmpul sau șesul. În adevăr, munca în fabrici cere introduceri și sforțări continue, dar se răsplătesc prin rezultatele ce se obțin.

Regiunile muntoase au devenit în alte părți, refugiu pentru artiști, cari caută în pitorescul naturii motive noi de inspirație. Astfel, chiar în Pădurea neagră, plastica și modelajul artistic au creat noi adepți în populația localnică, iar munții metalici sunt renumiți prin industria de jucării, care se exportă în lumea întreagă.

Iată deci atâtea căi deschise pentru muntenii noștri; căi, la îndemâna tuturor, dacă se pune puțin bun simț, puțină inițiativă și... *multă inimă*. Vorbele, promisiunile, cutreerarea satelor etc., au numai un rost platonice; realitatea stă ascunsă și pitită după goliiciunea stâncilor și după trunchii arborilor.

Oamenii de inimă la noi, caută să dea ființă la școli de aplicație a micii industriei în lemn. Ministerul de agricultură stă în frunte și această inițiativă, bazată pe exemplul munților metalici, este bine venită și la locul ei. La Câmpeni, s'au pus bazele unei școli pentru învățatul lucrării jucăriilor și tot acolo se proiectează de către direcția silvică din Cluj, înființarea unui atelier pentru a produce diferite obiecte mai perfecționate, tot din lemn. Va să zică, vom avea o complectare fericită, căci școala va da maestri bine instruiți, cari își vor putea întemeia ateliere mici proprii, iar atelierul va da tineret, care va cunoaște meserie nouă și va procura un mijloc nou de trai prin

ocuparea indivizilor disponibili. Bine înțeles după acest început, va trebui să urmeze o dezvoltare mai mare însă pentru binele regiunii va trebui să între în acțiune necondiționat, *inițiativa privată*. Odată deprinse aceste meserii va urma dela sine organizarea producătorilor în vederea valorificării produselor și totodată regiunii ca atare i-se va imprima un caracter nou, deosebit.

Industria mare a lemnului va continua să se desvolte pe cale evolutivă, individuală și eventual cooperativă. Zic numai „eventual” pentru că cooperarea, pentru multe regiuni ale țării, va rămâne multă vreme, o himeră.

În atari condițiuni, ciubarele, coafele, cercurile și alte obiecte, care se confecționează astăzi de moși, se vor face în mai bune condiții, iar desfacerea lor va

înceta ca să devină motivul veșnicelor colindări, pentru că centrele vor atrage cum-părători serioși, iar obiectele se vor transporta cu mijloacele moderne de transport, organizate de către oficialitate.

Gustul pentru viligiatură, pretinde spirit rafinat și stare socială bună. Munții Apuseni oferă posibilități nesfârșite. Odată îmbunătățite mijloacele de transport se va introduce prin forța împrejurărilor și confortul iar muntenii apreciind valoarea pungei orașenilor vor și la timp să exploateze spre folosul lor, nevoile acestora. Și, aici, inițiativa privată va trebui să construiască hoteluri în punctele pitorești, căci numai așa va reține pe acei, cari astăzi caută odihnă și reculegere în munții altor țări, cari nu le pot oferi ca peisaj mai mult decât ne oferă munții noștri.

Cele spuse până aci nu sunt lucruri necunoscute și nici multe. De altfel, cum am amintit, soluționarea chestiunilor și problemelor mari se face în totdeauna cu mijloace simple căci cele complicate servese de obicei mai mult pentru încurcarea lucrurilor.

Pe noi ne interesează rezultatul bun și de oarece avem practica și experiența altora, nu ne este permis de a experimenta lucruri deja încercate.

Și în chestia muntenilor ca și în alte probleme mari, e nevoie de o evoluție normală pentru definitizare.

Evoluția spre bine se va înfăptui prin două desiderate: cinste și conștiințiozitate unite cu perseverență, fără șovăire.

Cluj, 7 Oct. 1927.

Ion Luca Ciomac

Insp. gen. agr.

Roșia Montană

— Din țara aurului și a lacrimilor —

Trecutul minier al Roșiei

Minieritul din Roșia Montană ca și din celelalte localități aurifere ale Munților Apuseni, datează din timpuri foarte vechi. Herodot e cel dintâiu care face pomenire de bogăția țării agatirșilor de lângă râul Mariș (Murăș). Dacii s'au folosit de giuvaericele de aur, al căror aliaj este identic cu cel al aurului nativ din Roșia, Bucium, Abrud. În timpul dominațiunii romane (105—271 d. Chr.) există în aceste părți o înfloritoare industrie minieră. Roșia se numea *Auraria Major*, iar Abrudul *Auraria Minor*. În minele statului, ba chiar și în cele particulare s'au găsit diferite unelte de lucru, opaiețe, table cerate, etc. În multe locuri se pot vedea și azi urmele exploatărilor romane (pe Cetate în minele statului). Minele au fost exploatare și după epoca romană. Populația băștinașă a continuat în liniște ocupația minieră, fiind ferită în munți de atacurile altor popoare. A fost o exploatare grea, cu mijloace primitive. Sub romani băile au fost exploatare intensiv. Aurul din Munții Apuseni a fost una din cauzele principale ale ocupației romane. După epoca romană de înflorire a urmat o epocă de decădere a exploatării aurului. Sute de ani Ardealul a fost lipsit de o putere de stat, care să fi încercat, prin forța sa, să exploateze bogățiile economice. A fost locul de scurgere al atâtor popoare nomade. Rămânere statornică nu ne-am găsit decât noi, românii. Refugiați în munți, am trăit din exploatarea primitivă a lemnului și a aurului. Noi am fost singurii băieși aurari până prin veacul al 18-lea. Habsburgii acestui veac inaugurează o politică economică de stat. Nu puteau să rămână indiferenți față de bogăția auriferă a Ardealului. Statul a început exploatarea aurului în Roșia în 1746, când a deschis prima galerie. În 1783 a deschis galeria „Sfânta Cruce-Orlea”. A lucrat până în 1796, când le-a cedat particularilor. A urmat apoi o epocă de decădere pentru băieșit. În 1846 statul a luat din nou în administrarea sa galeria „Sf. Cruce-Orlea”. S'a construit o societate pe acții cu 128 acțiuni: 8 ale casei domnitoare, 60 ale fiscalului, 60 ale părtașilor de până atunci. În 1848—49 lucrările se întrerup din cauza evenimentelor revoluționare. Reîncep în 1850.

Timpul dela 1850—1880 a fost o epocă de bunăstare și de fericire pentru întreaga această regiune. De aici încolo începe o decădere lentă, cauzată în parte și de ușurința poporației, care câștigând ușor risipia banul cu amândouă mâinile. În aceste vremuri lucrau la Roșia și la Corna, cam 200 corporații și proprietari particulari. Unele corporații, fiind bine conduse și dispunând și de nițel capital, au putut să reziste, ba chiar să prospereze. Criza a fost produsă și de epuizarea vinelor principale. Pentru inițierea de explorări în direcțiuni nouă a fost lipsă de capital și de stăruință. Puțini le-au avut pe amândouă. Mulți din foștii proprietari, menținându-și

drepturile câștigate, au intrat ca lucrători la minele statului sau la mine particulare. Alții și-au vândut drepturile. Multe mine au rămas părăsitate.

Fostul stat ungar a ajutat mult poporația de aici. Așa a reparat gratuit digurile lacurilor; a făcut drumuri; a pus la dispoziție gratuit ingineri experți.

Înainte de războiul statul plătea aurul mai bine decât oricare alt cumpărător privat. Analizele se făceau de către stat în mod gratuit. Cumpărarea și vânzarea explozibilelor nu era prohibită. Din această cauză erau și mai ieftine. Prin anii 1910 erau în funcțiune 5000—6000 săgeți de șteampuri. Vre-o 2000 oameni lucrau. În timpul războiului lucrările de exploatare au fost aproape complet oprite. Foarte multe mine s'au prăbușit. O parte mare a șteampurilor s'au stricat. Mulți bărbați întorși din război au trebuit să-și caute existența într'alte părți. Cei rămași acasă au reînceput exploatările. Câțiva ani le-a mers mai bine, mai ales în 1920 și 1921, când s'a ridicat prețul aurului. S'au reparat, în acest timp, peste 1000 roți de șteampuri cu câte 6—12 săgeți. Câteva din familiile duse la lucru pe valea Jiului s'au reîntors. Dar binele a fost de scurtă durată. În 1922 se fixează prețul aurului sub costul mondial. Astfel vin grele zile pentru băieși, zile de amarnice suferințe, cari i-au împins la prăbușirea de azi.

Dar trecutul e trecut. După punctul de vedere social-economic el contează puțin. Presentul e care contează. El singur care prin lumina realităților sale ne dă cheia de apreciere a situațiilor actuale și mijloacele pentru tămăduirea lor. Oamenii acestei regiuni trăiesc astăzi în împrejurări economice revoltătoare. Aici se dă o luptă inegală între capitalul uman și capitalul financiar. Omul cade strivit. Banul îl distruge pe două căi: prin absența lui — și prin ticăloșia deținătorilor. Trebuie cunoșcut factorii operanți: munca și capitalul. Numai așa vom putea cunoaște, în toată nuditățile ei, problema acestei regiuni. Noi ne mărghim la Roșia. Dar nevoile ei sunt nevoile întregii regiuni aurifere din Munții Apuseni.

Situația actuală a băieșitului în Roșia

Fiecare mină din comună este o societate formată din 10 sau mai multe acțiuni. O acțiune constă din 100 unități numite „cuxe”. În caz de exploatare normală și regulată fiecare acționiar are drept de a participa la exploatare în proporția acțiunilor sau cuxelor ce posedă. În aceeași proporție se împărțesește și din produsul minei (piatră auroasă sau aur liber). O astfel de societate de regulă poartă numele unui sfânt cum este: Soc. minieră Sft. Gheorghe din Chirnic, soc. minieră Sft. Iosif din Igre, soc. minieră Sft. Ștefan din Orlea, soc. minieră Sft. Ioan și Barbara din Gauri etc.

Exploatarea în prezent stagnează. Cauzele sunt multe și diferite. Le înșirăm așa cum ni s'au spus și cum le-am verificat de altfel prin experiența proprie.

Condițiile de lucru și de exploatare, la băile particulare, sunt extrem de grele. Piatra se scoate din mină cu vagonete, numite „râzne”. Aceste sunt trase de cai, de măgari sau sunt împinse de oameni. Piatra scoasă se împarte între exploatarea în proporția contribuției la lucrare și în proporția acțiunilor ce le posed. Din totalul pietrei exploatare se rețin pentru director 3%. Tot așa și din aurul liber. Unde galeria este legată în lemn și întreținerea ei reclamă cheltuieli mai mari, se face repartiție pe acționari, ori se rețin din piatra exploatăată și din aurul liber 10—20% pentru societate.

Dela baie piatra se duce pe cai la șteamp, cu cal propriu, sau cu cal plătit. Pentru calul care trage râzna, se plătește, de râznă 8 lei. Pentru calul care aduce piatra la șteamp se plătește de „tar” de încăcătură cu 2 corfe, 3 lei, cu omul propriu. Mănatul calului se face de obicei de către copii, unii sub 10 ani.

Sunt băieși cari au roata lor de șteamp cu câte 6—12 săgeți. Câte o roată are adeseori mai mulți proprietari. Iși are fiecare săgețile lui: 3, 6, 9. Sunt mulți băieși cari n'au săgeți de șteampuri. Aceștia plătesc pentru săgeți închiriate pe săptămână după înțelegere; cam de obicei 1 gram de aur după 3 săgeți. Piatra se bagă în șteamp de către un om plătit cu ziua, care pentru șteampărit primește la zi dela 40—80 lei.

Șteampurile își primesc apa din 3 lacuri, cari sunt deasupra statului. Primăvara ori chiar și vara, când sunt vremile ploioase, șteampurile umblă în fiecare zi. În vremuri de secetă, cum au fost și în vara aceasta, au umblat numai două zile, de Joi dimineața până Sâmbătă dimineața.

Sâmbăta e zi de înfrigurată așteptare. După ce înceată clocoțul înfundat al șteampurilor, se apucă fiecare de alesul aurului. Operație de migăloasă și de stăruitoare iscusință.

La capătul unei munci istovitoare de o săptămână oare ce-1 așteaptă? În nici o îndeletnicire omenească nădejdea de câștig nu e așa de mult atârțată ca la băieșii. Pe vremuri norocul aurului îi păștea pe băieși mai adeseori. Astăzi nu mai e noroc în băile de aur. „Vâlva” nu se mai arată nimănui. După o muncă grea, de o săptămână, abia se alege cu câteva grame de aur. De multeori câștigul e sub costul cheltuielilor.

Băeșul A. D. ține 3 săgeți în arândă, pentru cari plătește săptămânal 1 gram de aur. În săptămâna în care am vorbit cu el, a avut 5 grame. A vândut gramul cu 60 lei. A încasat: 300 lei. A cheltuit: 60 lei pentru săgeți, 38 pentru „râznă”, 60 lei pentru șteampărit, 16 lei pentru carbit. În total: 174 lei. I-au rămas: 126 lei de trai lui și familiei (5 guri) pe o săptămână.

Băeșul A. Ș. are 6 săgeți ale lui proprii. Cu o săptămână înainte a avut 3½ grame de aur. Pentru mănat a plătit 60 lei. I-au rămas curat cam 140 lei. Nu are alt venit. A lucrat înainte la băile statului, de unde a fost concediat.

Băeșul N. P. are 6 săgeți. A avut 1 gram de aur. A plătit pentru mănat 65 lei.

Băeșul F. S. are 12 săgeți. A avut 2½ grame, adică 150 lei. A cheltuit: mănat 120, ascuțitul sfredelilor 30, șteampărița 60, praf 200. În total 410 lei. Are datorie la prăvălii, aproape 10.000 lei. „Nu ne rămâne alta, spunea, decât să luăm lumea în cap”.

Soția lui I. G. Soțul soldat. Are 2 copii. Are drept la baie. Lucrează la un șteamp în parte. A avut aur de 70 lei. Nu își poate cumpăra nici pâine. Copiii trăiesc din mila vecinilor.

Băeșul S. T. lucrează la stat. Primește cam 40 lei la zi. N'a primit plata de 9 săptămâni. Are parte la o baie. În săptămâna trecută a ales 2 grame.

Mă opresc la pildele acestea. De 'aș aduce o sută, tot acelaș cântec și tot aceeaș plângere. Toți spun acelaș lucru: e ieftin aurul și e prea scump praful. Nu e proporție între una și cealaltă. Înainte de războiu aurul era mult mai scump. 1 gram = 1 fl. 30 cr., 1 kgr. praf = 50 cr., 1 feld. cucuruz = ½ gram aur. Astăzi: 1 gram aur = 60 lei, 1 kgr. praf = 85 lei, 1 feld. cucuruz = 2 grame.

Cea mai generală și mai revoltată plângere e împotriva prafului. Înainte de războiu se fabrica la Bistra. Era mult mai

bun și mai potrivit pentru exploatare. Praful actual este mult mai periculos. Dovadă faptul, că în ultimii 8 ani s'au întâmplat mai multe accidente, decât mai înainte în decurs de 50 ani, deși atunci numărul muncitorilor cari întrebunțau praful, era de 8—10 ori mai mare. Praful e monopolul statului. Magazia e la Abrud. Cine are lipsă de el, trebuie să își piardă o zi de lucru.

Serviciul de schimb al aurului e deasemenea la Abrud. Dar roșienii nu duc aurul la Abrud, ci îl vând pe sub mână la „gozari”, cu pierdere de aproximativ 5 lei la gram. Sunt scurtați și aici.

Să ne rezumăm. Băieșilor le merge rău:

- 1) fiindcă n'au capital pentru intensificarea exploatării;
- 2) fiindcă explozibilele sunt foarte scumpe;
- 3) fiindcă aurul e prea ieftin, e sub costul mondial.

Aceste piedeci se pot, cu puțină bunăvoință înlătura. Mai ales cele două din urmă. Plângerile și dorințele și le-au formulat în mai multe memorii, pe cari le-au înaintat diferitelor guverne. Dar fără rezultat. Nu fiindcă nu s'ar fi putut îndeplini, ci fiindcă n'a încercat nimeni să le îndeplinească. În aceste memorii nu sunt nici revolțati, nici lărmuitori. E glasul potolit al aceluia care își cere drepturile, mergând numai până la marginea posibilităților.

Ce cer băieșii din Roșia:

1. Cer desființarea monopolului pe explozibile.
2. Cer punerea în funcțiune a fabricii de pulbere din Bistra. Până atunci să li se dea praful cu un preț redus. În timpurile normale cu 1 gram de aur fin se puteau procura 3.5 kgr. praf, pe când azi abia se pot procura 2 kgr. La această reducere au drept ca la un fel de recompensă. Tărâniea din alte părți a primit pământ. Cei de aici n'au primit nimic. Au prin urmare, dreptul de a cere să li se pună la dispoziție praful, principal mijloc de existență în condiții cât se poate mai avantajoase.

3. Cer o magazie de pulbere în Roșia.

4. Cer ca aurul să se vândă cu prețul cu care se vinde pe piața mondială. Statul are posibilitatea să ferească aurul exploatăat de mici proprietari minieri de fluctuațiile de preț păgubitoare acestei industrii. Ba are chiar și datoria să o facă.

5. Cer să fie menținut vechiul regulament minier. Legea nouă minieră din 1924 e foarte îngreunătoare prin faptul, că pretinde dela proprietari validarea drepturilor miniere. O procedură foarte costisitoare, care executată ar avea urmări dezaastroase pentru industria minieră. Validările să se facă din oficiu, să fie scutite de taxă, pe baza cadastrului minier din Alba-Iulia.

6. Să se înființeze în Roșia o filială pentru schimbul aurului ca în felul acesta și producătorul cel mic, cu 4—5 gr. aur câștig săptămânal, să fie în stare să schimbe aurul avantajos, fără cheltuieli de deplasare și fără a fi silit să-l vândă cu pierdere „gozarilor”.

7. Cer lemn de brad gratuit din pădurile statului pentru repararea galeriilor sparte.

8. Cer, în urmă, capital. Dela capital atârână reînflorirea băieșitului în această regiune.

Lipsa de capital e care gătuie, care omoară treptat industria minieră de aici, atât cea particulară, cât și cea a statului. Nu sunt bani pentru intensificarea exploatării. N'au cu ce să desfunde galeriile surpate. N'au cu ce să facă explorări în direcție nouă. Nu e mirare atunci, dacă băieșitul tânjește, lucrând proprietarii numai ca să-și poată câștiga amarnic pâinea de toate zilele.

Problema capitalului s'ar putea rezolvi printr'un credit minier special. Acesta ar putea să vină într'ajutorul proprietarilor mici prin acordarea de împrumuturi pe termen lung, cu procent foarte scăzut. Pentru intensificarea exploatării în industria particulară trebuie făcute mari investiții. Capitalul necesar va trebui să-l dea piața noastră financiară. Poate că ar fi mai bine, dacă proprietarii mici, resfirați și slabi acum, ar constitui o mare societate minieră pe acțiuni. Ar găsi poate atunci și capital mai ușor. Dacă capitalul nostru nu are inițiativa și consistența necesară, vor trebui deschise porțile capitalului străin. Cine vede cum se prăpădește o regiune, numai

fiindcă capitalul nostru nu are spirit economic constructiv, creator, acela nu poate fi, în politica financiară, aderentul porților zăvorâte.

Deaceea roșienii cer bani. Li cer cu glasul înăbușit de desperarea celui care vrea să se îneece.

Ei știu foarte bine, că toate ajutoarele ce li se vor da, sunt numai provizorii. Sunt de azi pe mâine. Le pot ușura greutatețile, dar numai pe un anumit timp. Le pot ușura, dar nu le pot înlătura. Li ușurează în situația în care se găsește. Dar situația de acum, cu toate ușurările ce li s'ar da, e o situație insuportabilă. O schimbare radicală înspre bine cu perspective de prosperare pentru viitor, nu poate să vie decât dela o intensificare a băieșitului. Iar pentru aceasta trebuie bani, foarte mulți bani. Mai pre sus de bani însă, trebuie dragoste și înțelegere din partea cărmuitorilor. Din acestea va răsar, va trebui să răsară, adevărata politică economică a țării, care va schimba capitalul inactiv de astăzi, cu preocupări înguste și cămătărești, în capital activ, creator și salvator de energii naționale.

Problema Munților Apuseni nu se va putea rezolvi decât numai prin industrializarea lor. Prin aceasta se vor exploata bogățiile de aici și se va da ocazie de muncă populației. Industrializarea atât în regiunea minieră, cât și în celelalte părți, e în funcțiune de capital. Dacă nu-l avem, e o crimă a nu-l lua de acolo de unde ni se îmbeie.

Minele statului

Cel mai mare proprietar de mine în Roșia e statul. Are cel mai mare perimetru. Direcțiunea la Abrud. Muncitorii sunt aproape toți roșieni. Deși plătiți slab, totuși lucrează, fiindcă e unicul mijloc de existență pentru cei mai mulți. Plata e sub minimalul de existență. Numărul muncitorilor a variat și înainte de războiu, influențat de situația economică generală.

În 1910, în Ianuarie, erau 336 lucrători, cu plată zilnică, după acord, dela 2—2.60 coroane.

În 1915, în Iulie, numărul s'a redus la 198; 143 duși la armată; cu plată de 2.40—2.66 cor.

În 1918, în Iulie, numărul se ridică la 256, cu plată de 3.42—3.71 cor.

În 1920, în August, numărul e: 359, mai mare decât în 1910; cu plată de 20.59—21.78 lei pe zi.

În 1925, Februarie, erau 395 muncitori. În aceeași primăvară s'au redus la 303, iar în Iunie au rămas 135.

În August 1927 lucrau 154 muncitori; cu salariu de 76.29—88.50 lei pe zi de 8 ore. Lucrul se face cu acordul (pe „meter”). Plata variază după tăria petrii; pe metru dela 500—1200. Uneori un băieș abia câștigă 40 lei la zi. După fiecare membru de familie primește, după zi lucrată, ca adaos familiar, suma de 8 lei. Mai primește lunar fiecare membru de familie o anumită cantitate de făină cu reducere de 25% din costul pieții.

Concedierile s'au făcut din cauze bugetare. Minele lucrează de multă vreme cu deficit. Exploatează o mică cantitate de aur. Surprinzător de mică în proporție cu vremile dinainte de războiu.

În 1911 producția anuală de aur a fost: 77.642 kgr., 1 kgr. = 3280 cor.

În 1925, înainte de a concedia muncitorii, producția anuală a fost: 29.886 kgr.; 1 kgr. = 110.000 lei.

În 1926, după concedierea muncitorilor, producția anuală a fost: 20.165 kgr.

Disproporția de producție e isbitoare: în 1911 cu 304 muncitori, se produc aproape 80 kgr. aur; iar în 1925, cu 395 muncitori se produc numai 20 kgr. aur.

Cauzele? Nu intenționăm să le stabilim noi. Nu avem nici priceperea, nici căderea de a o face. Ar reclama poate și priceperea de specialist, pe care n'o avem. A catalogisa, de altă parte, cauzele în bază de versiuni e cam riscat.

Sunt cu toate acestea fapte, cari isbesc și pe cel mai grăbit călător. Pe acestea ni-e iertat să le fixăm.

Au fost concediați muncitori în masă pe motive bugetare. Celor concediați cu drept de pensie, nu li-s'a regulat nici până astăzi situația. Prin concedierile acestea multe familii au ajuns într-o situație desperată, peritoare de foame. Deodată cu mi-

zeria, aceste concedieri au mărit într-o măsură surprinzător de neplăcută nemulțumirea față de statul patron, care a făcut acest gest inuman. Patronii particulari pot să-și reducă numărul muncitorilor, ba pot să-și închidă chiar și uzinele. Statul însă nu-i iertat s'o facă aceasta, oricât de grave ar fi motivele bugetare. Pierderile de aici poate să le acopere cu câștigurile din alte părți. Dar se spune, că și aici ar putea să lucreze cu câștig. Pentru aceasta ar trebui intensificarea exploatareii. Aceasta nu se poate face fără capital și fără risc.

Statul nu trebuie să poarte, în întreprinderile sale, o politică economică de beneficiar rigid, implacabil. Nu e iertat să lucreze numai pentru beneficiu. În socotelile sale de contabilitate financiară trebuie să între un nou principiu: munca pentru salariu și nu pentru beneficiu. În întreprinderile sale trebuie să lucreze mai ales pentru îmbunătățirea situației materiale a salariaților și numai dacă e cu puțință și pentru beneficiu. Aceasta e procedura cea mai umană, ba totodată și cea mai rentabilă.

Prin concedierea de muncitori statul dă o pildă molipsitoare, alarmant de rea pentru patronii particulari. Statului nu-i este permis a vedea în muncitor numai unealta de producție beneficiară, de care să dispună arbitrar după capriciile valutar ale pieței. Muncitorii industriali sunt o clasă socială cu drepturi fixate în legi, — și mai presus de toate, — cu imprescriptibile drepturi la o existență omenește suportabilă. Statul are, cel dintâiu, datoria să țină seamă de lucrurile acestea. Peste birocrațul îngust, înlănțuit în socotelile reci și aspre ale cifrelor de registre, trebuie să stea înțelegător bărbatul de stat, larg în concepții și ocrotitor în fapte. Ce a greșit unul, trebuie să refacă celalalt. Față de roșieni s'a făcut o greșală mare, grea, aproape insuportabilă în consecințele ei, dar nu ireparabilă. Repararea va trebui să vină repede și integrală. În interesul vital al populației din această regiune și chiar și în interesul statului.

Cererile lor nu sunt inexecutabile.

Ce cer, la adică?

1. Muncitorii concediați să fie reangajați.
2. Direcțiunea minelor să se mute dela Abrud la Roșia.
3. Salariul să fie mai ridicat cel puțin până la minimul de existență. Să fie plătit regulat, săptămânal.
4. Accelerarea procedurii în caz de moarte și de pensionare. Amânările cu lunile, ba chiar cu jumătățile de ani, sunt pentru cei rămași iritant de păgubitoare. N'ar putea oare casa cer-eală din Turda să aibă expozitură în Roșia?
5. Pensile să fie mai mari. Cele de astăzi, mai ales ale văduvelor, sunt pensii de infometare. O văduvă al cărei bărbat a fost băieș 50 ani, primește lunar 20 lei.

*

Mă opresc aici. Am pus pe hârtie cele auzite și văzute timp de aproape două săptămâni cât am petrecut în Roșia. Câte n'ar mai fi de spus! Câtă obidă, durere mi-a fost dat să văd în aceste zile! Câte lacrimi și suspini înduioșătoare! Câte cuvinte pline de grea osândire pentru răutatea și nepăsarea omenească și de nobilă, resemnată încredere în binele care trebuie să vină!

Glasul meu nu-l fac glas de tulnic, nici trâmbiță de alarmă. N'am căutat anume această vale a plângerii. Nu m'am dus cu gândul să scormonesc spuza de pe durerile așa de mari ale acestor oameni. Dacă i-am găsit așa cum sunt, nu mă revolt contra oamenilor, cum nu se revoltă nici ei. Nu mă revolt, căci ar fi de geaba. Zeii noștri pământești sunt așa de sus, așa de inaccesibili...

Glasul meu îl îndrept către cei cari înțeleg și cari simt.

Din măruntaele pământului nostru se pare că se aude nelămurit zgomotul înfundat al unor bubuituri îndepărtate. Sunt presemnele unei furtuni ce se apropie. Tragedia din Roșia și cea din Munții Apuseni se pare că e preludiul acestei furtuni. Stă în puterile noastre s'o îndepărtăm.

Peste volnicia împotrivoare a oamenilor, va trebui să lucreze geniul neamului nostru. Și aceasta va lucra, va trebui să lucreze prin cei buni, prin cei aleși.

Turda, Octomvrie 1927.

Petru Suciu

Școala și turismul în Bihor

(Sfârșitul anchetei în Bihor).

Intr-o regiune cu asemenea condiții economice școala va avea mult de suferit. Situația este apoi mult îngreunată prin faptul că nici o școală din cuprinsul plâșilor Beiuș și Vașcău n'a fost împrăștiată cel puțin cu pădure, pentru a fi sigură de lemnul de foc — acolo la poalele codrilor seculari.

Populația nu este eliberată de grijile materiale de toată ziua pentru a-și îndrepta atenția către școală. O aversiune sau cel puțin o indiferență este manifestă față de această instituție, căreia-i priește doar un mediu de liniște sufletească. Numai liniște nu este acolo în munți, ci o neîntrepută luptă contra privațiunilor. Iarna copiii n'au încălțăminte nici haine pentru a putea părăsi pragul casii părintești.

Ca să ai succes în înfrângerea rezistențelor ce apar cu duiumul atât în ordinea materială cât și în cea spirituală, trebuie să fii învățător de mână întâi, idealist și foarte înțelegător. Nicăiri ca în asemenea împrejurări nu se reclamă mai multă abnegație pentru a-ți apropia sufleteste poporul rob al tuturor vicisitudinilor. Să-i vorbești cald de rostul școlii, să stai în calea trecătorilor, să nu faci nici o greșală ei dimpotrivă să fii curat ca o față mare, să-l cucerești prin blândețea și francheta sufletului său, — este singura manieră — de a face îndrăgită școala.

Aici este locul celor mai buni dintre daseali, celor mai înarmați și celor mai jertfitori.

Care este însă realitatea?

Învățătorii gravitează spre șes. Nu ispitește pe nimeni ariditatea munților. Oricine întâiu de toate este om care vrea confort și traiu ușor. La șes școala are edificiu modern și locuință confortabilă, apoi grădină și chiar pământ. Satul este adunat, iar copiii se strâng cât ai bate în palme. Țăranii sunt înstăriți și înclinați să facă sacrificii pentru prosperitatea școlii. Analfabetismul este redus chiar la 10%. Bunăstarea economică dă independență civică și trezește interes față de trebile publice. Acolo, tu învățător, ai viitor și-ți poți crește îngrijit familia, față de care ai și obligații...

Există deci o serie de deosebiri în situațiile învățătorilor dela șes și ale celor dela munte. O inegalitate cu urmări profunde în spiritul social al acestor pioneri culturali.

Ce se face astăzi pentru egalizarea sursei lor de existență?

Inegalitatea de condiții sociale comandă o inegalitate de salarizare și peste tot de izvoare de venituri. Învățătorului dela munți, privat de posibilitățile materiale și sociale ale colegului său dela șes, să i se creeze venituri cari să-l pună pe același nivel, să fie ridicat din inferioritatea de astăzi. Această restabilire de situație nu însemnează protecție, ci dreptate.

Să nu ne mirăm astfel, că în satele muntoase corpul învățătoresc este instabil. Sunt sate cari în fiecare an își schimbă învățătorul, ba poate tot la câteva luni. Nu pe învățătorul calificat, ci pe suplinitor. În năpăstuitele sate bihorene s'a instalat regimul suplinitorilor adesea nemanagerați și cu înclinații abuzive; resentimentele nației față de școală vor fi cu atât mai declarate.

În plasa Vașcău sunt 14 școli cu învățători statornici (din 44). Școli după unire s'au făcut în satele: Hârzești, Măgura și Brădet în 1924, Chișcău și Cucuceni în 1925, Sighiștel, Briheni, Hotărel și Cociuba mică în 1926 și Colești în 1927. Școli în construcție sunt în Câmp, So-

hodol, Petrileni și Vărzarii de sus. Satele împrăștiate și muntoase sunt: Sohodol, Criștior, Băița, Briheni, Petroasa, Câmp, Colești, Valea-neagră, Măgura, Chișcău, Broaște și Brădet. Școlile din Călugări, Sohodol, Criștior, Leheceni, Hinchiriș, Lazuri, Lunca, Petroasa, Gurani, Rieni și Câmp au nevoie de câte 2 și 3 învățători pe viitor.

În circumscripția școlară a Vașcăului se impun urgente măsuri pentru intensificarea învățământului, îndeosebi în satele unde numărul celor cari nu merg la școală este exagerat de mare: Budureasa (cu 140 elevi obligați și abia 60 înscriși), Buntești (120 obl., 60 inscr.), Ferice (120—50), Câmp (100—60), Câmpanii de jos (100—60), Chișcău 140—60), Ghighișeni (200—60), Lunca (100—60), Sohodol-Vaşcău (120—60), Valea neagră (70—40), Gurani (220—60), Șuștiu (90—60) și Zăvoeni (90—60). Totalul elevilor obligați: 4392, al celor înscriși: 3067.

Iar în circumscripția Beiuș în: Binșele (90—65), Căbești (160—90), Coșdeni (140—60), Cusuiș (160—60), Dragoteni (120—60), Dumbrăvița de codru (cea mai împrăștiată: (120—40), Feneriș (120—60), Forău (160—60), Hidiș-Albești (140—60), Hinchiriș (140—60), Meziș (120—60), Meziad (200—60), Nimăești (180—60), Pocioveliste (120—60), Roșia (280—140), Răbăgani (140—60), Șăucani (140—60), Șoimuș-Petreasa (100—60), Târcaia (180—120), Tăreăița (90—60), Urviș (180—60), Ursad (90—60). Totalul elevilor obligați: 5489, al celor înscriși: 3436.

Școli în construcție în circumscripția Beiuș sunt în: Meziad, Ferice și Goila.

Dacă am putea arăta și numărul elevilor cari cere-tează regulat școala până la finele anului, indiferent dacă li se pot elibera certificate de trecere, ar rezulta de bună seamă o diferență considerabilă de procent între aceștia și cei înscriși. Fără exagerare putem afirma că, în plină țară românească, nu fac carte mai mult decât un sfert din copiii bihoreni.

Și să nu uităm, că progresul se resimte, căci niciodată în Bihor n'au fost atâtea școli și atâția școlari români. Peste tot școala este instituția care a realizat cea mai rapidă creștere în România de după războiu.

Este însă atâta de făcut de aci înainte! Nu ne putem odihni pânăce nu ducem lumina școlii până în cel mai întunecat colț bihorean.

O dispoziție imediată se face necesară: orarul școlilor din satele împrăștiate să fie lăsat în grija organelor școlare de circumscripție. A forța și aici orar unitar este o eroare. Ministerul să le acorde libertatea întocmirii orarului pentru timpul cel mai potrivit, depildă dela ora 9 a m. până la 2—3 d. a...

Cei peste 20 ani citese puțin de tot.

Drumeția eternă a Bihorenilor împiedică cititul. Abia dacă mai sunt câteva foi abonate.

Gustul cititului iarna, când oamenii se strâng la vatră, ar putea fi trezit de către învățător, la șezători și la simplă vorbă în mici grupuri.

Poate avea însă învățătorul bihorean odihna intelectuală și conștiința rolului său cultural atât de greu, când este apăsător de povara strivitoare a vieții?

Iluziile centrului, apoi, cu privire la construcțiile școlare să nu fie cât de puțin exagerate. E de înțeles, după cele de mai sus, că nu contează aici nimeni la sacrificiile

materiale ale unei sărăcimi care nu mai știe cum s'o ducă de pe o zi pe alta.

Pentru nevoile localurilor, numai în plasa Vașcău, școala are trebuință de suma de zece milioane lei.

Sarcinile acestea nu sunt pentru umerii debili ai localnicilor, ci trebuie să fie suportate de către stat. Până aici băștinașii nu vor avea sigurele și nesecutele izvoare de muncă și câștig care să-i facă în stare de atari jertfe.

Insfârșit, oglinda statistică dela centru șterge deosebirile de stare a școlilor. Bihorul figurează în minister cu 60% analfabeți. Sunt însă sate de munte cu analfabetism de 90% și sate de șes cu unul de 10%. Numai o scrutare de amănunt dă situația reală.

Când vezi cât de adânci sunt nevoile școlare și culturale, te întrebi de ce nu se pune mai multă greutate la întocmirea bugetului pe necesitățile stabilite exact în fiecare an prin inspectoratele școlare?

Ministerul întocmește un chestionar cu rubrici detaliate, pentru a se specifica stările școlilor de toată categoria, îl expediază inspectoratelor regionale pentru a-l completa foarte exact cu finele Iulie. În August și Septembrie însuș ministrul citește rapoartele inspectorilor-șefi împreună cu chestionarele respective și în temeiul lor procedează la fixarea bugetului celui mai potrivit intereselor școlare.

Cât de ușor se greșește, când potențați politici influențează pe ministru să investiască sume importante ori să încarce bugetul viitor cu rubrici apăsătoare pentru crearea unor școli a căror urgență nu ar fi atât de simțită ca a altora dintr'alt colț al țării!

O sociologie școlară caută să fie în posesia amănuntelor complete de bază și să se înalțe până la concepția cea mai cuprinzătoare, cea mai realistă, ca să se evite erori costisitoare pentru viața societății și statului.

Am insistat asupra mediului fizic al școlii și asupra ambianței morale pentruca să fie cât mai naturale concluziile menite a lămuri *spiritul social al școlii*.

Școala este prin excelență o problemă sociologică. Punerea în lumină și analiza fenomenelor sociale ce constituiesc ansamblul școlii vor ajuta înfripirea unei sociologii practice chemată să indice cele mai complete măsuri de organizare socială pe tărâmul școlar.

Structura morală a societății regiunilor muntoase, așa de pendentă de înfățișările geografice și necesitățile economice comandă o felurime de inițiative diversificate de măsurile unitare aplicabile complexului social din câmpie.

Școlile de meserii agricole, de silvicultură și montanică au aici în munți terenul cel mai favorabil.

Autoritatea școlară, de comun acord cu autoritățile surori, trebuie să-și îndrepte atenția în această direcție, ca să desvolte aici până la maximul de desăvârșire școala profesională, ale cărei efecte salutare pentru industrializarea modernă nu pot întârzia.

Cutrecerările pentru zugrăvirea mediului fizic și prinderea fenomenelor sociale mi-au dat prilejuri dese să admir frumusețile naturii. Dacă n'aș fi întâlnit atâta mizerie omenească, ochii mei ar fi stăruit mai îndelung asupra minunilor naturale.

Neuitată îmi este excursia dela Șteiu, Săghiște și Băița pe valea unui afluent repede al Crișului, până la izvorul său bogat și tumultuos dintr'o imensă grotă, asemănător cu izvorul Ialomiții. Linia îngustă industrială duce până acolo sus, smulgând *bolvanii* (buștenii, trunchiurile copacilor) codrilor fără sfârșit. Întâlnim în drum moți necăjiți cari își trag de dălog caii mărunți prin poteci astu-

pate ici-colo de maluri prăbușite; moții Arieșului și-au găsit pe aici vadul drumeției lor dintre Arieș și Crișul negru, — ce necesară li-ar fi o șosea în toată legea! Cu grupul excursioniștilor dela Beiuș și Vașcău cercetăm cariera de marmoră din apropiere și pe un scoc ajungem la *poarta Bihorului*: o imensă desfundătură în muntele calcaros, creată de eroziune — operă răbdurie și bătrână a măcinării ploilor.

Mărgeanul Bihorului este Stâna de Vale cu aerul ozonat al brădetului. Este unica frumusețe exploatată, de către domeniul episcopal greco-catolic, fără a-și fi dat o modernizare deosebită.

Pe o seară cu lună, la întoarcere dela Crișior la Vașcău distingem vârfurile munților rotunji, ca ai unor coniferauri, dintre cari forma cea mai frumoasă o au Dobrinul în zarea sudică, apoi Cucurbăta cea prea adesea învăluită în nori, Biharia și Vlădeasa.

Dar pentru a face dreptate mărgăritarelor naturale trebuie să străbați de multe ori potecile de pe lângă ape și de prin păduri, să contemplezi cu răgaz zările și să ai pregătire științifică pentru a-ți da seama de comorile sub-solului. Abia un turism sistematic ne va desvălui tainele munților. Acolo în Bihor avem un exercitat turist: pe profesorul Bușița. D-sa mi-a vorbit de peșterile splendide dela Petroasa, Meziad, Bortig și Cetatea Ponorului; lângă bazinul Someșului și pe valea Alunului mic sunt altele, iarăș interesante chiar ca studii științifice; pentru sport e recomandat drumul dela Cresuia la Scărișoara; locuri de vânat sunt destule; păstrăvi se găseseră în abundență pe văile Buduresei, Drăganului, Someșului, Iadului, Băiții, Văratecului, Brihenilor și peste tot a Crișului negru; nu lipsese nici cascade, pe văile Iadului și Galbinii; răpă interesantă este cea dela Mierag.

Turismul va fi o încoronare a refacerii generale. Ușurat accesul în toate direcțiile, orașenimea va fi atrasă spre colțurile răcoroase de văi și spre culmi cu privire departe. Punctul final al civilizației va fi marcat de turism. Ghetarii dela Bortig și Scărișoara vor putea fi vizitați de publicul mare. Pe Arieș, Crișuri, Someș, Valea Drăganului și toate celelalte văi încântătoare va fi forfot de lume dornică să respire aerul curat și să se desfăteze de toate binefacerile largi ale naturii care nu este sgârcită cu nimenea.

Ce greu te hotărăști astăzi la o excursie!

Nu mai un acces înlesnit poate da avânt turismului, care este unul din mijloacele eficiente de întremare fizică și morală, deci se impune a fi cultivat de oricare nație care vrea prosperitate biologică și civilizație umană.

Ion Clopoșel

Tipărituri pentru Congresul Presei Latine

Expoziție de artă românească (un catalog al tuturor artiștilor noștri mari).

La Roumanie (Petit guide pour le voyage et les excursions des participants en congrès de la presse latine).

Latinitas (cu colaborarea dlor I. I. C. Brătianu, Sextil Pușcariu, G. Țițeica, M. Simionescu-Râmniceanu, O. Onicescu, Al. Mareu, Șt. I. Nenițescu, N. Iorga, L. Rebreanu).

La Presse Roumaine. Introduction à la connaissance de la Roumanie et des Roumains, de N. Iorga.

În afară de materialul de față s'au mai împărțit, în pachetele destinate fiecărui congresist străin, următoarele cărți:

1. „*Arta veche românească*”, volumul d-nei Maria Ionescu Lămotescu, editat de „Cultura Națională”;
2. „*Histoire des Roumains*” de N. Iorga;
3. „*La Roumanie dans la Guerre Mondiale*” de Constantin Kiritescu;
4. „*Le Pays et le Peuple Roumain*” de Simion Mehedinți;
5. „*La Roumanie*”, un număr special al revistei „L'Exportateur Francais”.

Consiliul Dirigent și problema Munților Apuseni

— *Memoriul comisarilor generali* —

Numărul de față al „Societății de mâine“, consacrat problemei munților, ar suferi o lacună simțitoare, dacă n'am improspăta planul Consiliului Dirigent de a instaura un regim special al teritoriilor cu o configurație atât de deosebită, cum sunt Munții Apuseni, Maramurașul, Hațegul, Săcuimea ș. a.

Printre actele importante ale politice de stat inaugurată de Consiliul Dirigent a fost și instituirea unui *oficiu al munților*, bugetar, în Abrud, sub conducerea regretatului dr. Laurențiu Pop și având ca secretar pe d. dr. Candin David. Oficiul a luat ființă din inițiativa și ordinul dlui Iuliu Maniu, președintele Consiliului Dirigent.

Oficiul trebuia să strângă materialul documentar, să cerceteze realitățile economice și sociale ale Munților Apuseni și în temeiul rezultatelor studiului, să prezinte un memoriu pentru crearea tuturor organelor administrative ale comisariatului.

Timp de un an a funcționat acel oficiu de stat, care a formulat proiectul de reformă, ce a și ajuns la destinație. Consiliul Dirigent însă n'a mai apucat să desăvârșiască și această operă atât de utilă.

Urma să ia ființă un județ al Munților Apuseni cu capitala în Abrud.

Ne facem o datorie de a semnală concepția pozitivă ce a caracterizat activitatea Consiliului Dirigent și președintelui său cu specială previre la stările din munți.

Ideia comisariatului a căzut deodată cu dizolvarea grăbită a Consiliului Dirigent.

Consiliul Dirigent a arătat adevărata metodă de lucru: întâiu studiu aprofundat și numai în urmă acțiune — energetică și luminată.

În ultimul moment am primit însuși memoriul, din Abrud, în urma buneivoinți a dlui senator dr. Candin David, astfel că suntem fericiți a putea publica și acest document de mare importanță politică. Mai precizăm că memoriul a fost acceptat în întregime și că decretul-lege, prin care s'a reglementat funcționarea comisariatului a fost publicat în Monitorul Oficial.

„Societatea de mâine“

Onorat Consiliu Dirigent,

Starea de derăpănare, la care populația din Munții Apuseni a fost adusă parte prin vitregia împrejurărilor, în cea mai mare parte însă prin totală lipsă de soliditate din partea guvernelor de sub stăpânirea ungurească, ba chiar prin o vădită și intenționată neglijare și asuprire v'a îndemnat ca din primul moment al guvernării d-voastre să vă îndreptați toată grija părintească către această populație și prin o generosități binemotivată de considerațiuni istorice, naționale și economice să instituiți pentru acești Munți Apuseni un comisariat guvernial cu menirea, ca acesta să ia în grija sa deosebită toate interesele specifice ale acestor munți și prin o activitate conștientă și sistematică să le promoveze; încrederea d-voastră a pus sarcina aceasta în mâinile noastre, iar noi în calitatea noastră de comisari ai Munților Apuseni ne luăm voie a vă prezenta un scurt program de muncă și organizare, a cărui realizare o credem indispensabilă, pentru a putea inaugura o activitate rodnică pe baze largi sistematice.

Una dintre pricinile, pentru cari viața culturală și economică a Munților Apuseni nu a putut lua avânt este fără îndoială izolarea lor ermetică de către lumea din afară ținându-le aproape cu

desăvârșire căile de comunicație. Drumurile și șoselele lor sunt minime și câte sunt, sunt în cea mai mare parte insuficiente și neglijate, ba unele în anumite anutimpuri înpracticabile, altele sunt fără conex cu rețeaua generală și se înfundă în cutare margine de sat servind astfel numai interese strâmte locale. Cea mai de căpetenie grije a comisariatului va trebui deci se fie întocmirea și executarea unui plan al dezvoltării căilor de comunicație. În cadrul acestui plan va trebui să între și edificarea tuturor celor linii ferate, cari să încorporeze centrele economice ale Munților Apuseni cu lumea externă într'un chip practic și ușor. Amintim numai per tangentem trebuința de a fi încopciat Bradul cu Deva și Abrudul cu Zlatna, Clujul și Beiușul, Hălmeagiu cu Vascău și altele și de a transforma linia îngustă de pe Arieș și Ampoi în linii normale. Pentru studierea acestor chestiuni e urgentă lipsă ca să fie delegat constant pe lângă comisariat un inginer de drumuri și căi ferate cu personalul trebuincios.

Prin aceste căi de comunicație s'ar deschide pentru comerțul și industria din lumea mare toate acele bogății nescădate, cari zac acum ascunse și neexploatate în sânul acestor munți. E destul să amintim pădurile și pășunile întinse de pe aproape în întreg teritoriul comisariatului, con-

dițiile prielnice pentru o rațională cultură de vite, bogăția în poame de tot soiul în deosebi a văii Crișului, industria de lemn și de rășină încă primitivă, dar destul de intensivă și cu toate șansele unei dezvoltări moderne, puterea motrică ascunsă în undele cristaline ale tuturor râurilor și pârâielor de munte și nu este de lipsă să insist asupra comorilor de fier, cărbune, aur, argint, aramă, mercur, marmoră, asbest, asfalt și alte nenumărate metale și materii, de cari sunt înbibați munții apuseni. Astfel motivăm cererea noastră de a ni-se delega constant: un medic veterinar cu întreg aparatul necesar. Acestor referenți de specialitate, afară de îngrijirea și îndrumarea generală a vieții economice din resortul lor, le-ar încumba și datoria de a prelua, administra sau supraveghea toate instituțiunile publice și private de competența lor. Amintim în deosebi necesitatea creării unei școli de lemndărit în Câmpeni, dezvoltării școlii de sculptură de piatră din Zlatna, înființarea unei școli de industrie metalurgică în Vascău, unei școli de valorizarea poamelor în Brad și altele, a căror înșirare nu încapă în cadrul unui plan de acțiune general.

În afară de preocupările aceste de ordin economic, un alt obiect de preocupare intensivă vor trebui să fie chestiunile de salubritate publică. Pe de o parte răs-

pândirea în mod îngrijitor a boalelor infecțioase între populațiunea de pe teritoriul comisariatului și lipsa totală de instituțiuni de salubritate publică (între aceste mai urgentă ni se pare instalarea unui spital central în Abrud), de altă parte puterea vindecătoare a referințelor topografice și climatice ale acestui ținut dau și din acest punct de vedere Munților Apuseni o deosebită importanță. Diferite stațiuni climatice, sanatorii, stâne etc., pot fi înființate între condițiunile cele mai escelente și cu șansele cele mai mari de prosperare, de altă parte izvoare minerale ca de ex. cel dela Vața, ofer posibilitatea ca să se desvolte adevărate băi mondiale. Din acest punct de vedere socotim că e de lipsă și delegarea unui medic ca referent de specialitate cu tot aparatul subaltern necesar.

Varietatea tuturor acestor probleme, necesitatea de a influența formarea succesenței în diferitele școli de pe teritoriul comisariatului recere în mod imperios, ca comisariatului să i-se asigure și asupra instituțiunilor diferite de învățământ înrăurirea necesară pentru a-și ajunge scopurile sale. Instituțiunile de învățământ de pe teritoriul comisariatului au fost — am putea zice — aproape cu desăvârșire neglijate, îndepărtarea organelor de școală superioare, greutatea cu care din cauza aceasta pot să exercite controlul și supraveghierea, dar mai ales grija pe care trebuie să o purtăm pentru a pune bazele unui viitor mai bun, ne îndeamnă să cerem, ca și pentru afacerile de învățământ public să fie delegat un om de specialitate, ca referent permanent pe lângă comisariat.

În șirul importanței generale și economice, poate de o valoare mai modestă, dar în șirul preocupățiunilor comisariatului de o importanță deosebită va trebui să fie dezvoltarea turistică și atragerea circulației de străini. Bogăția necesată în frumuseți naturale, prilejul cel ofer Munții Apuseni de a-ți întregi și îmbogăți cunoștințele pe orice teren, vor forma un punct de atracțiune, care bine îndrumat va putea servi în felul său spre folosul atât al populațiunei băștinașe, cât și un referent cu cunoștințe speciale pe acest teren.

Pentru a putea inactiva acest aparat contemplant de noi mai aflăm de lipsă crearea tuturor acelor organe interne, cari să asigure funcționarea comisariatului. În deosebi aflăm, că e de lipsă:

1. Înființarea unui oficiu central al administrației cu un contabil, un casier, un controlor și numărul recerut de funcționari și servitori;

2. Înființarea unui organ de publicitate pentru propagandă, informațiune și comunicări oficiale, iar spre acest scop instalarea unei tipografii corespunzătoare (care ne lipsește) și angajarea unui redactor cu personalul trebuincios.

3. Înființarea unui birou de informațiuni, care să rezolve toate recercările, întrebările, rugărite din afară și să pla-

seze știri și informațiuni corespunzătoare în publicitate.

4. Să se pună comisariatului la dispoziție toate mijloacele de comunicație, în deosebi cel puțin două automobile corespunzătoare cu personalul și materialul necesar pentru a putea străbate cu ușurință și grabnic în toate părțile comisariatului.

Resumând vă rugăm să delegați pe lângă comisariat în calitate de referenți:

1. Un inginer de poduri și șosele,
2. Un silvicultor,
3. Un agronom și pomolog,
4. Un medic veterinar,
5. Un inginer montan,
6. Un medic,
7. Un revisor școlar,
8. Un specialist în ale turistică (profesor),
9. Un ziarist ca șef redactor,
10. Un șef al biroului de informațiuni,
11. Un contabil,
12. Un casier,
13. Un controlor,
14. Un număr corespunzător de funcționari,
15. Un număr corespunzător de servitori, și să încuviințați din bugetul statului toate mijloacele materiale de lipsă pentru retribuirea acestora, fixând toate emolumentele lor. Vă rugăm apoi să ne

dați autorizația ca să închirăm și instalăm localurile și birourile de lipsă și să facem plățile recerute pentru aceasta.

Pentru acoperirea cheltuelilor de organizare sub îndatorirea ulterioarei dări de seamă și aprobări vă rugăm să ne puneți la dispoziție anticipative sumele necesare.

În legătură cu cele expuse mai sus ne luăm voe a vă atrage atențiunea și la împerejurarea, că orașelul nostru are un număr minim de intelectuali, în jurul și cu ajutorul cărora să se poată crea atmosfera unei vieți culturale și economice mai intensive și că întreimperejurările date considerăm de un mijloc foarte potrivit pentru a micșora acest neajuns, dacă corpul profesional al școalelor civile din Abrud pe lângă puterile didactice instituite deja s'ar întregi în grabă la numărul complet de 7 (de prezent funcționează numai 3) cu puteri didactice de valoare recunoscută mai ales în vederea că, după părerea noastră, școlile civile din Abrud nu îndestulesc trebuințele culturale ale Munților Apuseni și vor trebui transformate în gimnaziu.

Dr. Laurențiu Pop

Dr. Candin Davil

Comisari generali ai Munților Apuseni.

POLITICA EXTERNA

A opta adunare dela Geneva

Parcă a fost ieri ziua când s'a constituit formal Societatea Națiunilor prin ratificarea tratatului de pace dela Versailles de către Germania și semnării învingători!

Din Ianuarie 1920 până astăzi eforturile au fost mari și grele, neîncrederea aproape generală în soarta instituției pacifice și, ca să spunem tot adevărul, nu i-au lipsit chiar dușmăniile categorice isvorâte, adesea, din neînțelegerea problemei. Pentruca să nu mergem prea departe, am putea găsi exemple edificatoare asupra acestui trist adevăr chiar printre bărbații noștri de Stat și nu dintre cei mai neînsemnați!

Dar au trecut opt ani, instituția a făcut dovada vitalității și utilității sale pentru viața internațională, iar succesele i-au creiat simpatii pretutindeni câștigându-i pe cei indiferenți și convingându-i de contrariu pe mulți dintre cei ostili la început. Schimbarea de atmosferă în favoarea Societății Națiunilor a fost chiar așa de bruscă încât, la 1924, entuziasmul pacific prea grăbit a dat naștere unei opere grandioase prin concepție, dar lipsită încă de simțul practic al realităților politice internaționale: vestitul protocol de arbitraj obligator.

Intre entuziasm și desamăgire

Cum extremele se ating totdeauna, di-

pelor de entuziasm exagerat dela Geneva, în prezența celor doi premieri francez și englez cu programe înaintate de stânga, d-nii Herriot și Macdonald, — le-a urmat dureroasa decepție universală a îngropării vestitului protocol, chiar la adunarea din Decembrie 1924 a Consiliului, prin schimbarea produsă în politica internă a Angliei. Guvernul conservator, care i-a urmat celui laburist, a declarat categoric că Anglia nu poate să-și asume imensa sarcină de a fi garanta protocolului, în Europa, când interesele urașului imperiu britanic sunt atât de răspândite în afară de granițele vechiului continent.

Decepții peste decepții

Și decepțiile s'au ținut parcă lanț de atunci până astăzi, cu toate momentele de reculegere pacifică pe care le-a oferit pactul siguranței renane sau primirea Germaniei în sânul Adunării dela Geneva.

Decepțiile acestea au culminat exact tocmai în preajma ultimei adunări din Septembrie a. c. prin insuccesul conferinței generale de desarmare, prin sfârșitul identic al conferinței navale de desarmare limitată între Statele Unite, Anglia și Japonia, prin iritarea ce a urmat recentei conferințe a minorităților, în sfârșit prin tratarea în afară de sau peste capul instituției dela Geneva a conflictului italo-yugoslav pe chestia albaneză și a problemei sancțiunilor aplicate Germaniei pe

temeiu tratatului de Versailles. Și am putea adăuga amânarea de către consiliu, dela o sesiune la alta, a diferitelor conflicte sau neînțelegeri greu de curmat printr'un act de autoritate, precum a fost, între altele, procesul optanților unguri din Transilvania la tribunalul arbitral mixt din Paris, adus apoi de România înaintea supremului for politic dela Geneva.

Coincidența demisiei unor personalități așa de covârșitoare pentru instituția dela Geneva și opera ei, ca dnii Henri de Jouvenel și lordul Robert Cecil, din sânul delegațiilor respective, franceză și engleză, n'a putut decât să sporească decepția și să trezească îngrijorări de viitor.

Societatea Națiunilor care ar fi trebuit să fie *totul*, după lordul Cecil, se constata tocmai acum, în preajma adunării a opta, că nu însemnează *nimic*, cum a spus acelaș personaj englez, completat de d. Jouvenel care imputa dlui Briand o politică foarte curioasă din partea Franței de a primi să se sustragă desbaterilor și aplanării instituției dela Geneva tocmai acele probleme care, în mod firese, întră în sfera ei de acțiune pozitivă.

În ajunul lichidării?

În aceste împrejurări excepțional de grele, critica acerbă însoțită de reparația neîncrederii inițiale și-a găsit loc aproape în toate țările membre în Societatea Națiunilor. În presa engleză rezerva a mers chiar până la expresiile tari din *Daily Express* care seria că „Societatea Națiunilor poate servi în cel mai bun caz ca o librărie internațională foarte utilă pentru cercetări sau ca punct de întâlnire pentru diferiții miniștri de afaceri streine...”, iar „în cel mai rău caz ca un centru de conspirații pentru a încurea Anglia în angajamente sau în cheltueli pentru chestiuni cari n'o privesc deloc”.

Critica italiană, sub forme mai delicate, conchidea în definitiv tot la inutilitatea instituției geneveze după cuvântul de ordine fascist rostit de d. Mussolini, care a spus, cu prilejul conflictului pe tema albaneză cu Jugoslavia, că *nimic* nu poate turbura pacea Europei cât timp cele patru mari puteri, Anglia, Franța, Italia și Germania găsesc o bază comună spre a rezolvi orice neînțelegere ivită. Evident, urmează din această categorică declarație, că numai celelalte State pot face antecameră la Geneva sau aiurea și aștepta rostirea sentințelor. Astfel hegemonia celor patru puteri europene apare restabilită exact ca înainte de 1914 peste capul Societății Națiunilor.

Cei mici contra celor mari — Critică virulentă în Adunare

În asemenea împrejurări cu totul neobișnuite până acum pentru instituția geneveză, adunarea a opta s'a făcut ecoul criticelor vehemente care răsunaseră, anterior, în afară de sala Reformatei, prin articole, discursuri sau conferințe. Un spirit de critică necrutătoare s'a manifestat neîntrerupt la ultima sesiune, însoțit și agravat de tendința puterilor așa zise

„mici”, deși formal juridic *egale* celor „mari”, de a se grupa aparte făcând acțiune ofensivă contra Statelor care înțeleg să nesocotească Geneva.

D. Hambro, președintele Camerei norvegiene, a criticat cu asprime tendința marilor puteri din Consiliul S. N. de a-și aranja aparte și direct între ele, neînțelegerile lor, în afară de Societatea Națiunilor și fără a ține seama de reprezentanții puterilor mici.

Alți oratori l-au completat pe delegatul norvegian adăugând că opera de garanție a păcii prin vestitul protocol dela 1924 a fost nimicită numai prin opoziția unor mari puteri și, prin urmare, numai acestea sunt vinovate de sabotarea acțiunii firești a Societății Națiunilor în favoarea păcii universale.

Franța și Anglia se explică înaintea lumii

Punct delicat de atins și critică foarte greu de respins atunci când ea se face pe față, direct, la lumina zilei și cu formidabilul ecou al publicității.

Marile puteri vizate direct sau indirect s'au simțit obligate să se explice și să se justifice prin reprezentanții lor. Cei puțin așa au făcut d-nii Briand și Chamberlain în numele Franței și Angliei.

Cel dintâiu a ținut să declare fără înconjur că a rămas ca totdeauna dusmanul diplomației secrete, dar a precizat că dacă, uneori, marile puteri discută direct între ele, o fac cu scopul îndoit de a câștiga timp și a netezi terenul în vederea desbaterilor publice asupra neînțelegerilor ivite. Ministrul de externe al Franței și-a mărturisit adâncul respect pentru toate statele membre în Societatea Națiunilor și pentru prerogativele lor pe temeiul egalității juridice.

Lesne de înțeles că situația Franței care a rămas credincioasă vestitului protocol de arbitraj și a făcut totul pentru salvarea lui, a oferit dlui Briand prilejul unui nou succes înaintea Adunării.

Dar, a adăugat d-șa, este bine să se evite critica violentă sau nu îndestul de justificată în însuși interesul Societății Națiunilor, mai ales când această critică pornește tocmai dela susținătorii cei mai firese sinceri ai instituției geneveze (adică din partea Statelor mici).

Argument foarte puternic întru apărarea ideii însăși dacă menționăm observațiile pline de tact și de bun simț ale dlui Motta, președintele republicii elvețiene, care a amintit adevărul elementar că o „mare putere se poate dispensa de Societatea Națiunilor, dar nu și o mică putere care ambiționează să aibă oarecare influență în viața internațională”. Astfel, *oratorul elvețian a înălțurat iluzia că un rezultat înăuntrul Societății Națiunilor sau în afară ei!*

Simțul realist în materie politică a înălțurat repede exagerările sau iluziile care nu-și aveau locul.

Critica, însă, a dat imediat și rezultate pozitive dacă ținem seama de faptul că

Anglia, cea mai direct vizată, s'a simțit obligată să se explice la tribună prin glasul d-lui Chamberlain.

Pe scurt și cu sinceritatea brutală caracteristică rasei anglo-saxone, d. Chamberlain a declarat că imperiului britanic nu-i place să ia angajamente pe care nu le-ar putea îndeplini. De aceea, Anglia, dând înapoi dinaintea textului rigid al vestitului protocol de arbitraj obligator, a rămas, totuși, sincer credincioasă spiritului pacific de care era însuflețit acel text. Dovada imediată a fost semnătura și garanția engleză dată pactului dela Locarno. Cât privește iubirea de pace a Angliei și respectul tratatelor, delegatul britanic a amintit jertfele imperiului în marele războiu consimțite imediat ce neutralitatea Belgiei a fost violată de Germania.

Și fiindcă în atmosfera generală de critică și de nemulțumire din sânul Adunării se simțea suflul de neîncredere în rostul instituției geneveze, din partea oamenilor prea grăbiți, d. Chamberlain a rostit cuvinte înțelepte de reculegere, însoțindu-le de o incursiune explicativă în dreptul constituțional englez.

Posibilitățile Societății Națiunilor

Să se țină seamă de realitățile politice internaționale ca și de consecințele fatale ale istoriei și împrejurărilor. Să nu se ceară imposibilul nici chiar Societății Națiunilor și să se evite graba dăunătoare. Marile înfăptuiri pacifice nu se pot îndeplini cât ai clipi din ochi, iar textele scrise, pacte, tratate, convenții, etc., *oricât ar fi de bine redactate și de severe, nu pot servi la nimic dacă autorii lor pierd din vedere realitățile și posibilitățile politice*.

Se știe că scuza principală a Angliei pentru respingerea protocolului a fost refuzul Dominioanelor de a se obliga la garantarea prevederilor din acel protocol pentru cazul unui conflict ivit în Europa. Dominioanele engleze nu înțeleg să-și asume sarcini imense pentru probleme de ordin strict european și au perfectă dreptate din punctul lor egoist de vedere. Principiul reciprocității *do ut des* n'ar putea avea în nici un caz aplicarea în favoarea acelor Dominioane.

S. N. și societatea națiunilor anglo saxone

Aci a urmat lecția de drept constituțional englez. Imperiul britanic nu are și nu poate avea o Constituție scrisă, rigidă, închisă. Diferitele părți ale imperiului se bucură de o libertate și de independență în cadrul constituției nescrise și, prin urmare, nici un ministru englez n'ar putea lua angajamente pe care nu este sigur că va fi în măsură să le îndeplinească la nevoie. Și, apoi, *dacă imperiul n'are o constituție scrisă, cum vrei ca un englez să se împace cu sistemul închis și rigid al protocolului dela Geneva?* Căci imperiul britanic a trăit și s'a dezvoltat grație tocmai organizației sale constituționale deosebită de a tuturor celorlalte State. Con-

stituția engleză este opera geniului anglo-saxon practic, dar strein cu desăvârșire construcțiilor teoretice și perfect logice. De aceea, imperiul britanic el însuși constituie înaintea de toate o adevărată societate a națiunilor anglo-saxone cu puternică viață proprie. Există și va trăi mereu această societate a națiunilor tocmai în virtutea elasticității organizației sale constituționale.

A pretinde, deci, Angliei să se plece în fața Societății geneveze a națiunilor acceptându-i fără rezerve construcțiile sale teoretice, perfect logice în aparență, n'ar însemna, oare, sacrificarea unei străvechi societăți a națiunilor, care a făcut dovada vitalității sale dealungul veacurilor, de dragul unei noi Societăți a națiunilor născută din cele mai generoase dorințe omenestii de pace, dar a cărei vitalitate urmează să se verifice pe viitor?

Fără să fi englez sfârșești prin a înțelege atitudinea imperiului britanic.

Optimism și încredere!

Totuși d. Chamberlain a ținut să repete și de data aceasta dragostea de pace a Angliei, eforturile ei de totdeauna în interesul păcii și, fără exagerat optimism, a încheiat că dacă nu poate declara că răboiul a devenit cu neputință în lume, el, însă, apare tot mai greu de făcut și de justificat după fiecare adunare geneveză. Cine ar îndrăzni să deslănțue răboiul fără să se asigure în prealabil de aprobarea instituției dela Geneva, ar risca prea mult ca s'o poată face...

Iată justificarea unui optimism sănătos pentru cauza păcii.

După asemenea explicații categorice la tribuna sau în adunările de ziariști, cum a ținut s'o facă d. Chamberlain, și după critica micilor puteri la adresa celor mari, acestea s'au simțit obligate să adopte o atitudine simpatică propunerilor olandeză și polonă în materie de siguranță și arbitraj, ca și aceleia de desarmare franceză făcută prin glasul d-lui Paul Boncour.

Sforțarea generală pentru astuparea golului rămas prin căderea vestitului protocol a întâmpinat numai bunăvoință. Chiar Germania a ținut să se asocieze prin glasul d-lui Stressemann la formula arbitrajului obligator cuprinsă în clauza facultativă de adeziune a statutului Curtii permanente de justiție internațională dela Haga.

Astfel, ultima adunare deschisă în împrejurări excepționale de grele s'a încheiat prin rezultate liniștitoare și mulțumitoare pentru toată lumea. Credincioșii instituției geneveze au tot dreptul să nu fie desnădăjduiți de viitor, dimpotrivă.

Președintele Adunării, d. Guani (Uruguay), în discursul de închidere, constatând frecvența și virulența criticelor formulate de data aceasta la Geneva, a tras concluzia că unanimitatea necesară hotărârilor prin compromis va fi mai greu de obținut, poate, în viitor, dar în schimb instituția însăși va câștiga în prestigiu prin înlăturarea acuzației de ipocrizie care i s'a adus de atâtea ori.

N. Dașcovici

Note în marginea unui „fapt divers“

Mai multe zile opinia publică mondială a fost ținută în suspensie de cazul anarhiștilor Sacco și Vanzetti. Chestia eventuală — pe atunci — condamnări a acestor doi nefericiți a avut ecou și în presa noastră. Ziarele de stânga le-au luat apărarea, cele de dreapta le-au învinuit pentru acest umanitarism deplasat. Presiuni asupra judecătorilor americani s'au făcut din toate părțile, dar fără succes. Într-o bună zi am aflat că cei doi anarhiști — deși se pare că n'au fost destule probe pentru a justifica osândirea lor — au fost executați. Simplu fapt divers, veți zice. Însă pentru un om cu nervii mai subțiri și cu imaginația mai vie, acest fapt divers ia proporții chinătoare. Gândiți-vă pentru un moment, dacă aveți puțină fantazie, la agonia acestor condamnați.

Întâmplarea a făcut să-mi comunic impresiile mele unui cunoscut. Acesta — suflet bun — și-a luat însărcinarea să calmeze scrupulele mele umanitare, spunându-mi: „Se poate să fi fost nevinovați. Dar chinul pe care ei l-au îndurat, nu cred să fi fost mare. Ba chiar inexistent. Acea mașină electrică, menită să pună un capăt vieții acestor nenorociți, ucide ca trăsnetul într-o fracțiune de secundă”. Și într'adevăr, observația conlocutorului meu, a avut darul să mă liniștească.

Uitasem acest „fapt divers” când, într-o zi îmi cade în mână un jurnal în care se descria execuția lui Sacco și Vanzetti, după observațiile unui martor ocular, al unui ziarist francez care a fost admis să asiste la execuție. Ceeace scrie acest om, e pur și simplu îngrozitor. Din descrierea lui reșe că cei doi nefericiți au suferit chinuri diabolice. Execuția unuia din ei, a lui Sacco, a ținut unsprezece minute! Unsprezece minute de Infern! Un chin mai grozav decât arderea pe rug.

Lectura acestui blestemat articol m'a deprimat profund. Par'că mi-era silă de „calitatea” mea de om, rege al creației. Va să zică și în acest binecuvântat veac al douăzecilea se găsesc oameni, care să aibă cruzimea demonică de a supune pe alți semeni ai lor la asemenea torturi fantastice. Unde-i influența ta îmbălzitoare de suflet, mincinoasă cultură?

Admit de o mie de ori, că cei doi condamnați erau vinovați și meritau pedeapsa capitală. Rostul acesteia e să facă să dispară din societate, membrul primejdios care turbură armonia acestei societăți. Foarte bine. Au nu există atâtea mijloace mai umane de a lua viața cuiva? N'au inventat francezii ghilotina? Nu aplică alții spânzurătoarea, împușcarea? Nu era de ajuns. Ingenioșii americani, admiratorii și slujitorii prin excelență ai demonului numit „mașină”, au trebuit să nască o sculă monstruoasă și „hoch modern” care să dea moartea într'un chip impresionant, științific — vezi Doamne! — și cu pretenția de civilizație, care să

uimească pe sârmanii barbari ai celorlalte continente, rămase în urmă.

Străbunii noștri mai înapoiți și mai miloși, se mulțumeau să taie capul vinovatului cu securea, sau paloșul. O clipă, o lovitură zdravănă, și osânditul scăpa de viață. Ei, dar pe atunci nu exista civilizație, nu existau mașini perfecționate. Azi, America, utilizând descoperiri și invenții științifice făcute de înapoiații Europei, a găsit nimerit să le folosească și în executarea condamnaților, minunându-se și revoltându-se — poate — de stângăcia și măreția spirituală a vechiului continent, care n'a ajuns încă la concluzia luminoasă că ar trebui să aplice aceste mașini moderne și la uciderea rafinată a osândiților. Hm! Nu mă pot împiedeca de a gândi la pretențiile de crudă și sâlbatică civilizație respingătoare ale vechii Cartagine cu care noua America oferă atâtea asemănări. Nu oare aceștia, în timp ce moravurile lumii mediteraneene se îndulciseră relativ, aruncau jertfe omenestii în brațele incandescente ale Molohului de metal?

Parveniți ai științei, lepădându-se temerar și orgolios de legăturile cu mama noastră Natura, ei nu mai știu să asculte de învățăturile și îndemnul ei mai „umane” decât ale „mașinii” și se închină sculii de fier și oțel, care tâmpește nervii și ucide spiritul. Noul ideal al lor — omul mașină. Ca și cum n'ar vedea că acesta e cel mai mare păcat împotriva firii. Aceasta ne dă elanuri mai generoase și mai profunde decât imperfecta și grosolana creație a mâinilor noastre: mașina. E ca și cum am dori să ne supunem robului nostru; căci a idolatriza produsul mâinilor tale și a te lăsa în așa hal influențat de el, ce înseamnă alta decât să te faci sclavul acestui homunculus, fabricat de tine într'un moment de plictiseală?

Marele inventator Edison, într'o serie de articole apărute nu de mult în „Neue Freie Presse” preaslăvia binefacerile mașinei. Căina mizeria în care ne aflăm, pentru că n'am izbutit să înlocuim toate manifestările muncii noastre, tot efortul mușchilor cerut pentru realizarea utător lucruri mecanice, prin mașină. Adevărată fericire — spunea el — va veni pe lume numai atunci când omul nu va mai avea nevoie să facă nici o muncă și când mașinele vor face totul pentru noi.

Dar marele inventator, acest reprezentant prin excelență al tehnicii exagerate, uită că sufletul are capriciile și nevoile lui. După el ar urma — oarecum — să ajungem la idealul de a fabrica prunci prin mașină și a desființa poezia și dulcele suferință ale dragostei. Această perfecțiune și fericire „mașinală”, fie la America! Cunoscătorii spun că un colțel fript pe cărbuni are o aromă cu totul deosebită de a celui fabricat pe un réchaud electric.

Decorul flacărilor și dogoarea prietenosă a cărbunilor e un condiment delicios al mâncării. Cu mașina, i-ai distrus poezia. Și dacă chiar stomacul nostru are nevoie de poezie, cu atât mai mult are sufletul. Și mașina mutilează acest suflet, dacă nu-l ucide. Nu știu să se fi ocupat până acuma — probabil că da — vre-un psiholog, de problema influenței mașinii asupra omului. Cred că ar ajunge la constatări uimitoare. Ar putea — cred — observa că mașina trivializează și sălbăticește spiritul mecanizându-l. Că omoară generozitățile fantaziei; că face pe oameni mai cruzi. Că ucide într'un cuvânt floarea vieții, care constă tocmai în înțelegerea largă a ceea ce putem numi provizoriu capriciul pitoresc al ascunzișurilor sufletului omenesc.

Viața sufletului e mult mai complicată decât pot bănuți născocitorii și proslăvi-

torii mașinii. Și năzuința lor de a reduce linia sinuoasă a vieții sufletești la linia monotonă și dreaptă a mașinii, e o imensă greșală ce se răzbună amarnic, căci ne pustiește traiul și ne face răi și triști. Numai așa îmi explic mândria americană de a ține așa de mult la acea mașină diabolică ce se numește scaunul electric al morții. Leul generos te omoară dintr'o lovitură; numai animalele ignobile teucid în rate. Jupiter, cu fulgerul lui atotputernic, nimicitește pe vinovat mai uște decât poate să conceapă gândul; tehnicienii Americii, în ambiția lor de a inventa o sculă asemănătoare, n'au izbutit decât să născoască o infamă și hidoasă unealtă de a chinuți în chip meschin și atroce pe niște problematici vinovați. Au vrut să imite pe zei, dar n'au reușit decât să devină Ciclopi.

S. Bezdechi

Sextil Pușcariu

Cercul de studii filologice depe lângă facultatea de litere și filosofie din Cernăuți a publicat întâiul număr al Revistei Filologice cu prilejul împlinirii vrăstei de 50 ani a savantului nostru Sextil Pușcariu, ca un omagiu adus activității științifice atât de laborioase a sale. Reproducem rândurile atât de frumoase ale închinării:

„...In centrul preocupărilor noastre se va găsi limba românească. Aceasta înseamnă firește că va trebui să dăm toată atenția cuvenită și studiilor de romanistică și lingvistică generală și îndeosebi și tuturor limbilor nelatine cari au vreo atingere cu limba românească.

Făcând astăzi cei dintâi pași în largă publicitate, suntem prea fericiți de a închina numărul acesta al revistei noastre d-lui Sextil Pușcariu. Un îndoit prilej ne pleacă gândul în primos de recunoștință, de admirațiune și prietenie înaintea maestrului, colegului și prietenului nostru. D. S. Pușcariu a împlinit la 4 Ianuarie a. c. vârsta de 50 de ani, iar cu puține săptămâni înainte de această dată 20 de ani de când, la 6 Nov. 1906, și-a inaugurat cursurile la Universitatea din Cernăuți.

În cadrele României întregite de după 1918 și ale eforturilor ei de a se impune ca stat de cultură și civilizație, studiile filologice au avut parte de un însemnat avânt. Critica de pretutindeni recunoaște în unanimitate faptul acesta. Cunoștința graiului românesc și prin el a sufletului nostru a făcut rezeși și mari progrese. Lucrări fundamentale asupra originii românilor și monografii monumentale asupra dialectelor noastre din Istria și din sudul Dunării sunt în curs de publicație. Problema atlasului lingvistic al limbii românești, a unor sistematice și ample cercetări de onomastică și toponimie și a organizării bibliografiei noastre filologice au fost ridicat de cele trei congrese ale filologilor români, din București, Cluj și

Cernăuți, iar lucrările pregătitoare inițiate până acum ne fac să nădăjduim că în curând se va putea proceda cu succes la realizarea planurilor acestora.

În mișcarea aceasta, d. S. Pușcariu își are locul de cinste. Despre dicționarul limbii române redactat de el spune unul dintre cei mai de seamă romanisti ai zilelor noastre că este „cel mai bun dintre dicționarele editate, de o Academie în ori care din limbile romanice, o lucrare cu care redactorul, Academia și națiunea română au toate motivele de a se mândri”. Muzeul limbii române din Cluj, cu vasta și originala sa organizație științifică, este par'că un minunat observator așezat la răscrucele tuturor prognozelor reale în cuprinsul lor și în același timp el însuși generator de idei și îndemnuri nouă. În această instituție științifică se oțelesc forțe vechi și nasc energii nouă. Din colaborarea lor Dacoromania în proporții tot mai impunătoare, nu numai ca număr de pagini, ci mai ales ca valoare a lucrărilor cuprinse într'nsa. În mijlocul a lor săi stă maestrul neobosit, un înțelept îndrumător și povătuitor, respectuos pentru opiniile adversarilor săi și bucurându-se din seninătatea sufletului său de solidaritatea celor din jurul său și de orice succes al lor, chiar dacă se întâmplă ca să nu fie de părerea lui. În plină putere de creație atacă mereu probleme nouă. Investigațiile lui se disting deopotrivă prin cea mai meticuloasă analiză de amănunt sau, a unor fapte izolate, ca și prin largă intuițiune a întregului, ducând la monumentale sinteze și abstracțiuni, ca d. p. în ultimele sale lucrări, „Studii istroromâne II” sau „Pe marginea cărților” din Dacoromania IV. Dar activitatea d-lui Pușcariu nu este încetătușată numai din domeniul studiilor lingvistice. Lista de aproape 300 de lucrări pe care o publicăm în acest volum, deși nu cuprinde tot scrisul lui, arată legăturile fecunde și variate cu marile probleme

culturale la ordinea zilei. Un adevărat european, el face cinste țării noastre, reprezentând-o în fața Comisiunii Cooperăției intelectuale de pe lângă Societatea Națiunilor.

Volumul acesta, pe care i-l dedicăm, nu însemnează un popas în viața lui, ci doară o închinare adusă maestrului în calea pilduitoarei și viguroasei sale ascensiuni. Elevi, prieteni și colaboratori, îi aducem în acest prinos, regretând numai că în graba în care a luat ființă revista aceasta nu ne-am putut înfățișa în număr. D. Pușcariu va primi darul nostru, suntem convingși, cu binefăcătoarea îngăduință care îl caracterizează”.

Revista filologică

CĂRȚI, REVISTE, ZIARE

Tribuna Românilor Transnistrieni. — Din capitala Basarabiei ne vine întâiul număr al unei reviste cu copertă „săbră”, dar cu calde chemări spre o mare datorie în interior. E glasul românilor de dincolo de Nistru, cari au ajuns în țară și fac sau au făcut școală românească, deșteptându-se prin aceasta la o nouă viață cu un rost definit și activ chiar în domeniul culturii. Ei cer să-i cunoaștem, ca să-i înțelegem și să-i ajutăm pe urmă, pentru că viața le este grea și întunecată în împărăția haotică a bolșevismului rusesc. Sunt doar frați de sânge și de limbă ai noștri. Ne duce gândul iarăși la o politică panromânească, ca de atâtea ori când ne-am gândit la frații noștri de peste hotare. Dar, când statul nostru îngrămădește suferinți peste suferinți în spatele populației din cuprinsul țării, am putea pretinde să poarte bună grijă tuturor românilor din afară?

Ce veste această nouă „Tribună” deocamdată ne-o spune d. Pan Halippa în primul articol:

„Oricine poate aduce o lumină asupra trecutului Transnistrianei românești, oricine poate lumina o latură a vieții publice de toate zilele a fraților noștri de peste Nistru, oricine are de propus un sfat sau o clarificare o situație în vasta problemă a românilor transnistrieni — sunt chemați la tribună.

Dar mai presus de toate, tribuna românilor de peste Nistru va fi tribuna lor, fie că se găsesc pe teritoriul țării noastre, fie că se găsesc la ei în Transnistria, fie că împrejurările postbelice i-au aruncat aiurea undeva. Toți românii transnistrieni, ori unde s'ar găsi ei, sunt chemați de grupul de inițiativă să fie la tribună și aici în atmosfera de muncă frățească să se deprindă la lupta de azi și de mâine pentru renașterea și triumful românismului peste Nistru”.

Revista Teatrului apare și în anul acesta, mult mai bogată însă decât în trecut. Când o redacta numai d. Alexandru Hodoș — fost director al naționalului din București — avea un conținut mai sărac chiar decât cugătarul redactorului și își era silă să o cumperi. Azi e schimbată. Nici titlul vechiu nu și l-a păstrat, căci acum își zice *Ardealul teatral și artistic*. Coperta are un desen frumos stilizat al d-lui Demian. Cuprinsul e variat și în afară de informația mărunță din lumea teatrului, esențială pentru o astfel de revistă, aduce mici articole de idei, semnate de d. prof. N. Ghiulea, iar uneori discuții de actualitate, ca cea „Mai lăsați tusea, Domnilor!” a d-lui Pau-

kerow, un strigăt care s'ar putea repeta aproape la fiecare spectacol. Publicul nostru e așa de puțin simțitor pentru nuanțele unui spectacol! Poatecă ar fi bine să se înlocuiască invitările la punctualitate pe afiș cu o invitație categorică — pe înțelesul tu-

turora — că onor. public este rugat să nu se distreze în cursul spectacolului nici prin dramatica tuse, nici prin futurista muzică a curățirii nasului și nici prin scârțâitul scaunelor. Teatul doar nu e nici cinematograf și nici bar.

Episcopul Mihail Pavel

În toamna anului 1898 un distins protopop din părțile maramureșene ale eparhiei de Gherla se îndreptase în palatul episcopal dela Oradea. Purtând o pălărie cu „câinaci de aur”, îmbrăcat cu o reverendă nou-nouță și încins cu un superb brâu roșu, el tocmai citia inscripția de pe ușa unui birou din parter, când, ca răsarit din pământ se ivi în fața lui un bătrân îmbrăcat cu o reverendă pe jumătate înverzită și cu un palton simplu, ca al preoților dela sate.

— Bună ziua părinte, — îl întâmpină protopopul nostru întinzându-i mâna și spunându-și numele. N'ai ști să-mi spui, e acasă Escelența Sa, Domnul Episcop?

— E acasă, răspunse bătrânul, cu umilință.

— Și... primește?

— Primește. Episcopul nostru primește întotdeauna, pe oricine... Dacă vrei, te conduc eu la el...

Și porniră pe trepte, către etaj, -- protopopul mândru și cu fruntea ridicată înainte, iar bătrânul umil, în urma lui, riscând totuși, când a ajuns la ultima treaptă, să-l întrebe:

— Ce ai dori să spui episcopului?

— Hm, făcu protopopul, măsurându-l din creștet până în tălpi, — prea ai vrea să știi multe, părinte! Și-apoi, episcopii își au titulatura lor. Un preot cu simțul respectului către mai mari nu vorbește despre Escelența Sa așa cum ar vorbi despre un coleg.

— Așa-i, prea onorate domnule protopop, — făcu acum bătrânul, oftând. Iartă-mă. Eu sunt un om din lumea veche, iac' așa, un popă bătrân, uitat din vremuri vechi prin cancelariile episcopiei. Cred, totuși, că Isus Hristos a întemeiat numai episcopia, iar titulaturile sunt invenții de mai târziu. Dar... iată-ne ajunși...

— Așa? Atunci, lasă-mă, — îi mai grăi protopopul, privindu-l de sus și intrând într'o anticameră. O să găsec eu pe inășul (băatul de serviciu).

— Pe inășul? — răsbe bătrânul, intrând și el. N'o să-l găsești. De-astădată Escelența Sa n'are inăș. O să te amuț eu...

Și intră în apartamentul episcopal, ca să revină peste câteva clipe.

— Poftește, prea onorate domnule protopop!

Urmat de bătrânul, protopopul își făcu intrarea într'un apartament modest, cu câteva scaune trase în piele și cu o masă încărcată de scrisori. Dar episcop, ca în palmă.

Adică... bătrânul se învărti ca un prismel, se așeză la masă, și, însoțindu-și cuvintele cu un gest prietenesc, grăi:

— Ocupă loc, iubite frate, și spune-ți durerea...

Ar trebui să am un condei mai bun ca să dau o fidelă descriere a scenei ce a urmat. Făcându-se roșu, ca și brăul cu care era încins, protopopul bombăni de câteva ori Escelență, vă sărut dreapta, îngăimând mi de scuze. Apoi, cu chin cu vai, își spuse durerea. Invocând starea materială modestă, îl ruga să-i primească fetița, ca semi-solventă, în internatul din Beius.

— O primesc, o primesc, — îi răspunse bătrânul, după câteva clipe de gândire. De văile și dealurile Maramureșului mă leagă doar și pe mine, dulci amintiri. Dar, să mă scuzi și frăția ta, că mă prezint așa cum mă prezint. Crede-mă, dacă as face lux în îmbrăcăminte, nu ți-aș putea primi fata în internat.

Mai târziu, istorisind această întâmplare regretatului ziarist Augustin Paul, dela care am auzit-o și eu, îi spunea:

— Vezi, eu n'am prea fost obișnuit să refuz pe oameni. Acestuia însă, îmi venia să-i arăt, bine înțeles, cu respectarea formelor convenționale, ușa. Dar mă temeam, nu cumva, pe urma refuzului meu, să-și ducă fata le vre-o școală ungurească...

Acesta a fost Mihail Pavel, cel mai mare între urmașii marelui Samuil Vulcan. Acesta a fost, vreme de douăzeci și trei de ani, episcopul celei mai bogate eparhii românești.

S'a născut acum o sută de ani, în 6 Septembrie 1827 în comuna Recea din județul Satu-Mare. Comunele românești ale acestui județ aparțineau pe atunci episcopiei rutene a Muncaciului. Erau pornite încă de pe atunci pe drumul maghiarizării. Cărturarii satelor, preoți și învățători, își făceau educația numai în școlile ungurești.

Tânărul Mihail Pavel a studiat la Baia-Mare, Satu-Mare și Kosice (Cassovia). După terminarea studiilor liceale, episcopia de Muncaciul l-a trimis la Viena, la colegiul Sf. Barbara, ca să urmeze cursurile teologice. Aici l-au ajuns evenimentele anului 1848. Izbucnind și în Viena revoluția, colegiul a fost închis, iar el s'a întors acasă, și astfel, licența în teologie și-a luat-o la Satu-Mare.

Hirotonindu-se în anul 1852 ca preot necesătorit, a fost numit notar consistorial la Ungvár, având el să reprezinte interesele românilor din eparhia Muncaciului. Viața de mai târziu a acestui vrednic om e o dovadă despre felul cum își va fi împlinit importanta misiune ce i-se încredințase. A contribuit și el, de-

sigur, ca parohiile românești ale eparhiei de Muncaciul, cu excepția orașului Sighet, în anul 1856 să fie trecute la nou înființata eparhie românească a Gherlei. În același an, a trecut și el la Gherla. După patru ani de prețioasă colaborare la munca de organizare a noiei eparhii, la 1860, a fost numit apoi vicar al Maramureșului și paroh în Slatina. A fost o numire, pe care probabil el însuși a dorit-o. Avea de-acum prilej să pornească lupta pentru orașul Sighet, rana, rămasă încă din 1856, desăcisă. Cu mult tact și fără reclamă, a organizat pe românii acestui oraș. S'a purtat o luptă grea, de zece ani, care, într'un moment părea pierdută.

La anul 1870 s'a întrunit sinodul ecumenic din Vatican. Mihail Pavel a călătorit la Viena, tot în interesul românilor din Sighet, iar de aici la Roma, unde, a întâlnit pe metropolitul Vancea. Acesta i-a dat tot concursul, rostind, între aplauzele episcopilor din toată lumea întruniți la sinod și în fața papei Pius IX un fulminant discurs, în care a arătat îndreptățirea dorinței românilor din Sighet de a scăpa de jugul episcopiei streine. Mihail Pavel s'a reîntors în patrie, ca să instaleze graiul românesc în biserica vechei capitale a Maramureșului.

Eminențele lui calități au fost pe deplin apreciate. În anul 1872 a fost numit episcop la Gherla, păstorind această eparhie vreme de șapte ani și depunând o uriașă muncă pentru organizarea învățământului primar. A fost fericit când a putut să constate, că în fiecare sat al eparhiei sale s'a deschis școală românească.

Trecerea lui, în anul 1879, la episcopia de Oradea, s'a făcut între împrejurările destul de grele. Vreme de trei-patru ani, averile imense ale episcopiei au fost atât de prost administrate, încât, chiar și existența liceului din Beius a fost periclitată. O episcopie bogată, dar, îngropată, până la gât, în datorii.

Situația aceasta tristă nu putea fi salvată decât prin imense eforturi și prin un regim de nemai pomenită cruțare. Iar Mihail Pavel, încă în cel dintâi an a dat dovezi că este înrădăcâr omul doririlor. Prin regimul introdus de dânsul și-a creat mulți dușmani, dar, datorită se plătitau mereu. Lumea a rămas mirată când într'o bună zi a văzut că se încep lucrări la catedrală.

Mărețea clădire din piața Orăzii a împodobit-o cu picturi și lucruri de artă, așa încât, chiar și în zilele noastre întrece în frumusețe toate bisericile românești din Ardeal. Încă de pe-atunci, falicul monument din orașul „Sfântului Ladislav” era un spine în ochii streinilor, iar românii dela granița românismului îl considerau ca pe un simbol al unor vremi ce o să vie.

Tot în Oradea a deschis o școală primară, contribuind și în acest chip la romanizarea multor familii apucate pe panta maghiarizării. A întemeiat și o fundațiune însemnată, din venitele căreia se cumpărau vestminte pe seama școlărilor și studenților găzduși, fără

plată, ori, pentru o plată extrem de redusă în Seminarul Leopoldin din Oradea.

Grija lui de căpetenie era Beiușul cu instituțiile lui culturale. Vechea clădire dela 1828 a liceului devenise neîncăpătoare. Mihail Pavel a clădit un nou local, modern și corespunzător. A clădit și un internat de băieți, care, la fel cu alte clădiri din Beiuș, va purta întotdeauna numele lui. La 1895 a deschis o școală civilă de fete cu internat, cea dintâi școală românească de acest fel dincoace de Carpați, devenind astfel „regeneratorul și al doilea fondator al tuturor instituțiilor culturale” din eparhia sa.

Când parlamentul ungar a votat legea prin care obliga pe profesorii școlilor secundare să facă examen de capacitate, el a întreținut pe toți profesorii liceului din Beiuș la Pesta și la Cluj, până când și-au trecut examenul, înlăturând astfel pericolul ce amenința existența marelui lăsamânt al lui Samuil Vulcan.

Viața și faptele lui Mihail Pavel nu se pot povesti în cadrele unui articol. Chiar și numai strada cu un frumos șir de case clădite pe seama profesorilor, chiar și numai ceace a făcut el în Beiuș, ar da material suficient pentru volume întregi, cu multe, multe pagini.

A făcut mult bine și a fost darnic cu toată lumea, numai cu el însuși a fost sgârbit și aspru. Se întâmpla adeseori ca în visteria sa particulară să nu se găsească nici un ban, pentru că el, cu banii ce-i avea, alimenta mereu visteria bisericii și neamului său, în care, în același timp, se găseau sute de mii. Era unul din cei mai mari proprietari ai țării, dar, trăia simplu, ca un preot dela sate. Ca să poată hrăni pe alții, el adeseori cina numai mămăligă cu lapte, ca să îmbrace sute de școlari, el se îmbrăca simplu și nepretențios. Avea păduri întinse, zeci de mii de hectare, și totuși, iarna încălzia numai o cameră a apartamentelor sale, ca să poată încălzi pe cât mai mulți români cu razele binefaecilor, — spune despre el Augustin Paul în cartea sa intitulată „Între Someș și Prut”.

A fost român în toate gândurile și simțirile sale. Tiștul nobiliar „de Peterity”, moștenit dela părinți, episcopul iobagilor nu l-a purtat niciodată. Dimpotrivă, era încântat când unii, făcând aluzie la simplitatea vieții sale îl numiau „Badea Pavel” ori „Moș Pavel”. Singura durere care îi mistuia câte-odată sufletul își avea drept izvor durerosul fapt, ca lupta lui pentru alimentarea sentimentului național-românesc și pentru re-romanizarea românilor maghiarizați din unele ținuturi ale eparhiei sale, nu arată rezultate suficiente. Adversarul era mai puternic decât marea lui inimă. Odată, cu vreo doi ani înainte de moarte, se plimba cu Augustin Paul într-un parc dela Stâna de Vale. Două doamne tinere și elegante au trecut pe lângă ei, vorbind ungurește. Scoțând un adânc și dureros oftat, după depărtarea doamnelor s'a adresat însoțitorului său:

— Le-ai văzut? Sunt românce, amândouă... Sunt români și bărbaiții lor... Și

vai, și-au făcut educația în școala mea... în internatul meu... pe speșele mele...

Cine-ar ști spune, dacă a fost mai mare durerea aceasta decât durerile ce isvorau din boala lui de inimă, care în 1 Iunie 1902 i-a rupt firul vieții? A murit la băile din Slatina Maramureșului. Iși doarme somnul de veci sub lespedea de piatră a bisericii din această comună, rămasă, în Cehoslovacia.

Centenarul lui s'a sărbătorit fără mult

O nouă fază pentru Thalia Română în Ardeal

Avem dreptul să fim optimiști. Căci nu suntem orbiți de patimi politice, de prejudecăți de partid, ca să nu vedem și progresul ce se săvârșește în anumite ramuri de activitate.

Criticăm răul, ori unde se manifestă el, dar asta nu ne împiedică să vedem și binele, dacă se veste undeva și prinde trup și rădăcină.

Miscarea teatrală în Transilvania are acum de înregistrat un succes real. A pornit pe un nou făgaș de sigură propășire. Se împotmolise rău în anii din urmă, tănjea și era ca și paralizată. Și deodată, par'că a primit o infuziune din elixirul vieții, și a ieșit din amorțeală și stagnare, reconfortându-se spre binele și bucuria populației românești din Ardeal și Banat.

Teatrul și Opera Română din Cluj, de acum înainte nu vor mai aparține numai acestui oraș, ci întregii obște românești din Transilvania. Căci formând două și chiar trei echipe puternice cu artiști de reală valoare care vor porni în turnee în direcții deosebite, se vor da centrelor din Ardeal și Banat un teatru bun. Teatrul din Cluj în loc de un așezământ greoi, ce vegetează, ce se bizue numai pe subvenția statului, va fi de acum înainte quinzetezea aspirațiilor artistice ale ardelenilor și bănățenilor, pornind cu sprințenie pe căile noii ale artei, pe drumul indicat de cerințele vremii.

De ani de zile s'a vorbit mereu de nevoia înfăptuirii Teatrului de vest, teatru pentru orașele dela graniță: Satu-Mare, Careii-Mari, Oradea, Arad, Timișoara și chiar Lugoj și Caransebeș. Au voit să pună bazele acestui teatru de vest artiști bucureșteni, ca Demetriade, Leonard, dar ei cereau dela ministerul artelor între 10 și 13 milioane lei pe un an, pentru această înjghebare. Ori ministerul nu voia să ofere atâta. Trebuia atunci să se amintească aceluiași minister că teatrul și opera din Cluj, prin superioritatea ansamblului lor, pot servi de minune ca temelie teatrului de vest, că teatrul și opera în Cluj nu trebuie să stea în permanență 10 luni în unul și același oraș, ci pot să facă și în alte orașe să vibreze atâtea inimi în fața frumosului artistic.

D. Victor Eftimiu noul director al teatrului și opere din Cluj a luat asupra-și această grea sarcină. Și iată că primul oraș care se și poate bucura ea are teatru și operă românească, e Oradea. Și apoi va veni rândul și altor orașe din Transilvania.

De peste 50 de ani, Ardealul are un așezământ istoric: „Societatea pentru fond de Teatru Român, care și-a pus drept țel să

alain. Serbări modeste, în cinstea unui om modest și totuși, mare. Amintirea lui însă, va rămânea neștearsă. Acolo-în pământ strein el poate să doarmă în pace. Școlarele lui continuă a-și plâni misiunea, acum, nestingenite de nimeni și de nimic. Rezultatele ce aceste școlae le-au înregistrat în butul tuturor obstacolelor, au alcătuit baza, pe care în zilele noastre se clădesc fortărețele dela granița de vest a României Mari.

Septimiu Popa

— În adunarea generală a „S. p. f. de t. r.” din 1910, fostul președinte, d. dr. Ioan dea populației ardeleno e trupă permanentă ambulată.

Mihu a spus următoarele:

— Cred că formarea unei trupe ambulante, compusă din 12 persoane, la început, ar putea să satisfacă justele noastre așteptări. Ținută în aceste cadre restrânse, trupa teatrală poate fi formată și susținută în scurt timp, pentru că nu trece nici peste marginile posibilității și trebuințelor noastre reale, nici peste mijloacele noastre financiare... Dacă este vorba să facem pregătiri serioase, este indispensabil, să fixăm o dată, sigură, la care vom a înființa trupa în chestiune... În credință, că mă aflu în acord cu sentimentul public, dar totodată și rămas în marginile realității — eu dau expresie dorinței mele, ca trupa noastră ambulată dacă n'ai curând nu s'ar putea: să fie înființată cel puțin la anul 1920, când se vor împlini 50 ani dela urzirea societății noastre! Admițând acest termen, în interval se pot face toate pregătirile trebuitoare și sigur va crește și fondul în suma recerută.

Nu s'a gândit la 1910 mult regretatul Ioan Mihu, că la 1920 vom avea înfăptuit un vis mult mai mare decât acel al unei trupe ambulante românești în Ardeal, va fi realizată unirea Ardealului cu România și amănată pentru mai târziu înjghebarea acestei trupe ambulante. Acum a venit timpul și pentru o trupă permanentă de teatru a Ardealului pentru Ardeal.

Dar pentru buna reușită a teatrului pentru toată Transilvania, primarii centrelor importante din această provincie, împreună cu prefectii de județ, trebuie să arate un interes mai viu acestei importante probleme culturale și artistice. Să nu privească teatrul românesc ca un nou mijloc pentru căpătuișea unor partizani politici sau unor naufragiați localnici. Trebuie să tacă micile interese locale și măruntele ambiții personale. Căci în fiecare oraș se vor găsi doi-trei cu veleități de „Director de Teatru”. Cererile lor și aspirațiile lor trebuie primite cu rezervă, fiindcă proiectele lor de a face ei trupe independente, dacă n'au putut fi realizate până acum, nici în viitor nu vor avea sorți de izbândă. Și apoi e lucru evident că nici o nouă înjghebare teatrală nu se va putea ridica la înălțimile Operei Române din Cluj de pildă care a încetat de mult să fie „Teatru de provincie”, și cu ea s'ar putea mândri și un oraș apusean.

Leonard Paukerow

Cronici culturale și artistice

Noua stagiune a Teatrului Cluj

De astădată deschiderea stagiunii la teatrul național din Cluj înseamnă mai mult decât reluarea unei opere din repertoriul consacrat al teatrului românesc și mai mult chiar decât înscenarea unei „piese istorice” care a fost numai cedită și niciodată până acum văzută la lumina rampei, pentru că o nouă conducere — administrativă și artistică — s'a prezentat publicului, cu o mână de realizări, câte intră în cuprinsul unui program de inaugurare și cu o clajă de promisiuni, cari se anunță virtual în inșeși aceste realizări de debut și se vestesc în amănunte prin alte mijloace de „publicitate”. Poate că mânușile ușierilor nu vor fi în stare să dovedească lumii că o mai solidă convingere artistică s'a instalat în fruntea instituției și că această convingere i-a lipsit vechii conducere, care nu s'a gândit să confecționeze personalului de serviciu haine „de gală”, când nici actorii nu puteau aspira toți la astfel de vanități, dar noua rampă lucrată în lemn, în care se încădrează mai discret scoica sufleurului frumos croită, decorează scena și înalță însăși valoarea instituției, ca arhitectură. Când vom avea noua cortină, pe care o lucrează d. Demian, — în care toți credem, chiar dacă nu putem mistui toate jocurile fanteziste ale penelului d-sale, pentru că simțim focul talentului care-i poartă mâna — un nou element se va adăuga la măreția tehnică a instituției. Sunt elemente formale, primenirea lor însă este tot atât o necesitate, cât și variarea repertoriului artistic, căci dacă arta este veșnic tânără prin însăși esența ei umană și leagănul în care se naște trebuie să fie păzit mereu de muzeală și de orice alți paraziti..

Aceste distinse cârpeli nu vor putea însă fura niciodată atenția cea mai intensă a publicului consumator de artă. Ea va trebui mereu să fie îndreptată spre suflul de viață ce curge între rampă și culise, între cortină și decor, pentru că cuvântul poartă nectarul artei și purtătorii cuvântului trebuie observați și ascultați mai atent, căci ei sunt preoții cari săvârșesc împărtașania sacră a muritorilor de rând cu sufletul creatorilor poezi exprimat în operele de artă. În această parte ne vom deschide mai mult ochii și noi, notari mai mult sau mai puțin anonimi ai majestății sale publicului, și vom căuta să înregistrăm, după modesta noastră pricepere, grăul într-un registru și neghina în altul. Greșeli dacă se vor strecura, nu le-am dorit, pentru că o singură dorință avem: creșterea prestigiului teatrului românesc din capitala Ardealului, iar în această dorință sperăm să ne întâlnim — să ni se ierte îndrăzneala — cu însăș conducerea acestei instituții de artă.

Operetă și dramă istorică

Stagiunea s'a inaugurat cu două opere care mai erau și naționale. Cu acest atribut etnic numai le-a făcut vrednice de scenă. În repertoriul anului au mai fost anunțate și alte opere imprumutate dela popoarele mult iubitoare de acest hibrid gen artistic. Este un punct de program al noiei direcțiuni deci, operetă, dar am dori ca nu ea să fie măsura aspirațiilor artistice, pentru că opereta este o soră cu nimic mai mult dotată a revistei cultivată în unele teatre bu-

cureștene și nici un teatru dintre cele cu pretenții nu și-ar înscrie în repertoriu fice oricât de alese ale acestui gen.

„La șezătoare” a d-lui Tiberiu Brediceanu nu este necunoscută publicului clujan. Am mai auzit acest mănunchiu de cântece populare cu care cunoscutul folclorist muzical a brodat până unei modeste anecdote populare, curată însă ca borangicul și conștient în „esfășurarea ei dramatică”. Textul este produsul colaborării lui Sandu-Aldea, pe care în anul acesta l-am pierdut și a unui poet ardelean mort mai demult, înainte chiar de a-și fi epuizat substanța de artă din sufletul său, I. Borcia. Spectacolul a fost plin de fast, de culoare și de mișcare. Scena plină de „feciori” și fete îmbrăcați românește, vibra de viață.

Textul e plin de vorbe de duh cari poartă o culoare autentic rustică, precum melodia cântecelor de dor și a horelor e culesă din gura țărănilor. D. Brediceanu a fost pasiv în „compoziția”-i muzicală, s'a mulțumit cu rolul de coordonator și distribuitor, fără a adăuga dela sine vre-un element de creație. Cântăreții frunțiși au fost dra Mohora, care simte cântecul popular și-l nuanțează după legea lui internă, nu după cea mecanică a portativului; dñii I. Crișan și Indrieș, întâiu prea rece, iar al doilea cu voce plină, durabilă și mai puțin aspră ca în trecut. Mișu Ștefănescu dela dramă, care se simte bine în operetă, a fost viu și veridic în rolul țărănilor bătrân, hazliu și sfătos și prin acest rece „veridic”, credem că i-am adus cel mai mare elogiu.

Întăia dintre operetele reprezentate a fost „Crai nou” a lui Ciprian Porumbescu. Textul greoiu în impletitura lui dramatică, dar tot atât de bine hrănit la vatra satului în vocabular și spirit cași „La șezătoare”, este al lui Alecsandri. Nu lipsește de aici tipul ridicol al grecului fricos și avar, iar tipurile țărănești, în structura lor intimă, sunt cam „de Dumineca”. Așa a văzut însă Alecsandri și a văzut mult pentru vremea lui. Compozitorul a fost aici mai pretențios. El a râvnit prelucrarea motivelor de muzică populară, turnarea lor în noui tipare pentru a alcătui o nouă muzică, noui melodii, cari să fie și ale sale și ale neamului său. Sunt părți cari relevează marea lui putință într-o această interacare îndrăzneată pe vremea când a lucrat Porumbescu. Păcat că ele sunt umbrite de ariile vieneze de vals, cari se întind până în uvertură, iar aceste arii au adus cu ele în compoziția operetei și alte motive din aceeași școală vieneză, cari bat la ureche și supără chiar ca orice lucru „de șablon”.

Cântăreții au fost dra Urania Bănescu, o debutantă cu vocea dulce, continuă și dintr'odată netezită de asperitățile obișnuite la orice începător, mai ales când e tânăr — un an de școală la Paris a fost rodnic — încât ne așteptăm să o vedem încurând în roluri de mai mare amploare; dna Solovieva; dñii V. Chicidean, Iarotzky, Tr. Gavrilesco, care și prin cânt și prin joc de scenă s'a ridicat deasupra partenerilor, și d. Mișu Ștefănescu, care deastădată a făcut caricatură, pe alocuri de prost gust, din figura ispravnicului grec.

Alătura de aceste operete s'a reluat „Lucceafărul” dlui Bretan, cu muzica lui greoaie și neclar exprimată.

Drama de deschiderea stagiunii a fost

„Grigorie Ghica Vodă” al lui Alexandru Depărățeanu, trecut prin atelierul dramatic al dlui Victor Eftimiu. Nu cunoaștem textul original, dar din această acțiune de epurăție a dlui director au scăpat în viață elemente anacronice, pe cari însuș autorul prim le-ar fi eliminat dacă și-ar fi putut revizui piesa în zilele noastre. De ex. ne aducem aminte că se vorbește într'un loc de „magistrați”, iar în alt loc de „minister”. Apoi au rămas trei acte, din cinci câte au fost, dar conflictul dramatic, pe care ni-l închipuim mai bine exprimat prin această concentrare, lipsește cu desăvârșire. Dar de unde nu este, nici Dumnezeu nu poate lua. Se pare că acest conflict lipsește cu desăvârșire din opera lui Depărățeanu, care a dorit mai mult să ne zugrăvească o atmosferă, cu unele corespondențe în vremea sa, dupăcum a dovedit d. Bogdan-Duică într'o conferință introductivă, și să ne înfățișeze câteva tipuri, cari nu pot trăi însă prin sine, ci numai prin categoria socială din care fac parte. Critica socială era intenția lui și nu-i lipsește verva nici culoarea satirică. „Ghica Vodă” este întâia noastră dramă istorică în versuri, anterioară lui „Băzvan și Vidra” a lui Hașdeu și anterioară lui „Despot Vodă” al lui Alecsandri.

Rolurile principale le-au avut dñii D. Psatta, Neamțu Ottonel, Virgil Vasilescu, Petrică Bulandra, Florea Simionescu și Radu Popea. Cei din urmă doi sunt o frumoasă nouă achiziție a teatrului nostru.

*

Printre aceste operete, operă și dramă istorică s'a strecurat mereu o încercare din tinerețe a d-lui Victor Eftimiu, dramă numai întrucât e dialogată, „Rapsozii”. Vasile Alecsandri și Mihail Eminescu sunt aduși pe scenă pentru a-și mărturisii crezul și pentru a se plânga de soarta lor. Întăiu și bătrân și-l nemulțumesc criticii veșnice cărtitorii. Se mângăie cu aducerile aminte din tinerețe, dintre cari una, Rodica, prinde ființă, ca să-i recite o apoteoză, amestecând versurile bardului dela Mircești cu versurile d-lui Eftimiu. Eminescu, sărac și visător se plânga de foame și înalță imn de preamărire „regelui poeziei”, acelaș Alecsandri, având și el o companie feminină, care în culmea entuziasmului îi spune pesimistului autor al *Epigonilor*: „împărat și proletar”, săvârșind acelaș amestec ieftin de versuri eminesciene cu versuri ale d-lui Eftimiu. Apreciem intenția d-lui Eftimiu de a preamări pe acești străluciți poeți ai neamului nostru — șade bine unui poet să recunoască valoarea înaintașilor săi — dar socotim că nu și-a ales calea cea mai bună pentru acest act de pietate.

Versurile din „Rapsozii” au fost recitate de dñii Șt. Braborescu, care a încercat să dea viață personajului (V. Alecsandri); Petrică Bulandra (Eminescu), sărac cu duhul și în mijloace de expresie artistică; dna Bulandra, care are darul rar de a ști spune versuri în scenă și dna V. Vasilescu, o debutantă cu multă voință, frumoasă prezentare și voce limpede și sonoră, calități cari îi dau dreptul să sperneze mult și să pretindă atenție din partea direcției artistice a teatrului.

Mai multe jertfe pentru cultură

Toate guvernele câte le-am avut dela unire încoace și-au făcut debutul la putere printr'un lung șir de promisiuni pentru promovarea culturală a națiunii. A fost capitoul

care trezia mai multe nădejdi pentru că după cultură se îndreaptă principalele eforturi ale tuturor; în numele ei asociații se fac și se desfac în fiecare zi în toate colțurile țării. Dar în același timp a fost și capitolul care ne-a lăsat în suflul mai mult scepticism și mai multă scârbă față de manierele politicianismului nostru. E destul să vă aduceți aminte programul cultural al defunctului guvern Averescu. Câte nu se promiteau în el învățământului! Și cu ce ne-am ales? Cu o discuție stearpă în jurul reformei învățământului secundar. Cel superior și cel primar nu s'au învrednicit nici de atât. În încercarea lui disperată de a-și crea un partid de legegii, acest guvern a dat numai acolo unde se înșoia spinarea, corupând o mulțime de intelectuali, cari până atunci aveau cel puțin nobleța sârăciei cinstitute. Exemplele nu trebuie să vi-le mai înșirăm; le aveți la îndemână cu toții, chiar printre intelectualii ardeleni.

Dar nici celelalte guverne nu s'au ținut de cuvânt. Trebuie să recunoaștem opera de extindere a învățământului primar pe care au făcut-o guvernele liberale. Ce au făcut ele însă pentru celelalte categorii? Ce-a făcut pozitiv guvernul liberal pentru universități, rana cea mai dureroasă a învățământului nostru. Și nu ne gândim la Cluj, care datorită interesului câtorva profesori devotați universității și faptului că din fiecare cabinet a făcut parte câte un profesor care ține la această universitate — chiar cu prețul de a o politiciana — tot s'a mai „piscat” câte ceva. Dar gândiți-vă la situația în care se găsește Bucureștiul și îndeosebi Iașul! Acolo spectacolul e deadreptul revoltător. Poate să fie de vină și profesorii cari nu se pot desprinde dintr-o tradiție nefastă oricărei colaborări în interesul științei. Iașul poate să sufere atât și din pricina boalei cronice a antisemitismului, care bântuie printre studenți. Dar nu e mai puțin adevărat că din partea celor de sus nu s'a făcut nici un semn de îndreptare. Laboratoarelor li se dau sume derizorii, căminurile studențești sunt într'un hal care este o adevărată rușine națională. Credeți că așa se cucerește pentru românism miile de tineri basarabeni, cari alegă la ele?

Exemplul streinătății ne mustră și în această privință ori din care parte ne întoarcem. În Ungaria amărită, cu economia desechilibrată, se inaugurează instituții cari ar face mândrie oricărei nații apusene. În Paris o splendidă cetate universitară își amplifică mereu clădirile și își mărește confortul. În Germania învățământul tehnic a luat o dezvoltare unică în Europa. Și chiar și Spania se mișcă din indiferentismul ei pentru cultură care a coborât-o la treapta umiltoare de astăzi. Un ziar strein ne aduce știrea că o delegație de profesori spanioli, însoțiți de un arhitect, au cutreerat toate țările apusene și centrele universitare ale Statelor Unite, pentru a studia un vast plan de cetate universitară. Guvernul le-a pus la dispoziție pentru realizarea lui nu mai puțin de 100 mil. pesetas (adecă vre-o aproape trei miliarde de lei) și 100 hectare de pământ....

In curând va apărea: Ion Clopoșel: Cercetarea sociografică a regiunilor muntoase (patru plâși: Margina, Bozovici, Vascău și Beiuș). Lei 60. Ed. „Societatea de mâine”, Cluj.

Comenzile se pot face de pe acum la administrația Societății de mâine pe lângă remiterea anticipată a costului de lei 60.*

Cronica economică-financiară

Situația agricolă a României. — Suprafața totală însemăntată în anul 1927 în România a fost de 12.446.743 hectare cu 170 mii hectare mai mult ca anul trecut, și cu peste 911.000 hectare mai mult decât media suprafeței însemăntate în perioada cincenală 1922—1926.

Din totalul de 12.446.743 hectare însemăntate în anul acesta principalele plante: grâu, secara, orzul, ovăzul și porumbul au ocupat 10.450.499 hectare, și anume grâu 3.101.153 hectare, secara 281.255 hectare, orzul 1.764.260 hectare, ovăzul 1.084.308 hectare, porumbul 4.219.423 hectare.

În Transilvania s'a însemăntat în 1927 o suprafață totală de 2.302.401 hectare din care grâu 932.332 hectare, secară 90.214 hectare, orz 161.384 hectare, ovăz 289.213 hectare și porumb 829.256 hectare.

Grâu, orz, ovăz și porumb au fost sămănate mai mult în vechiul Regat, iar secara în Basarabia. Transilvania ocupă la toate cerealele locul al doilea din țară, afară de orz întrecută de Basarabia.

Față de însemnările în anul trecut grâu a pierdut 226.334 hectare și secara 1.368 hectare, în schimb orzul a câștigat 212.693 hectare, ovăzul 5889 și porumbul 159.991 hectare.

De aci se vede că condițiile de producție a grâului se mențin nefavorabile.

După evaluările oficiale a producției, anul acesta vom avea o producție de grâu de 26.787.253 chintale metrice, adică cu 3 milioane și jumătate mai puțin ca în anul trecut. Secara a produs 2.477.276 chintale cu 100.000 chintale mai puțin ca în anul trecut. Cu tot sporul de hectare însemnătate cu orz, producția de orz a anului acesta este de 13.310.793 chintale, adică cu 3 milioane și jumătate chintale mai puțin ca în anul trecut; tot asemenea și ovăzul a înregistrat la o producție de 8.426.452 chintale o pierdere de 3.170.000 chintale față de anul trecut.

De aci se vede că anul agricol 1927 se prezintă cu un deficit însemnat, ceea ce înseamnă o scădere a exportului și goluri în finanțele Statului pe 1928.

Între celelalte plante semănate în 1927, Transilvania stă în frunte cu cartofii (79.184 hectare), în urma tuturor provinciilor cu hrîșca (817 hectare).

Perspective de viitor. — Ploile din toamnă au dat posibilitatea arăturilor de toamnă, în foarte multe locuri unde anii de rând nu s'a putut semăna. Suprafețe mari de pământ arabil din Moldova și Basarabia, care în anii de până acum au suferit de seecă și n'au produs nimic de mult timp, vor intra în contul situației agricole din 1928, sporind cu mult producția aceluia an.

Producția noastră petroliferă. — În primele șapte luni ale anului 1927 producția noastră petroliferă a fost cu 292 mii tone mai mare ca producția din anul trecut pe aceeași perioadă. Producția de petrol a României pe șapte luni ale anului acesta a fost de 2.100.000 tone. Ceea ce înseamnă că producția acestui an va fi de aproape 4 milioane tone, adică îndoită decât producția anului 1912 a cărui producție a fost cea mai mare dintre producțiile anilor dinainte de războiu.

Ținând seamă că prin unificare teritorială petrolifer nu a fost sporit cu o suprafață

considerabilă, se vede limpede că activitatea petroliferă în țara noastră s'a îndoit dela război încoace.

Valoarea producției noastre petrolifere este considerabilă, căci dacă petrolul brut costa de 36.6 ori mai scump ca în 1916 pe când leul aur prețuiește de 31 ori mai mult ca leul hârtie, benzina costă de 40 ori mai mult ca în 1916, iar petrolul lampant de 75 ori. Folos pentru producători și fabricanți, folos pentru proprietarii de automobile, pagubă și suferință pentru muncitori și țărani, cari trebuie să se lumineze cu gazonițe, și n'au măcar automobile să le iasă din pagubă.

Prețul vitelor. — În fiecare zi de târg, țărani, cari acum sunt într'o lipsă de numerar cumplită, aduc vite spre vânzare și se întorc la sfârșitul târgului, cu ele, acasă. Prețul cari li se dă este atât de neînsemnat încât nu li se plătește nici valoarea hranei cu care au fost crescute. Iar pentru viței nu li se plătește nici prețul pielii. În schimb carnea de vită și vițel costă în orașe 36—44 lei kgr. Care este explicația acestei anomalii?

Corpul contabililor publici. — Asociația absolvenților școalelor comerciale superioare a hotărât să ceară legiferarea corpului contabililor publici în analogie cu corpul inginerilor și corpul agronomilor. Este evident o tendință de corporatism, de creiere de grupuri privilegiate.

Motivarea acestei cereri este că ea e un vechiu deziderat al absolvenților școalelor comerciale superioare funcționari publici, că astăzi prin reorganizarea contabilității publice și introducerea contabilității duble contabilii publici capătă o importanță mai mare, și că rămânerea specialiștilor contabilii în urma agronomilor este o nedreptate.

În legea de organizare a ministerului de finanțe absolvenții școalelor comerciale superioare sunt socotiți, în ce privește calificarea, alături de licențiații și doctorii în drept. Este deja un privilegiu. Se voește prin noua organizare o depreciere mai mare a licențiaților și doctorilor în drept. Nu se poate. Înțelegem că statul are nevoie de specialiști, și că aceștia trebuie prețuiți mai bine, contabilii însă cu nici un drept nu pot trece înaintea celorlalți funcționari — specialiști și ei. Nu nesocotim importanța și necesitatea constituirii corpului contabililor publici, cerem însă, cât mai curând, școli de specialitate pentru diverși funcționari publici, și constituirea corpului lor în același timp cu corpul contabililor publici.

Împrumut pentru orașe. — Un consorțiu american, reprezentat prin d. Emil Ghil, oferă un împrumut de 18 milioane dolari orașelor românești pentru investiții în lucrări publice. Oferta casei „Dillon Read and Company” de mult ar fi fost aprobată, dacă nu ar fi nevoie de aprobarea d-lui Vintilă Brătianu, care anul acesta și-a prelungit șederea în străinătate, iar după ce a venit amână dela o zi la alta, răspunsul. Noroc că d. Ghil se distrează minunat în București, unde lumea neavând de lucru o duce numai într'o petreceere, iar alcoolul nu e prohibit ca în America, și deci poate aștepta.

Condițiunile împrumutului sunt foarte avantajoase: obligațiuni de cursul de 87%,

cu dobândă de șapte și jumătate la sută. Imprumutul acordat în monedă efectivă, nu în material, sau în capital și material. Amortizarea în 25 ani.

Imprumutul ar fi acordat orașelor: Arad, Brăila, Brașov, Cernăuți, Cluj, Craiova, Galați, Iași, Mediaș, Oradina, Ploiești, Satu-mare, Sibiu, Târgu-Mureș, Timișoara, Turda.

Câte îmbunătățiri edilitare nu s'ar face cu acest împrumut de aproape 3 miliarde dolari?

Pentru ce se opune d. Vintilă Brătianu? Să fie supărarea că d-sa n'a putut găsi credit extern în Franța și Anglia pentru planurile d-sale economice? Sau creștința d-sale că dacă orașele noastre au putut să stea atâția zeci de ani în mizerie și murdărie, pot să mai stea și ar fi un lux azi să construiască canale și să pazeze străzi, când se cere tuturor economii și economii până la inanție.

Urcarea rentelor române. — Din Germania se vestește că la bursele germane s'a produs o apreciazabilă urcare la rentele române. În special rentele mai vechi cum ar fi renta de 5% din 1903 și cea din 1913 au avut urcări mai mari.

Care să fie cauza? Stabilizarea de fapt a leului, câștigul în procesul obtașilor, întâlnirea d-lui Vintilă Brătianu cu d. Stressemann la Geneva, sau ce?

La noi rentele și mai toate obligațiile au rămas neschimbate, stabilizarea leului n'a emoționat pe nimeni, ca și când nu ar merita încredere, succesul în procesul obtașilor nu a produs efectul meritat, ca și când nu ar fi definitiv, iar întâlnirea dintre vistiernicul nostru și cancelarul Germaniei a lăsat rece pe toată lumea, unii au făcut și ironii, ca și când d. Vintilă Brătianu nu ar fi un om simpatic. Curioasă și viața asta a noastră economică!

Balanța comercială e activă. — Exportul nostru pe primele opt luni ale anului 1927 în valoare de 25.079.966.278 lei a întrecut importul pe aceiași perioadă cu 2.726.921.300 lei. În această perioadă deci balanța noastră comercială este activă cu peste 2 miliarde 700 mii lei, pe când această balanță în aceiași perioadă în 1926 a fost activă numai cu 977.149.604 lei, iar în 1925 pasivă, cu 1.867.112.853 lei.

Este o situație îmbucurătoare, care trebuie menținută. Exportând, muncim, muncind, ne îmbogățim; îmbogățindu-ne, ne refacem și ne ridicăm.

Nu mai că activitatea balanței comerciale ne poate fi și fatală. Am voit să stabilizăm leul la 2.50, o cifră potrivită și ușurinței calculului de transformare și împrejurărilor noastre de credit, balanța activă din anul trecut și dela începutul acestui an a urcat valoarea leului până la 3.20. Noua situație a balanței noastre comerciale, poate porni iar leul nostru în sus. Această ar fi o mare nenorocire. Dacă băncile, și cu ele d. Vintilă Brătianu patronul și conducătorul finanței liberale s'ar bucura, dacă un număr mic de rentieri români s'ar bucura și ei, urearea leului din nou ar fi totala ruină a agriculturii și industriei noastre.

Trebuie să se ia grabnic măsuri pentru stabilizarea de drept a leului, altfel ne prăbușim.

Gh. Neculcea

Fapte și observațiuni săptămânale

Vigoarea latinătății

Congresul presei latine a fost un prilej de întoarcere spre izvoarele limpezii ale latinătății, cum de mult n'a avut spiritul nostru public, năpădit de atâtea curente contradictorii în epoca aceasta de dezechilibru de după războiu. Latinătatea a prins încă odată conștiință de puterile sale; îndepărtați descendenți ai Romei din America de sud au putut vedea în Orientul Europei rasa, tot așa de proaspătă, dornică de viață și plină de vigoare ca și în timpurile coborârii ei pe aceste plaiuri.

A fost un timp când cultura europeană, desorientată de câțiva filosofi prea simpliști — prea diletanți — în concepțiile lor, a început să șovăie în încrederea ce și-o pusese în vigoarea eternă a latinătății. Fenomenul a fost cauzat în deosebi de ridicarea vertiginosă a Germaniei, ieșită învingătoare și unită din războiu dela 1870—71. Bucuria învingerii a exaltat până la divinizarea barbarismului pe câțiva dintre teoreticienii rasiști germani. A trebuit să se izbească de realitatea crudă a marelui războiu pentru a-și da seama de aberațiile lor.

Noi nu avem naivitatea de a susține că latinătatea singură a învins în acest războiu. Însă trebuie să o recunoască oricine că pe umerii ei s'au rezemat cele mai mari greutăți, că din rândurile ei au căzut cele mai numeroase și cele mai eroice jertfe și că, în întâiul rând, genului ei i-se datorește sfârșitul glorios.

Cu toate că țările latine au suferit mai mult de pe urma războiului totuși bucuria învingerii a dat vigoare nouă rasei latine de pretutindeni. Bucuria învingerii niciodată n'o să împingă însă pe latini până la exaltările la cari îi împinse un astfel de sentiment pe adversarii lor. Simțul de măsură și sesizarea clară a realității sunt doar calitățile acestora; prin ele au învins veacurile și cu ajutorul lor au dat civilizației europene acele bunuri, de cari ea nu se va putea lipsi niciodată.

Întâiul depozit al spiritului latin în vremurile noastre este Franța. Pe pământul ei genul rasei este mai conștient de puterile sale, ea are cea mai puternică tradiție a spiritului latin. Din pricina alipirii ei prea strâns de cultura antică adversarii i-au cobzit de atâtea ori sfârșitul. Legenda înrosirii sângelui latin din vinele ei a fost răspândită îndeosebi de către rasiștii teutonismului; ea era un stimulent pentru imperialismul conașionalilor lor.

Pentru cine a urmărit mai de aproape elanul pe care l-a luat spiritul francez în anii de după războiu, pentru acela legenda sfârșitului latinătății s'a pulberat și în locul ei și-a așezat în suflet o încredere puternică în vigoarea eternă a rasei latine. În literatură, în artele plastice, în politică, în științele exacte spiritul francez stă în întâiele rânduri.

Și poate mai mult decât oricând cultura europeană are nevoie de forțele pozitive ale latinătății. Pentru că nici când curentele cari s'au abătut asupra ei n'au fost atât de contradictorii ca acum. La începutul secolului al XIX puteri pe cari abia le-a putut pune sub stăpânire i-au venit acestei culturi de pe pământul Europei; latinătatea a fost întâiul factor care a ajutat la distribuirea rațională a lor. De astădată de pe toate continentele izvoare de viață și-au îndreptat cursul spre alvia bătrânei Europe, turbu-

rându-i apele. Latinătatea va fi întâia care le va clarifica din nou; formulele ei nu se învechesc niciodată.

Horia Trandafir

Efectiv în slujba țăranelui. — Cu prilejul ședinței secției social-economice a Asociației dela 9 Octomvrie d. profesor Sofonea a vorbit despre importanța luptei contra bolilor criptogamice. Nu ne prea dăm seama de pagubele imense pricinuite de paraziți. Chiar în Statele-Unite, unde producția a fost ridicată cu 30% în ultimii ani, prin ameliorările agricole, paguba neghinei este evaluată în anul trecut la 335 mil. franci aur, a mălurei grâului la 55 mil., a manei cartofilor la 180 mil., iar a putregaiului merilor la 250 mil. În Germania pagubele se cifrează la 300—400 mil. mărci aur, iar în Franța la 3 miliarde (la un total de producție de 9 miliarde). În România nu sunt statistici, decât în Basarabia pe 1924, și astfel putem ști că șoarecii au pricinuit daune de 34 mil. lei, rugina 7 mil., viermii 6 mil., alți paraziți 180 mil. În Moldova rugina a dat 70% pagube. Secția social-economică va lucra și pe acest țăran, cu grije, pentru a se sta efectiv în slujba țăranelui, chiar direct și apoi în colaborație cu camerele de agricultură.

Rectorul academiei agricole. — Corpul profesoral al academiei de agricultură a reales ca rector pe d. prof. dr. Mihail Șerban, distinsul economist și scriitor. D. Mihail Șerban a fost de altfel întâiul rector și organizator român al acestei academii după unire. Era și chemat dsa să stea în fruntea acestei instituții superioare a economiei agricole, prin cunoștințele de specialitate și lucrările științifice dintre cari una: *Reforma agrară în România* fusese premiată de Academia română încă înainte de războiu. Pregătit, activ și înzestrat cu simț de practicitate d. Șerban va ști să dea avânt proaspăt progresului pe tărâmul învățământului teoretic și practic al agriculturii, prin ceace Academia va putea să influențeze nivelul economic, capacitatea chiar de producție agrară, prin ceace este interesat direct în-tregul popor român care este prin excelență un popor agricol. Cititorii noștri cunosc pe d. Șerban și din articolele apărute în „Societatea de maine”, caracterizate de obiectivitate și înălțime de concepție. Corpul profesoral trebuie felicitat pentru revenirea la persoana d-lui Șerban, de cari l-au despărțit pe nedrept anume împrejurări politice. E bine, că politica a încetat să primeze la Academia agricolă din Cluj. Dorim izbândă deplină d-lui Șerban.

† Iancu Meșianu. — Zărnești și regiunea au suferit o grea pierdere prin încetarea din viață a sufletului distins care a fost „conu” Iancu Meșianu. Cui nu i-a deschis usa? Cine dintre țărani n'a fost sfătuit de el? Cine n'a primit ajutorul său dintre solicitorii săi, printre cari erau atât de numeroși elevii cari se despărțiau de sat și urmau școlile la oraș? Primitor, nobil, înțeleghător, gata la jertfe și prietinos cu țărani, Iancu Meșianu a fost un îndrumător real, deaceea se simte adânc golul lăsat de moartea ce l-a răpit. Avea excelente legături în cercurile burgheziei culte. Regrete adânci îi în-tovărășesc în ultimul-i drum.

† **Aron Măceșu.** — Publicul clujan a cunoșcut o energie de fier, o capacitate foarte bine înzestrată, un economist de primul rând: inginerul și profesorul Aron Măceșu. Un accident de automobil l-a răpit dintre cei vii. Jale generală în sufletul tuturor cari au cunoscut pe acest îndrăzneț, care era autorul atâtor planuri de reforme editate. S'a ridicat dintr'un sat de munte: Bătrâna și a fost înmormântat în Holde, și s'a cumpărat o moșioară (plasa Ilia). Lăsat fără sprijin de acasă a fost nevoit să îndure toate privațiunile studenților români de pe vremuri, însă nu s'a dat bătut, ci s'a angajat în uzine pentru a-și crea mijloacele de terminare a studiilor tehnice. Și a ieșit biruitor, răzbit până la capăt, făcându-și o frumoasă situație în capitala Ardealului. Păcat de eroicele eforturi ale tineretului sale! Păcat de atâta știință! O stupidă întâmplare curmă o viață tocmai în clipa când ajunsese deasupra greutăților începutului, iar respirația devenise odihnită. Tragedia nu e nouă și pe cine nu consternează loviturile neașteptate ale morții? Ne închinăm buimăciți de fatala întâmplare și-i dorim fărănă ușoară.

După congresul asistenților universitari. — Despre congresul asistenților, ținut la Cluj în ultimele zile ale lui Septembrie, nu se mai vorbește nimic. Și totuși rară întrunire cu mai fructuoase urmări ca aceasta. Era abia al 2-lea congres al asistenților din țară, și rândurile nu sunt încă destul de strânse, dar a domnit o atmosferă de perfectă colegialitate și s'au încheiat multe prietenii.

Toate punctele discutate în jurul unor rapoarte de înaintă și cu grije pregătite au stabilit concluziuni luminoase și juste, în comun adoptate, care fac prețios îndreptar legiuitorilor cărora vor fi comunicate. Din aceste concluziuni reiese că asistenții cer ei înșiși o severă recrutare și selecționare în funcțiunea lor, însă, odată stabilit, corpul asistenților trebuie să se bucure de toate înlesnirile la care îi dă dreptul rolul însemnat ce-l are în munca științifică dela universități. Așa dar: o carieră care să asigure și continuitatea lucrului, fie ca ajutor dat profesorilor, fie ca operă personală și originală, și o salarizare omenească. Cum vedem, problema a fost privită și în latura ei morală și în cea materială. Profesorii universitari n'au lipsit să ia parte la discutarea și stabilirea celor mai bune și mai realizabile norme de îndreptare a situației asistenților.

Această colaborare, ca și în clinici, laboratoare și institute, între profesori și asistenții lor, e chezașia cea mai sigură că doleanțele exprimate în acest congres vor fi cu temeinicie luate în considerare și fără întârziere îndeplinite de autoritățile în drept.

Edițiile pentru Ardeal ale ziarelor bucureștene. — Cititorii ardeleni sunt plăcut impresionati de atenția marilor cotidiene bucureștene cari consacră pagini speciale chestiunilor provinciei noastre. Inițiativa a luat-o *Dimineața* încă la jumătatea lunii Aprilie. Decurând inovația a fost însușită și de *Universul*. Iar de două săptămâni a început și *Adevărul* să dea o pagină de politică a zilei cu specială considerare la Ardeal. O seamă de ziaristi ardeleni pot face angajamente în condiții bune la aceste trei cotidiene de mare tiraj, ceea ce însemnează un bine remarcabil, dată fiind situația de lanzezeală a presei românești din Ardeal și starea generală de șomaj a ziaristilor ardeleni. Cu cât Ardealul va fi oglindit mai adânc și mai real în paginile ziarelor din capitală, cu atât populația necăjită de aici se va simți mai apărută și mai sigură de un viitor mai bun...

Balcami în fierbere. — Bandele de comitagi bulgari întreprind iureșuri groaznice pe teritoriul jugoslav. Alarma Jugoslaviei este justificată. Cioenirile dintre jandarmii jugoslavi și cetele de comitagi bulgari sunt sângeroase și aproape generale în regiunea de frontieră. Incendiul asupra Balcanului întreg se poate întinde dintr'o clipă într'alta. Generalul Covacevici, foarte bine văzut de către populația Serbiei sudice a căzut victima unui asasinat în localitatea Stip. În localitatea Elisura comitagi au aruncat 20 bombe. Guvernul jugoslav manifestă îngrijorările unui conflict ce pare inevitabil. Balcami sunt în flacări. Și mărun de ceartă este aceeaș Macedonie, cu atâția aromâni și care ar merita o complectă independență de stat aromân. Se bat sârbii și bulgarii pentru o regiune unde noi ar trebui să avem întâiul cuvânt. Macedonia este prototipul stărilor anarhice, unde principiul naționalităților n'a găsit aplicație...

A apărut: Propedeutica chirurgicală de dr. I. Iacobovici, directorul clinicii chirurgicale din Cluj (în colaborare cu mai mulți docenți, șefi de lucrări și asis-

tenți universitari). Editura Universității din Cluj.

Este o lucrare monumentală de aproape 800 pagini mari, în care se reflectează progresele științei medicale moderne, experiențele bogate ale chirurgilor români și toată arta umană de a trata cu bolnavii.

Clinica chirurgicală a universității din Cluj a fost organizată model și înălțată științificește până la nivelul apusean de către întâiul ei director român d. dr. I. Iacobovici un bărbat de știință în adevăratul înțeles al cuvântului și un caracter ferm și frumos.

D. dr. Iacobovici a întemeiat la această clinică o adevărată școală de știință chirurgicală românească după unire aici în Ardeal. Dacă n'am da decât numele tinerilor savanți ardeleni: medici docenți dr. Câmpian, dr. Teșosu, dr. Filipescu, dr. Popoliță, dr. Aleman, ș. a. și ar fi destul de convingător succesul îndrumării sistematice de adevărat maestru al d-lui dr. I. Iacobovici.

Societatea de mâine a arătat și altădată cât de binefăcătoare este munca științifică în grup, în seminarii, în continuă colaborare. În acest chip se formează curentul devoțiunii profesionale. Realizarea splendidă de astăzi a Propedeuticii chirurgicale ne vine ca un argument în sprijinul concepției noastre.

Cu toată bucuria semnalăm apariția acestei lucrări merituoase, care este o glorie a științei medicale române din Ardeal.

Rugăm onor. abonați să binevoiască a îngriji urgent de achitarea restanțelor pentru a nu fi nevoiți să recurgem la măsuri sumare.

Cheltuielile foarte urcate de tipografie, hârtie, colaborări și de natură administrativă, nu pot lăsa indiferent pe abonatul de conștiință.

„Societatea de mâine” este unica publicație mare a Ardealului care stă neîntreput în picioare de patru ani încoace, pe lângă toate dificultățile tiparului.

Cel puțin atâta putem cere: achitarea regulată și anticipată a abonamentului.

„Societatea de mâine”

Biblioteca „Sămănătorul” din Arad

Atragem atenția asupra frumoasei biblioteci „Sămănătorul” din Arad, pentru popularizarea științei și literaturii românești. Bibliotecile școlilor, bibliotecile populare și peste tot bibliotecă particulară a fiecărui intelectual nu pot fi complete fără numerele *Bibliotecii Sămănătorul* din Arad atât de bogate în materie accesibilă până și cutărui fruntaș de sat iubitor de lectură:

Nr. 1. Al. Ciura: Frații, schițe din războiu — — — — —	Lei 5.—	Nr. 12. E. Isac: Ardealule, Ardealule bătrân — — — — —	Lei 5.—
Nr. 2. V. Stanciu: Cuiub de rândunică (schițe) — — — — —	Lei 10.—	Nr. 13. G. D.: La stână, schițe trad. de C. Mușlea — — — — —	Lei 5.—
Nr. 3. I. Agârbiceanu: Din viața preoțească (schițe) — — — — —	Lei 5.—	Nr. 14. I. Băilă: Insurăm pe Victor, Pe povârniș — — — — —	Lei 5.—
Nr. 4. Dr. I. Lupaș: Din trecutul ziaristicii rom. — — — — —	Lei 5.—	Nr. 15. Dr. I. Lupaș: Luptători pentru lumină — — — — —	Lei 5.—
Nr. 5. Dr. Ion Mateiu: Probleme școlare — — — — —	Lei 5.—	Nr. 16. Dr. Al. Borza: Din viața plantelor — — — — —	Lei 5.—
Nr. 6. A. S. Iorga: La cheștiunea industriei naț. — — — — —	Lei 5.—	Nr. 17. Ioan Georgescu: Dovezi nouă pentru adevăruri vechi. — — — — —	Lei 5.—
Nr. 7. Ion Clopoțel: Insemnări pe răboj — — — — —	Lei 5.—	— Gânduri și îndemnuri — — — — —	Lei 5.—
Nr. 8. I. Barac: Pitelea Gâscariu — — — — —	Lei 5.—	Nr. 18. Gavril Todica: Zări din univers — — — — —	Lei 5.—
Nr. 9—10. M. Gașpar: Blăstăm de mamă roman — — — — —	Lei 10.—	Nr. 19. Dr. I. Suciu: Patimile și moartea lui Isus — — — — —	Lei 10.—
Nr. 11. Victor Stanciu: Plantele de leac — — — — —	Lei 10.—	Nr. 20. Wildenbruch: Laerimi de copii — — — — —	Lei 5.—

Nr. 22. Colinde, cântecele irozilor și de stea — — — — —	Lei 10.—	Nr. 98—99. Ch. Lebrun-D. Nann: La mielul alb — — —	Lei 10.—
Nr. 23—25. M. Eminescu: Poezii — — — — —	Lei 20.—	Nr. 100. George Mihail Zamfirescu: Magnozia — — — — —	Lei 5.—
Nr. 26. Al. Ciura: Serisoare în cealaltă lume — — — — —	Lei 5.—	Nr. 101. Onisifor Ghibu: În jurul catolicismului și a unirii bisericeilor — — — — —	Lei 5.—
Nr. 27—28. I. Clopoțel: Antologia scriitorilor români (G. Lazar, G. Asachi, I. E. Rădulescu, B. P. Mumuleanu, Al. Hrisoverghi, D. Petrino, Al. Depărățeanu, N. Nicolescu, C. Stamati, V. Cârlova, A. Cantemir, D. Țichindeal, Al. Donici, G. Alexandrescu, A. Pan, D. Bolintineanu, Al. Sihleanu, G. Barițiu, A. Șaguna, Tim. Ciurariu) — — — — —	Lei 15.—	Nr. 102—103. Const. Sudețeanu: Introducere în sociologia lui Auguste Comte — — — — —	Lei 10.—
Nr. 29—30. (M. Kogălniceanu, V. Alecsandri, N. Bălcescu, Ion Ghica, A. Odobescu, C. Negruzzi, Gh. Pan, B. P. Hașdeu, C. A. Rosetti, C. Boliac) — — — — —	Lei 15.—	Nr. 104—106. Eugeniu Speranția: Generalități de Psihologie individuală și socială — — — — —	Lei 15.—
Nr. 31—34. (T. Maiorescu, M. Eminescu, N. Gane, N. Filimon, I. Slavici, I. Creangă, P. Ispirescu, Gh. Coșbuc, Al. Vlahuță, I. L. Caragiale, B. Șt. Delavrancea, C. Dob-Gherea, Ion Gorun, I. Al. Brătescu-Voinești, P. Locusteanu, D. D. Pătrășcanu, V. Onițiu și A. Bărseanu) — — — — —	Lei 25.—	Nr. 107—108. Goethe: Ifigenia în Taurida, dramă. În românește de Virgil Tepeanu — — — — —	Lei 10.—
Nr. 35—38. (N. Iorga, E. Gârleanu, M. Sadoveanu, D. Anghel, Șt. O. Iosif, I. Al. Basarabescu, S. Pușcariu, I. Adam, I. Ciocărlan, I. Agârbiceanu, Al. Ciura, O. Goga, P. Cerna, E. Pitiș, M. Cunțan, I. Chendi, C. S. Aldea, C. Theodorian, Al. Cazaban, Z. Bârsan, Dr. I. Lupaș, G. Raneti, V. V. Delamarina, G. Galaction, A. Cotruș și M. Codreanu) — — — — —	Lei 20.—	Nr. 109—110. Al. Manceulescu: Tudor Dragomir. (Povestiri) — — — — —	Lei 10.—
Nr. 39. Toma Coccișiu: Povestiri din natură — — — — —	Lei 5.—	Nr. 111—113. St. Meteș: Păstori ardeleni în principatele române — — — — —	Lei 15.—
Nr. 40. Cântări naționale și diverse cântece — — — — —	Lei 30.—	Nr. 114—115. Teodor Murășanu: Lumini suflate de vânt (Versuri) — — — — —	Lei 10.—
Nr. 41. Al. L. Morariu: Dela noi, Povești — — — — —	Lei 5.—	Nr. 116. Al. Las. Moldovan: Fabule și satire — — — — —	Lei 10.—
Nr. 42—45. V. Alecsandri: Poezii. Vol. I. — — — — —	Lei 25.—	Nr. 117—118. Adrian Pascu: Cuibul tăcerii (schițe și nuvele) — — — — —	Lei 15.—
Nr. 46—48. V. Alecsandri: Poezii. Vol. II. — — — — —	Lei 20.—	Nr. 119. Dr. Seb. Stanca: Sergentul (Dramă într'un act) — — — — —	Lei 15.—
Nr. 49. Adam Bolcu: Povești și Povestiri — — — — —	Lei 5.—	Nr. 120—122. Perpessicius: Repertoriu critic — — — — —	Lei 15.—
Nr. 50. Mauriciu Jokai: Piticii din Leaotung — — — — —	Lei 5.—	Nr. 123—124. Sandu Teleajen și Adr. Pascu: Craiul Vânt (Poem dramatic în 3 acte) — — — — —	Lei 10.—
Nr. 51—54. Andreiu Mureșanu: Poezii — — — — —	Lei 10.—	Nr. 125—127. E. Lovinescu: Figuri ardelen. (O. Goga, L. Rebreanu, T. Maiorescu, Șt. O. Iosif, I. Agârbiceanu, II. Chendi) — — — — —	Lei 15.—
Nr. 55—56. C. Cehan: Ardealul. Dramă în 4 acte — — — — —	Lei 10.—	Nr. 128—129. Savin Constant: Autentice... Schițe vesele — — — — —	Lei 10.—
Nr. 57. Ilie Hociotă: Din lumea duhurilor — — — — —	Lei 5.—	Nr. 130—131. Ion Dongorozi: Signor Berthelotty, schițe — — — — —	Lei 10.—
Nr. 58. V. Alecsandri: Paralisisul, Herșcu boccegiu — — — — —	Lei 5.—	Nr. 132—133. Grigorie Alexandrescu: Fabule — — — — —	Lei 10.—
Nr. 59—59/h. V. Alexandri: Teatru. II. (Cinel-Cinel, Piatra din casă. Nunta țărănească — — — — —	Lei 10.—	Nr. 134—135. L. Blaga: Fețele unui veac — — — — —	Lei 10.—
Nor. 60.—60/d. V. Alecsandri: Teatru: III. (Arivnte și Pepelea, Stan covrigarul, Barbu lăutarul) — — — — —	Lei 5.—	Nr. 136—137. Al. Iacobescu: Icoane și priveshti — — — — —	Lei 10.—
Nr. 61. Volbură Poiană: Ion Burduf (Viața unui copil până la părăsirea școlii primare) — — — — —	Lei 5.—	Nr. 138. N. Ghiulea: Ocrotirea clasei de mijloc. Chestiunea meseriașilor — — — — —	Lei 5.—
Nr. 62—63. T. Murășanu: Cioburi de oglindă — — — — —	Lei 10.—	Nr. 139. Gh. Maior: Mănăstirea Argeșului (în 5 acte) — — — — —	Lei 5.—
Nr. 64. Prof. Horia Teculescu: Scriitorii ca luptători pentru unirea neamului — — — — —	Lei 5.—	Nr. 140. N. I. Herescu: Insemnări literare — — — — —	Lei 10.—
Nr. 65—66. Emil Isac: Cartea unui om — — — — —	Lei 10.—	Nr. 141. Melentie Șora: Carnetul unui preot — — — — —	Lei 5.—
Nr. 67—68. I. Agârbiceanu: Visurile, povestiri — — — — —	Lei 10.—	Nr. 142—143. Const. Cehan-Racoviță: În cerdacul casei bătrânești. Povestiri — — — — —	Lei 10.—
Nr. 69. Gavril Todică: Urgiile naturii — — — — —	Lei 5.—	Nr. 144—145. Volbură Poiană: Fata din Ardeal. Poem național în 3 acte — — — — —	Lei 10.—
Nr. 70. Sextil Pușcariu: Literatura română — — — — —	Lei 5.—	Nr. 146—147. O. Ghibu: Cu gândul la Basarabia — — — — —	Lei 15.—
Nr. 71. Eug. Speranția: Sub nimbul familiar — — — — —	Lei 5.—	Nr. 148—149. Adrian Pascu: Irena. Comedie dramatică în 3 acte — — — — —	Lei 15.—
Nr. 72. Al. Măciulescu: Povestiri — — — — —	Lei 5.—	Nr. 150. Dr. S. Stanca: Greva și alte povestiri — — — — —	Lei 5.—
Nr. 73. Vasile Savel: Doine din război — — — — —	Lei 5.—	Nr. 151—152. S. Teleajen: Moșnenii. Dramă — — — — —	Lei 10.—
Nr. 74—74/a. Septimiu Popa: Povestiri — — — — —	Lei 10.—	Nr. 153—154. L. Blaga: Ferestre colorate — — — — —	Lei 10.—
Nr. 75—75/a. Emil Isac: Notițele mele — — — — —	Lei 10.—	Nr. 155. N. Ghiulea: Școala poporului, Probleme sociale — — — — —	Lei 5.—
Nr. 76. Ion Montani: Din zile grele — — — — —	Lei 5.—	Nr. 156. Gh. Maior: Cele 12 fete de împărat și palatul fermecat. Feerie în 4 acte — — — — —	Lei 5.—
Nr. 77—79. Prof. I. Georgescu: Ștrengarul statului, (Piesă populară în trei acte) — — — — —	Lei 15.—	Nr. 157—159 Gh. Cardaș: Cântece poporane moldovenești — — — — —	Lei 10.—
Nr. 80—81. Al. T. Stamatiađ: Câțiva scriitori (O. Goga, Șt. Petică, I. C. Săvescu, M. Maeterlinck) — — — — —	Lei 10.—	Nr. 160—163. Ion Marin Sadoveanu: Dramă și Teatru. Studii și cronici — — — — —	Lei 20.—
Nr. 82. A. Cotruș: Versuri — — — — —	Lei 5.—	Nr. 164—165. Aristofan: Pasărele (comedie), traducere în versuri de St. Bezdechi — — — — —	Lei 15.—
Nr. 83—84. St. Meteș: Moșiile domnilor și boierilor din țările române în Ardeal și Ungaria — — — — —	Lei 10.—	Nr. 166—168. N. Iorga: Viața românească în Ardeal — — — — —	Lei 25.—
Nr. 85—86. Tr. Mager: Aspecte din Munții Apuseni (Târgul de fete dela Găina, etc.) — — — — —	Lei 10.—	Nr. 169. G. Todică: Epidemiile — — — — —	Lei 5.—
Nr. 87—89. Prof. Dr. Gr. Cristescu: Perspective sociale și culturale în lumina evangheliei — — — — —	Lei 15.—	Nr. 170. K. Hamsun: Zacheu, tradus de Zaharie Stancu — — — — —	Lei 5.—
Nr. 90—92. V. Demetrius: Nuvele alese — — — — —	Lei 15.—	Nr. 171. Dimitrie I. Goga: Școala ardeleană în Muntenia și Moldova — — — — —	Lei 5.—
Nr. 93. Elena Fargo: Serisori — — — — —	Lei 5.—	Nr. 172. Dr. Grigorie Gh. Comșa: Combaterea catehismului baptiștilor — — — — —	Lei 5.—
Nr. 94—94/a. Al. Ciura: Iscariot (Schițe) — — — — —	Lei 10.—	Nr. 173—174. Tudor Vianu: Masca timpului (schițe de critică) — — — — —	Lei 10.—
Nr. 95—96. Ion Montani: Valul care trece — — — — —	Lei 10.—	Nr. 175—177. E. Lovinescu: Tacit. Pagini asupra epocii împăratului Traian — — — — —	Lei 15.—
Nr. 97. St. Meteș: Relațiile Mitropolit. A. Șaguna cu Romanii din Principatele române — — — — —	Lei 5.—		

**Insistați pe lângă librăriile dela D-voastră, să comande
„Biblioteca Semănătorul“**

Pentru tot ce privește „Biblioteca Semănătorul“ a se adresa
Librăriei diecezane din Arad.

Adresa abonatului:

Primăria Municipiului Cluj.
No. 19158—1927.

Municipiul Cluj cumpără pe cale de licitație publică cu oferte în scris, încheie și sigilate 1000 (unamie) metri steri lemne de foc.

Licitația se va ține în conformitate cu dispozițiunile cuprinse în art. 72—83 din

legea contabilității în ziua de 4 Nov. 1927, orele 5 p. m. înaintea delegațiunei permanente, sala de ședințe.

Condițiunile licitației se pot vedea la Serviciul Economic, Primăria, camera No. 34.

Cluj, la 14 Oct. 1927.

Primăria Mun. Cluj